

MAGYAR NAPLÓ

Lackfi János
ÖNARC VILÁGTÜKÖRBEN

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

Hogyan legyünk,
akik vagyunk
luxemburgi irodalom ma

Kis nemzetek
nyomorúsága
Jávorszky Béla jegyzete

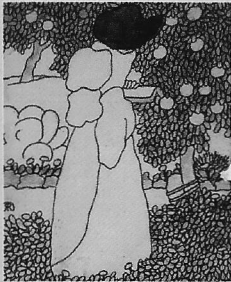
Hárs Ernő
Szabó T. Anna
Tornai József
versei

Túl a rákbarakkon
5. rész
Dobozi Eszter regénye

Irodalom?
Jogbölcselet?
Varga Csaba esszéje

Hedry Mária
LÉTEZÉSEK

Emlékkönyv

Címünk:
ÍRÓK ALAPÍTVÁNYA

1068. Budapest.
Városligeti fs. 38.
Tel./fax: +36-1-351-0593
E-mail: iroszak@t-online.hu

**Kiadónkban
vásárlóinknak
20%-os árkedvezményt
biztosítunk!**

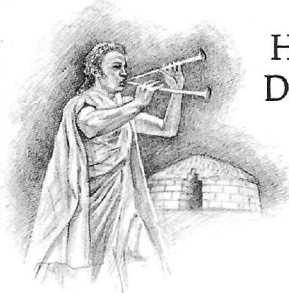
**Ügyfeleinket hétköznaponta
9-16 óráig fogadjuk.**

KARÁCSONY SÁNDOR
A magyar világnézet
Világfelfogás
nevelés.

Kovács Emőke
**A 19. SZÁZADI
BALATON VILÁGA**

ANTON VAN WILDERODE

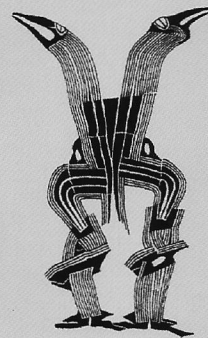

Het weifelloze weten
Das verbürgte Wissen
A biztos tudás

gedichten – versek

Széphalom Könyvműhely

SZENTI ERNŐ

A körkérdés vége

Széphalom Könyvműhely

FEKETE GYÖRGY
Befelé tágasabb

Széphalom Könyvműhely

SZÖLLŐSY TIBOR
Áthallatszik a harangszó

TÓTH ESZTER
Családi emlékek
Tóth Árpádról

Széphalom Könyvműhely

Mezey Katalin

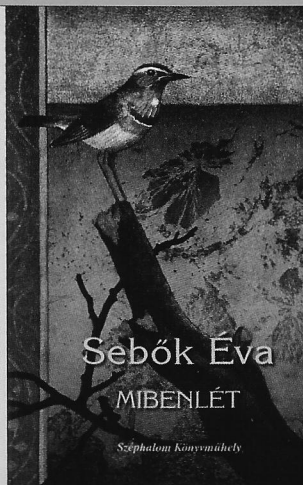
JÓKAI ANNA
Godot megjött

BÁLINT PÉTER

*„Végbúcsúmat
tisztta szívvel
fogadjátok”*

Csokonai naplófeljegyzései

Sébők Éva
MIBENLÉT

Széphalom Könyvműhely

VLADIMÍR ROTT
APÁM LEVELEI
a szibériai munkatáborokból

REGINA ROTT
JANUÁR 1894 – OKTÓBER 1984

Széphalom Könyvműhely

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Fehér Béla,
Horváth Antal, Kalász Márton, Kő Pál,
Salamon Konrád, Szakály Sándor

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: Rosonczy Ildikó

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: Szentmártoni János

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
konyvkiadas@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: Bíró Gergely

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: Ekler Andrea

E-mail: nyitottmuhely@magyarnaplo.hu

Európai Figyelő: Jávorszky Béla és Bellus Ibolya

E-mail: europaifigyelo@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: Erős Kinga

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügyintézők: Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit

Terjesztés: Zsiga Kriszta

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu
hirdetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

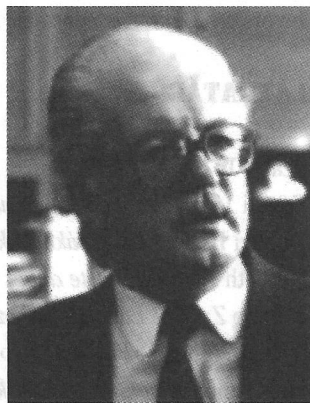
www.magyarnaplo.hu

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.) Terjeszti a Nemzeti Hírlap-kereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) 1 évre 7392 Ft, fél évre 3864 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj 1 évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekken elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, választborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-
tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szerkesztőségben.

A címlapon Anne Schmitt

Kis nemzetek nyomorúsága

Többedszer olvasom Seppo Zetterberg finn történész monumentális *Észtország történetét*, és újra meg újra találkozom a ténnyel, miszerint az alig egymillió észt népnek a második világháborúban huszonöt százalékos emberveszteséget kellett elszenvednie. (Azt már én teszem hozzá, hogy az arány a lettek esetében harminchat, a litvánoknál tizenöt százalék.) A szám magában is ijesztő, bőven meghaladja néhány különösen sokat szenvedett ország (Lengyelország, Oroszország, Jugoszlávia) adatait, de különösen tragikus, ha tudjuk, hogy egy-két milliós népekről van szó, esetükben tehát hosszú időre tapintható közelségbe került a nemzetelhal irtózata. „Önnek szembe kell néznie a valósággal és meg kell értenie, hogy a jövőben a kis nemzeteknek el kell tűnniük” – jelentette ki Molotov szovjet külügyminiszter az 1940-ben Moszkvába rendelt litván miniszterelnöknek, Kréve-Mickievičiusnak. „Arra kérem, ne kényszerítsenek bennünket erő alkalmazására” – mondta ugyanez a Molotov Selter észt külügyminiszternek ugyancsak Moszkvában. Szavait a hadsereg igen hamar tettekre váltotta: 1940 júniusában bekövetkezett a három kis balti ország megszállása.

Ami ezután következett, nekünk már poros történelem, az észteknek, letteknek és litvánoknak azonban máig ható, lidérces valóság. A legutóbbi időkig húsupban, csontjukban érezhették a nagy keleti szomszéd fenyegető jelenlétét.

Pedig írástudóik és gondolkodóik nagyon is tisztában voltak a kicsinységük-ből fakadó előnyökkel és hátrányokkal. „A kisebb népeknek már csak azért is szélesebb a látóhatáruk, mivel a nagyobbak létezését nem tudják elfelejteni” – írta 1940-ben Uku Masing észt filozófus. Nem felejtették el, hogy lélekszámukból következően könnyen beolvadhatnak vagy eltűnhetnek egy-egy történelmi vihar következményeként, ahogy jó néhány népet fölszámoltak már Európa keleti fertályán. A vótok, a lívek, a vepszék, az inkeriek, hogy csak a kis balti-tengeri finnugor népeket soroljam, helyel-közzel mind eltűntek már a történelem süllyesztőjében.

Az erőszakos fölszámolások és beolvasztások kora remélhetőleg már elmúlt, a kis népek mégsem lélegezhetnek szabadon. Nemzeti szuverenitás nélkül ugyanis helyzetük reménytelen. Elég, ha csak a négy északi ország területén élő lappokra vagy a finnországi svédekre gondolunk. Elgondolkodtató, hogyan lehetséges, hogy miközben jogaik nagyrészt csorbíthatatlanok, lélekszámuk mégis folyamatosan csökken, településeiken pedig mára mindenütt kialakult a kétnyelvűség, mely, mint tudjuk, a másnyelvűség előszobája.

Mondják, a régiók laza szövetségéből álló XXI. századi Európa meghozza majd a kis népek, nemzetiségek számára a lehetőséget identitásuk szabad megélésére, kultúrájuk kibontakoztatására. Csak azt nem mondja meg senki, hogy hogyan. Szerintem ugyanis a túlélés eleve csak akkor lehetséges, ha mindannak, ami ezt biztosítja, meglesz a maga intézményesített formája. Ha a kis népek teljes életüket, annak minden szegmensét érzéként, lappként, kvénként, lívként tudják megélni. Lehetséges lesz ez? Egy bizonyos lélekszám fölött, nemzeti határok között bizonyára igen. De hogyan őrzi meg identitását például az a lapp, aki csak részben részesül az anyanyelvén történő oktatásban, akinek alig van saját irodalma, s akire mindeközben a nap huszonnégy órájában zuhog a többségi nép kultúrája?

Jávorszky Béla

Jávorszky Béla: <i>Kis nemzetek nyomorúsága</i>	1
---	---

LÁTHATÁR

Szabó T. Anna: <i>A költők</i>	3
Tornai József: <i>Én népem, én népem</i>	4
Dobozi Eszter: <i>Túl a rákbarakkon (Angelika naplójából – 5. rész)</i>	5
Horváth Jenő: <i>Idő törte dühét</i>	12
P. Papp Zoltán: <i>Édesanyámhoz</i>	12
Szauer Ágoston: <i>Független vonalak; Éter</i>	13
Hárs Ernő: <i>Elmennek mind a kedvesek</i>	14
Jókai Anna: <i>Nem búcsúzom, Székely Magda!</i>	15
Jahoda Sándor: <i>Felkelés</i>	16
Stanczik-Starecz Ervin: <i>Nyitva állt ajtó-ablak</i>	16
Varga Csaba: <i>Irodalom? Jogbölcselet?</i>	17

KÖNYVSZEMLE

Erős Kinga: <i>Idill és tragikum (Szabó T. Anna: Elhagy)</i>	23
Csábi Domonkos: <i>A bihari trubadúr (Nadányi Zoltán összegyűjtött versei)</i>	24
Szakály Sándor: <i>Az elfelejtett Mura mente (Göncz László: Felszabadulás vagy megszállás? A Mura mente 1941–1945)</i>	25
<i>IV. Partiumi Írótábor</i>	26

EURÓPAI FIGYELŐ – *Hogyan legyünk, akik vagyunk – luxemburgi irodalom ma (Lackfi János válogatása)*

Lackfi János: <i>Önarc világtükörben</i>	27
Jean Portante: <i>A bálna emlékezete</i>	28
<i>Vers kilenc időben (Lackfi János fordításai)</i>	36
Nico Helminger: <i>Margaréták</i>	39
<i>Szentenciák (Ircsik Vilmos fordításai)</i>	42
Roger Manderscheid: <i>A lett szomszéd (Ircsik Vilmos fordítása)</i>	43
Michele Thoma: <i>Az igazi; Ne felejt; Blues; Vidéki patika; Viaszbábud (Ircsik Vilmos fordításai)</i>	46
Guy Rewenig: <i>A lángoló katedrális (Lackfi János fordítása)</i>	48
<i>Lappáliák és lábjegyzetek (Ircsik Vilmos fordítása)</i>	51
Nic Klecker: <i>Fák; Zajok; Gyönyörűség; Fogat; Sarló; Számolgatás (Lackfi János fordításai)</i>	53
Léopold Hoffmann: <i>Párbeszéd; Vonatok; Gyümölcsfák; Fejtörés (Ircsik Vilmos fordításai)</i>	55
Lex Jacoby: <i>A szőnyeg (Ircsik Vilmos fordítása)</i>	58
Anne Schmitt: <i>Köhögéscsillapító és lepedékoldó (Lackfi János fordítása)</i>	60
Lakatos Szabolcs: <i>Az irodalom csobbanás az ismeretlenbe (Beszélgetés Anne Schmitt luxemburgi írónővel)</i>	63
Georges Erasme: <i>Hogyan legyünk, akik vagyunk (avagy amit már régen szerettél volna tudni Luxemburgról, de még senki nem merte elmondani) (Lackfi János fordítása)</i>	66
Tony Bourg: <i>A kicsinység dicsérete (Bárdos Zsuzsa fordítása)</i>	68

Számunkat Jeanine Unsen luxemburgi fotóművész felvételeivel illusztráltuk

Luxemburgi irodalmi összeállításunkat Luxemburg Nagyhercegség Kulturális Minisztériuma
(Le Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, Ministère de la Culture,
de l'Enseignement supérieur et de la Recherche) támogatta

SZABÓ T. ANNA

A költők

„Miért írsz verset? Valami baj ért?”
 érdeklődött a kozmetikusom.
 Ott feküdtem az ágyon leterítve
 fehér lepellel, merev arcomon
 frissen felkent gipszes kencefice.
 Frappáns felelet nem jutott eszembe.
 Hogy miért írok? Hát mit tudom én!
 A világ játszik velem, s én vele.

Az első átszellemült versemet
 fürdőszobában kuporogva írtam
 a sötét csendben, mert a kéttényérnyi
 kis ablakon át ömlött a rigódal.
 Én bent voltam, és kint volt a tavasz,
 egy másik világ üzent valami
 megfejthetelent – a dekódolás,
 az izgatott, tizenkét évesen,
 a dolgok értelme és működése:
 úgy bámulni az eleven világ
 meleg nyakán az erek lüktetését,
 hogy kikövetkeztethessem a szívet.

Később megismertem költőket is.
 Lászlóffy Aladár figyelmesen
 elolvasta egy másik ihletett
 kiskamaszkori költeményemet,
 és észrevette benne, amit én nem:
 a diktatúra keltette szorongást.
 Géher István szonettet íratott
 az Angol Műhely felvételijére,
 és később úgy hajolt a vers fölé,
 olyan precíz és heves figyelemmel,
 mint aki anatómiát tanít.
 És Lator László! Tőle láttam mindig:
 ha zsigerből futsz, életre-halálra,
 mindegy, hogy célra tartasz, menekülsz,
 fuss elegánsan, ne vétsd el a ritmust,
 a vereség is győzelem legyen.

Az is többször bebizonyosodott,
 amit megsejtettem gyermekkoromban:
 a költők sámánok és mágusok.
 Vörös István például, mikor
 véletlenül a buszon találkoztunk,
 mint a kalapból a nyulat a bűvész,
 hirtelen előkapott egy csokor
 nyári virágot, s lovagiasan

átnyújtotta. Tóth Kriszta kék falú
 szobában élt, az ég volt a háza,
 és Mesterházi Mónit üstökös
 látogatta meg a hatodikon,
 a növényektől zöldfényű szobában.
 A sokezeréves Simon Balázs
 próféta volt, harsány és haragos,
 egyetlen urat szolgált, s visszatért
 álmainkba a halála után.
 Jónás Tamás egy szőlőhegyen ült
 a fehérfényű őszi éjszakában,
 és belesóhajtotta a sötétbe:
 „Ez itt a völgy s a hold szeretkezése.”
 Na és ott volt a két kapatos költő,
 a deli angol és a mokány walesi:
 istenszobrokként egy-egy oszlopon
 álltak pucéron – csak egy kis borostyán
 takarta, amit kellett, s fejükön
 a láthatatlan babékoszorú –
 éjfél tájban, mint két fehér kísértet,
 a balatonfüredi Műfordítóház
 verskulcsra nyíló ajtaja előtt.
 És voltak, vannak, lesznek még sokan,
 akiken át, kivételes esetben,
 meg-megszólal egy nagyobb hatalom.

Ezeket kellett volna mondanom
 a lassan rám száradó maszk alól
 a búzaszőke szép kozmetikusnak,
 mikor aggódó arccal érdeklődött
 vers és versíró viszonya felől.
 Bár – nem beszéltem magáról a versről.
 És tudjátok mit? Most nem is fogok.

Hogy miért? Íme a helyzetjelentés:
 itt ülök egy emeleti szobában,
 a gyermekek a kertben játszanak,
 felhallatszik vidám rikoltozásuk –
 a madárfütytös áprilisi fűben
 kergetőznek, felhemperdülve néha,
 akár az állatkölykök, az öröm
 szétfeszíti a testük keretét:
 bele akarnak bújni a világba,
 a kert ölébe, a napfény szívébe.
 Én meg itt írok. Valami baj ért?
 Az, hogy felnőttem.

Futás játszani!

TORNAI JÓZSEF

Én népem, én népem

Részletek

Szép, mint egy állat-isten

Álmomban értem utol a Megvetettet,
az aljast, a kurvát.

Nem köszöntem.

Ömlött belőlem az átok,
hangom egyre furcsább:

láttam, hogy szép, csúf,

Mint egy állat-isten!

Az enyém melyik?

Végső-piros csillag-pompában
csak egy napig vadul,
aztán ott sír a szíromroncs
a szőnyegen alul.

A hibiszkuszlomb torony-hulláma
fölsébe ágaskodik.

Virágfej-hullás. Sorszám

is van. Az enyém melyik?

Jaj, élek!

Hatvan éve az érettségi,
a legnagyobb háború legdicsebb
hentesei után,
háromszor álltam vértől-ondótól csurgó
géppisztolyuk előtt.

Jaj, élek! De hány
homo sapiens fekszik a föld

ezerjófíves ravatalán?

Hogy élveztem, tárcsázva...

Hogy élveztem, tárcsázva,
hullámos
telefonszámodat?

Ahogy a hal táncol
a világtenger-kékben.

Keresem a halál
vizei alatt,

és nem emlékszem, nem emlékszem!

És íme, halhatatlan!

Szomorú kismacska-szemét
évek óta nézem és csak nézem,
itt sír az asztalom
fölötti lárva-képen.

S ma este – villanás –
megmozdul az agyamban:

kialudt benne ez a lét,
és íme, halhatatlan!

Az Ősanyák

Ne fájjon, hogy a napról napra halványabb
lomb a fák alá hull.

Figyelted, milyen új csodákat

szülnek az Ősanyák
a mindenség himnuszául?

Ne figurázd!

A zenében meg a versben,
szobrokban, képekben

és a táncban,
az beszél tájszólásban,

amiről semmi sem tud többet, mint a zene,
a vers, a szobor, a kép, a tánc.

Ne figurázd!

Álom, repülőtéri tömegben

Mint a görög istenek, úgy nevettem,
ahogy megláttam Amerikában

nagylánnyá nőtt unokám
a repülőtéri tömegben,

karján a férje.

Ó te Nagy Szellem-hozta indián!

És átöleltem.

DOBOZI ESZTER

Túl a rákbarakkon

Angelika naplójából

5. rész

Mindennapi megjelenéseimmel a radiológián az eddigiekhez képest új tapasztalatokhoz jutottam. Most, hogy bentlétem nem csupán a kétszemélyes kórteremre korlátozódott, hanem a folyosón várakoztam, ezek a fél-háromnegyed órás időszakok is rengeteg mindent engedtek meg látnom. Hogy mennyi beteg fordul meg itt naponta, csak most próbáltam fölmérni. S hogy milyen sokféle tumor alakulhat ki. Látványnak is rémisztő ez a sokféleség. Arra kellett rádöbbenem, hogy az enyém még igen-igen kíméletes volt velem. Nem kellett szabad testfelületen hordoznom. Nem jelent meg a nyakamon, fejemen, arcomon. Voltaképpen nem is torzult el tőle a testem. Miért is vagyok tehát kétségbeesett? – tettem föl magamnak a kérdést nemegyszer. A legmegrendítőbb az volt, amikor egy férfit a nyakán jókorára felfújt luftballonra emlékeztető daganattal láttam várakozni. S hányan nem tudtak a betegek közül mozogni, csak korlátozott mértékben! Hány ember ki sem tud szállni a tolókokocsiból!

A várakozó betegek zöme idősebb nálam. Az öt évtizedemmel – ha jól sejtem – fiatalnak számítok ebben a mezőnyben. Milyen sokan vannak, akik elhíztak. S legalább ennyien a betegek között, akik cérnavékonyra fogytak.

A televízió minden folyosón be van kapcsolva. Mind a két végén működik egy-egy készülék. S kivétel nélkül mindegyik a kereskedelmi csatornákra van ráállítva. Lehet, hogy csak ezeket lehet fogni, vagy fel sem tételezik a betegtársakról, hogy más is érdekli őket, mint a reklámokkal agyonszabdalt szappanoperák, a szerencsejátékok, showműsorok. Butaságok, izléstelenségek ömölnek belőlük egész nap. Ugyanílyen megbotránkoztató volt hallanom, milyen zene szól egyszer-egyszer a lineáris gyorsító helyiségeiben. Az ember azt várná, hogy megnyugtató, stresszoldó zenét adnak, ha már mindenáron kell a zene. Ha nem felel meg a csönd nyugalma. Olykor egészen sokkoló hatású dobpergések, üvöltések fokozzák a beteg nyugtalanságát. Néha alig tudok egy helyben maradni mozdulatlanul. Fel kellene ugranom. Eszeveszett majomugrándozásba és rángatózásba kellene kezdenem. A ritmusok ezt sugallják ugyanis. Ezeket a zenéket elsősorban a ritmus élményéért hallgatja, aki hallgatja. Nem a melódiáért. Mert az nincs bennük. Nem értem mindazonáltal a szándékát annak, aki működteti ezeket a zenélő dobozokat, amelyekből egész nap a rossz muzsika dől. Pedig az

itt megforduló betegek kilencven százaléka – ahogyan én látom – hatvan év feletti. Nem egészen efféle zenékre éheznek, az biztos. Ha nem akarnám magamra haragítani az egyébként roppant jóságos kezelő személyzetet, megajándékoznám őket egy igazi zenei értéket hordozó CD-vel, hogy azt játsszák a betegeknek. Jobban gyógyulnának tőle, mint a kereskedelmi csatornákról ismert slágerektől.

Ma megismerkedtem egy furcsa párral. Régóta figyelem őket. Futólag láttam ezt a két embert a betegségem legelején is. Még abban az időben, amikor a diagnózis felállításához szükséges leleteimért álltam sorban – hol egyik, hol másik osztályon. Különös összetartozásukra figyeltem föl. Mert itt meglátszik, nagyon is látszik, ki mennyire folytatása, kiegészítője a másiknak. Kik azok, akiket csupán a véletlen sodort egymás mellé. Ránézésre pontosan megkülönböztethetők a hivatásos betegkísérők a családtagtól. Akármennyire is odaadással teszik az előbbieket a dolgukat. Összetéveszthetetlenek a rég összeszokott házaspárok. Megkülönböztethető a férjek-feleségek, anyák-fiúk, a leányok-apák kettőse. Alkalmi partnerekről itt ne is essék szó. Beteg hölgyek körül nem nagyon legyeskednek fölhevült rajongók. Összeesett-elgyengült uraknak is ritkán adódik frissen szerzett női kíséretük. Ha csak valamely titkos érdekből nem szegődik hozzájuk valaki. Nagyon erősnek kell a köteléknek két ember között lennie ahhoz, hogy ilyen testet-lelket átalakító betegségek hatására, mint amilyen azoké, akik ide, a rákbetegek osztályára járnak, szét ne essen, hanem megmaradjon, netán szorosabbra fonódjon. Az én kiszemeltjeimről azonban nehezen lehetett eldönteni, férje-e, feleség-e egyik a másikának, vagy valami egyéb rokoni szál fűzi kettejüket egybe. Merthogy egybefűzi, az bizonyosnak látszott. De nehezen lehetett elképzelni azt is, hogy a férfi férje az asszonynak, akit a karján vezetett. Meg valahogyan az is elfogadhatatlannak tűnt föl, hogy tulajdon fia legyen az idős nőnek. Legalább húsz-huszonöt évvel lehetett korosabb a hölgy a férfinál. Ám hogy nagyon is egyek és elválaszthatatlanok, ahhoz kétség nem férhetett. Ugyanaz a bőr- és szemszín. A hajnak ugyanaz a ruganyossága tetszett ki a fejfedő alól. Ugyanaz a tojásdad arcforma. Egyikük – a férfi – bár túl lehetett már ő is a hatvanon, még mindig délcegen-nyúlánkan állt akár több órát is a folyosósöglletben. Az asszony azonban leesett vállal, görbült háttal, százötven centinyire töppedve kapaszkodott hol kísérője karjába, hol a lépcsőkorlátba.

Aztán szem elől tévesztettem őket, mert hamarosan megkezdődő kezeléseimre szinte úgy lopóztam be a hátsó ajtón, hogy minél észrevétlenebb maradjak. Ne találkozzam – lehetőség szerint – senkivel. Amikor bent voltam a kórházban a kezeléseket két-három napja alatt, a folyosóra ki se léptem. Rendszerint befelé fordultam az

ágyon fekvő is, hogy minél kevesebbre redukáljam azoknak a számát, akik diadalmasan rám köszönhetnek, annak folytán, hogy felismertek. Most azonban, hogy naponta bejárok a sugárterápiára, nem tehetek mást, mint hogy megmerítkezem a betegségek tengerében és a betegek kavalkádjában. A várakozások idejében szemlélődünk. Én is ezt teszem, ha nem éppen olvasok, jegyzeteket készítek az aznapi munkámhoz. Nézegetem ezt a furcsa párt, és megpróbálok hozzájuk, köréjük történetet szőni. Meg szeretném fejteni őket, kifélek, mifélek. Intellektuálisnak tetsző alkatával az első perctől fogva rendkívüli módon elüt mindkettőjük attól a környezettől, amely itt körül fog bennünket. Nincs hozzájuk mérhető más a várakozók egymásra tornyosuló sokaságában. Természetesen a pár idősebbik és hölgy tagja volt a kezdeményező a beszélgetésben. Ez rendszerint így szokott lenni. Azért-e, mert a nők kommunikatívabbak, vagy mert idősebb lévén más kultúrában nevelkedett föl, mint a vele naponta ideérkező, tőle sokkal fiatalabb férfi? Hogy magamat ne is említsem. Emlékszem, amíg vonaton-autóbuszon rendszeresen utaztam, több száz kilométereket is meg lehetett úgy tenni a velem hasonló korúak társaságában, hogy senki se akarta felfedni kilétét. Senki meg nem kérdezte, ki meddig, miért utazik. Én sem a másiktól. Mama viszont hozzánk való jövetelei alkalmával mindig összeakadt valakivel, akivel jól lehetett beszélgetni. Neki egy félórás út is elég volt ahhoz, hogy útitársának szinte egész élettörténetét megismerje.

– Hát már csak nem ülünk egymás mellett kukán?! – mondta, mikor szembesült az én afölötti csodálkozó értetlenkedéssel, mindez hogyan eshetik meg a két közeli település közötti rövid távon. Az idős hölgy olyan mamakorú volna, ha mama élne még. De hát nem él! Lehet, hogy megérezte iránta titkon táplált kíváncsiságomat? S ezért szólított meg? Kíváncsiságom ugyan engem is meglepett, hiszen töprengeni valóm a várakozás idejében akadt volna egyéb is. Magyaroztatát nem is tudom megjelölni másban, mint abban, hogy az idős hölgy éppen mamakorú. Csakis a mama hiánya rejlik a viselkedésem háttérben, gondolom utóbb. Mert mama hiányzik. Évek óta sem lehet ezt a hiányérzetet legyűzni, mással betömködni azt az űrt, amelyet eltávozása keltett. Mint ahogyan az elmúlás tényével sem lehet egy életen át sem megbirkózni. Ez a téma újfent és újfent visszatér álmaimban is. Az éjjel éppen anyámmal láttam egy jelenetet. Anyám azt kérdezte, honnan tudom, Júlia mikor fog meghalni. A kérdést álomban épp olyan abszurdnak éreztem, mint ébren felidézve.

– Nem tudom – válaszoltam.

Miért nem tudhatja ő sem, hogy az övére, a magáéra mikor fog sor kerülni? – kérdezte kisvártatva szinte követelőzőve, mintha én ezen az ismerethiányon valaha is segíthetnék.

– Én sem tudom a magamét, ahogyan másét sem – mondta ingerülten álombeli énem. A következő pillanatban pedig mintha azon zokogtunk volna mind a ketten – egymásra borulva –, hogy ez módfelett hamar be fog következni mind a kettőnkkel. S mindez úgy történt meg velünk, ahogyan a valóságban nem eshetne meg a mi szemérmes családunk egyetlen tagjával sem. Még olyanok között sem, akik vér szerint a legközelebb állnak egymáshoz. Talán éppen azért, mert ők állnak a legközelebb egymáshoz.

Megtudtam, hogy az idős hölgyet Emiliának hívják. S hogy a férfi, aki naponta elkíséri az onkológiára, nem férje, de nem is a gyermeke, hanem az unokaöccse. Emiliának nincs rajta kívül senkije. Ő nem hagyott hátra gyermekeket. Egyetlen bátyjának fián kívül nincs körülötte senki, akibe kapaszkodhatna elgyengülésében, betegségében. Ámulva figyelem ezt a testvéri gyermeket serénykedésében. Odaadóbb és gyengédebb fiú sem lehetne az anyjával, férj sem a feleséggel, mint amilyen Emiliával az ő unokaöccse. Ahogy tartja, ahogy vezeti a karján a madárcsontú kis öregasszonyt. Ahogy lehajol, ahogyan beszél hozzá. A holmiját igazgatja. Ez nem egyszerű kötelességszerű gondoskodás, ez ragaszkodás minden mozzanatában. Ennek a már szintén nem fiatal férfiúnak a figyelmessége – olybá tűnhet – mintha nem is annyira a gondviselésben részesülőnek, hanem a gondviselőnek volna fontosabb. Ez az érzésem, miközben nézem őket.

Hogy az orvosok és az ápolószemélyzet mennyire kiszolgáltatott az egészségügy kialakult helyzetében, nem annyira bent fekvéseim alkalmával, elsősorban a folyosói várakozások idején válik érzékelhetővé. Látom, hogy csak lóhalálában közlekednek a várakozó betegek hosszú sorfala előtt. Hiába megyek a rendelési idő végén, még ekkor is ott ülnek a reggeli betegek. Beszólításuk nem folyamatos, egyes orvosokat folyton kirángatnak a helyükről, időnként el kell szaladniuk bizottsági ülésre, az osztályra – ki tudja, hová. Ilyenkor egy-egy órát, másfelet is áll a kontrollra, vizsgálatra várók fogadása. A türelmetlenek be-beszólnak valamit, az orvos ettől ugyancsak ingerültté válik. Csak egyetlen doktort ismerek, akit nem lehet kihozni a sodrából, N. főorvost. Ő mindig ugyanazzal a nyugalommal szól a telefonba, mintha nem sopánkodnának legalább ötvenen ezalatt odakinn az ajtaja előtt. Ha kilép a szobájából, mindig ugyanaz a derű ül a szemében. A hangját sosem emeli fel. Csak akkor gyorsított kissé a beszédtempóján, amikor az én okvetetlenkedéssel találkozott. De akkor sem erősített a hangerején.

Vannak, akik vonulnak méltóságteljesen. Vannak, akik csörtetnek. Van, aki apró léptekkel szinte szalad. Van, aki a léptei megnyújtásával igyekszik gyorsabbá válni.

Egyik alkalommal már bent ülök a vetkőzőben, szemben a gúnyosan rám meredő tükörrel, félig levetkőzve. Unalmamban a kiakasztott tájékoztatót olvasom az egyik csodaszernek kikiáltott egzotikus növényből előállított készítményről. Ez az, amit nekem is ajánlgatnak. Több irányból is. Innen is, a külső világból is kapok készítéseket a drága áru beszerzésére. Higgyek-e ezeknek a reklámoknak vajon? – morfondírozom magamban. Ezalatt halom, a szokásosnál jóval többen gyűlnek össze abban a helyiségben, ahol a számítógépről vezérlik a sugárnyalábot lövellő készüléket. Kupaktanács? Munkamegbeszélés? Talán inkább a szakszervezet hívta össze a dolgozókat. Vita zajlik – érződik a levegőben, hogy konfliktusok izzanak a háttérben. Valószínűleg a dolgozók és a kórházvezetés között dül a háború. Amikor már a készülék alatt fekszem, a gépet működtető asszisztensből kibuggyan a panasz. Annyi a beteg, hogy nem tudják a szokásos munkaidőben ellátni őket. A problémát természetesen nem a személyzet létszámának növelésével igyekeznek megoldani, hanem a dolgozók munkaidejének meghosszabbításával. A sugárveszélyes környezetben a megengedettnél jóval többet kell tartózkodniuk azoknak, akik a sugárterápiás betegekkel közvetlenül foglalkoznak. Ki törődik az ő egészségükkel? Ki gondol arra, hogy a munkájuk végzéséhez nekik is szükségük van megfelelő időre a mindennapi regenerálódáshoz? Ha nem kapnak elég pihenőt, képesek lesznek-e azzal a türelemmel és empátiával bánni mivélünk, ahogyan napról napra tapasztalom? Mert bizony nem mindenki tud a maga lábán járni, eljutni a géphez, fölfeküdni, elhelyezkedni, leszállni. Látom, hogy az idős, elgyengült testeket emelgetniük kell. S mennyivel többet ér, ha nem úgy teszik mindezt, mintha érzéketlen tárgyakat dobálnának egyik helyről a másikra. Hárman is kezeltek ezen az osztályon a majd két hónap alatt. Mind-egyiküknek minden alkalommal volt egy kedves szavuk hozzám, egy biztató mosolyuk, míg a rutinná vált műveletet elvégezték a géppel rajtam. S tudom, hogy nem csupán kivételezett helyzetemnek szólt a figyelmességük, érzékenységük. Láttam, amint idős asszonyokat, öregembereket karon fogva vezettek a gépig. Hallottam, hogyan próbálták egy-egy tréfás megjegyzéssel, olykor viccelődve jobb kedvre deríteni a sorsukba már-már belesüppedőket. Közben maguk is – minden bizonnyal – elviselhetőbbnek érezték a naponta ötvenszer vagy még többször ismétlődő mozdulatok egyhangúságát.

Az intézetben nehéz idők járnak. A napi nyolc óra nem elegendő feladataim teljesítéséhez. Sokszor tízet is benn tartózkodom. Van, hogy kora reggel is beszólítanak a teendők. Hajnalban kelek, későn fekszem. Már a régi tempómat követve élem az életem. Különös, de a sugárkezelések hatására és ezzel a hajszával sem érzem magam kimerültnek. Az

egész napi lőtás-futásban hovatovább ez a pár perc a relaxáció ideje számomra, amikor fekszem a sugarakat kibocsátó gépezet alatt. Hihetetlen és egyben megmosolyogtató.

Hogy ilyen könnyen veszem a sokak által szenvedés-ként leírt beavatkozásokat, már-már nem is sürgetem a végét ennek a tortúrának. Addig sem kell a döntésemet meghoznom, mit teszek, ha eljön az antihormon tabletták szedésének az ideje. Nem kell azon töprengennem, lesz-e bátorságom félretenni, vagy: lesz-e bátorságom mégis kipróbálni. Hiszen ha valóban kihoz a sodromból, abba is hagyhatom. A felelősség ugyanúgy rám helyeztetik, mint mikor alá kellett írnom, hogy beleegyezem a műtétbe.

Mikorra befejeződik a kezeléssorozat, Júlia férje halott. Egy időben derült ki rólunk, hogy rosszindulatú daganatot hordozunk a testünkben. Ma azt hallottam, visszautasította a kemoterápiát. A család se tudta mindezidáig, hogy így történt. Borzongató ez a hír. Elbizonytalanodom, ki kell-e tartanom annyira, mint szándékomban volt, gyógyszerellenes elveim mellett. A temetésre nem vagyok képes elmenni. Még mindig irtózom a temetési menettől. Képtelen vagyok akár a temető közelébe is eljutni. Nem voltam Márton temetésén. Nem vettem részt a Csabát búcsúztató szertartáson sem. Akkoriban már voltak balsejtelmeim a saját jövőmet illetően. Ezek a távolmaradások önnön sorsom előli menekülésem jelei voltak, rémlik föl előttem.

Mostanában kevés a nap huszonnégy órája ahhoz, hogy feljegyzéseket is készítsék a velem történekről. Pedig hiányzik a mindennapi számvetés. Megnyugtatóbb volt az éjszakába való átlépésem, ha áttekinthettem, ami aznap foglalkoztatott. Ismét arra figyelek fel, hogy nincs is, ami lekötné. Nem adódik ugyanis negyedóranyi-félóranyi időm sem arra, hogy csak egy dologban mélyülhessek el. A szüntelen történések sodrában élek. Esemény esemény hátán. Megint ugyanaz az életformám, sőt ugyanazabb, mint a betegségem előtt. A kényszerű lelassultságból észrevétlen kerültem vissza a régi tempómba. Nincs mód megemészteni azt a sokféle impulzust, ami kérésekben, panaszokban, bejelentésekben, kérdésekben, felszólításokban, parancsokban átáramlik rajtam. S ugyanerről számolhatnának be a közvetlen mellettem dolgozók is. Egyikük sorba vette egyszer úgy tíz-tizenöt éve, hogy napi ötven-hatvan egymástól eltérő akció-reakció résztvevője-alkítója rendszerint. (Azóta, meglehet, ő sem volt erre a számadásra képes.) Mind-az elsősorban mentálisan viseli meg az embert. Nincs egyetlen pillanat sem, amely ne tartogathatna valami váratlant, a korábbiakhoz képest újszerűt, semmivel nem hasonlíthatót számunkra. Minden eset más. Minden eset újabb döntést követel. Sokszor a pillanat törtrésze alatt. Nincs tehát panaszra okunk, ha úgy tetszik, nem lehet elmondanunk magunkról, hogy belepusztulunk a rutinszerűség unalmába. Erre vágytál, nem?! – kérdezhetném magamtól.

– Több mint másfél évtizede sok egyéb szempont mellett ezért módosítottál pályát, hogy megszabadulj az ismétlődések uralmától. Az elfásulás veszélyétől menekültél! Hát most meg épp az ellenkezőjébe, a szüntelen változó interakciók sűrűségébe lehet belerokkannod.

Napi munkaterveket korábban sem készítettem. Fejben tartottam őket. Ma is sajnálom az időt efféle listák gyártására, amikor pedig a memóriám kapacitása a réginek csak halovány mása. Amíg összegyűjtöm, lejegyzem őket, négy-öt problémát megoldhatok. Ma még inkább ezt a gyorsaságot írja elő a világ. Nincs is értelme jegyzeteket készíttetni, hiszen azonnali megoldást követelnek rendszerint, akik hozzám fordulnak. Nincs alkalom korábbi állapotokhoz visszatérni, újragondolni lehetőségeket, eljátszani képtelen vagy képtelennek tetsző megoldásokkal. Ezt hozta az információs társadalom. A jelenidejűség bővölete. Az, hogy az üzenet, a felhívás pillanata és a „vétel” között (ahogyan a kommunikáció tana használja a szót) nincs időbeli eltérés. Egyszerre vagyunk jelen egymás életében a térbeli távolságoktól függetlenül. Mintha személyünkben sokszorozódnánk meg. Egyikünk Washingtonnal tárgyal, másikunk éppen Tokióval vagy Pekinggel. S ez is, az is én vagyok. Volnék. Nincs mód heteken át aszalni döntéseket. Mindenre azonnal kell reagálni. Aki az életnek ebbe a gyorsított változatába belekerül, az nem gondolkodik, csak van. Megszakítás nélküli működésben. A működés itt most állandó készenlétet és cselekvéseket meg nem szakadó sorát jelenti. Olyan sűrített jelenlétet, amelyben nincs a készültségben levőnek, a cselekvésben leledzőnek önmagára irányított gesztusa. Se kérdése. Se gondolata. Az önreflexió eltűnt világunkból. Nincs létezésünknek mélysége, csupán egy, esetleg kétdimenziós kiterjedtsége. Lényünk folyamatos történéssorozatokat medre. Olyan, amelyben gyakoriak a történéstornyosulások, -torlaszok, feltorlódások. A szemlélődő-elmélkedő ember, az önmagát rendre megmérő kiveszett világunkból. Végképp visszaszorult nyugdíjas otthonok szobácskáiba, kórtermekbe, elfekvő intézetek vaságyaira. Vagy ott sincs a belső történéseknek tere? Már nem lehet? Akár azért, mert betolakodtak oda is a léttelen létezés gépezetei. Akár azért, mert akik ott üldögélnek, dekkolnak, süllyednek el a sodronyos ágyakból rég kihalt testek vájataiban, már nem rendelkeznek az öntudás feltételeivel.

Az emberiség aktívabbik fele elszakadt a maga belső világától. Amint ez a szakadás bekövetkezett, olyanná lett az ember, mintha meg is szűnt volna személyként létezni. Az embernek nincs belső világa. Ha van, volna is, nem tud róla, hogy van. Volna. Lehetne. Nincsen belül, csak ami kívül fut, rohan, törekedik, az a levés lényege. Lényünk belső terei nélkül pedig olyan az ember, mint a lét transzcendencia nélkül. Céltalan és megmagyarázhatatlan.

A naplóírás, az emlékeim feljegyzetése viszont nem más számomra, mint ennek a belső életnek a visszahódítása. Megnyerése. Amióta betegségem és a gyógyulásomért folytatott küzdelmem apró mozzanatait számba veszem, tudom, hogy e nélkül a befelé figyelés nélkül nem teljes az életünk. Enélkül olyanok vagyunk, mint a kibelezett automaták, feltrancsírozott játékbabák. Tartalom nélküli kapszulák szétszórva.

James W. Pennebaker az írásnak gyógyító erőt tulajdonít. Tudunk zeneterápiáról, tudunk arról, hogy a művészeti tevékenység terápiás hatású lehet. Pszichiátriai osztályokon rendszerint szerveznek a betegeknek rajzos-festő kurzusokat. Hallhattunk a biblioterápia áldásos voltáról. Olvasmányélmények közös feldolgozása olyan felismerésekhez juttathatja a pácienseket, amelyek előmozdíthatják gyógyulásukat. Pennebaker kísérletei szerint a rajz, a festés nyomán sosem mutathatók ki olyan ugrásszerű változások a betegek állapotában, mint amikor nyelvi formában jelenítik meg érzéseiket, feltoluló gondolataikat, állapotaikra adott reflexióikat. „A trauma pusztá kifejezése nem bizonyult elegendőnek. Egészségjavulás csakis akkor következik be, ha élményeinket a nyelv világába fordítjuk át.” Pennebaker azt figyelte meg páciensein, hogy észlelhető pozitív változás ott következett be, ahol az eredetileg összefüggéstelen élményhalmaz végül koherens, jól szerkesztett egésszé állt össze. Mindeközben a beteg traumáinak megértéséig, problémáinak megoldásáig is eljutott.

A várakozás óráiban önkéntelenül adódott, hogy feltámadó gondolataimat lejegyezzem. Félelmeimet megfogalmazzam. Később bizonyos hetekre szinte szenvedélyemmé vált az a törekvés, hogy mindent lejegyezzek, ami csak történik, körülvesz, kitölti napjaimat. Sokszor újraírtam, kiegészítettem a feljegyzéseimet. Régebbi élményeket szembesítettem a későbbiekkel. Átszerkesztettem megírt oldalakat. Felrúgtam a kronologikus rendet. Betegségem tényével, leleteim tartalmával és a gyógyulás mozzanataival hovatovább úgy bántam, mint egy megoldásért kiáltó matematikai egyenlettel. Voltak pillanataim, napjaim, amikor úgy dolgoztam, mintha író volnék. Ahogyan én a szépirok munkáját elképzelem. Észrevettem, hogy már nem csupán a megkönnyebbülésért rögzítem vallomásaimat. Nem egyedül az öntisztázás reménye készítet sor sor alá róni. Egyre többet gondoltam a lehetséges olvasóra. A kiadás ötlete is átvillant az agyamon. Majd szégyenkeztem emiatt. Te, aki még a közvetlen környezeted előtt is titkoltad a szenvedéseidet, miért akarnál országnak-világnak feltárulkozni? Öncsalás volna arra gondolnod is, hogy azért tennéd, mert másokon, sorstársaidon óhajtanál segíteni. Miért is hát ez a papírpocsékolás? Miért a „sanda vágy”, hogy egyszer majd nyomtatás-

ban láthatod, amit – míg újraépitni igyekezted az életedet – szinte úgy öklendeztél ki magadból. Mint az emészthetetlen ételt. A cigányútra került falatokat. Öntetszergés ez, nem más. Közönséges dilettantizmus.

Fiam, mikor megtudta, hogy vallomásokot írok a papírnak, azzal heccelt, miért nem teszem föl az internetre, mint akik blognak nevezett naplószerű írományaikkal szórakoztatják híveiket vagy inkább önmagukat (?). Alaposan megsértődtem, hogy ezekkel a föltűnősködőkkel vesz egy kalap alá. Rövid időre tündöklő sztárocskák, szupermenekkel és a közélet gengsztereivel. Nem jól festenek én közöttük, hiszen nem szerepet játszom, nem bújok el kitalált történetek mögé, nem hajszolom a szenzációt. S csak arról nem beszélek, amit magam előtt is szégyellenék kimondani. Mert ezeken a fehér és tiszta oldalakon végre nem kell a szerepeimbe kényszerednem. Az lehetek, aki vagyok.

Édesanyám ma azzal a hírrel hívott fel, hogy hosszú ideig tartó szobafogsága után kerékpárra ült, és elindult bevásárolni. A bejelentésnek jobban örültem, mint a saját hőstetteimnek. Több éve kínozzák különböző testi bajai. Egyedül alig hagyja el a házat. Segítségre szorul. Lassanként atyám is. Ezért is félttem szüleimre zúdítani saját betegségem hírét. Ahogy azonban teltek-múltak a hónapok, s lett egyre látványosabb az én átalakulásom is, nem őrizhettem előttük a titkomat. Mind többet beszéltünk róla – anélkül, hogy valaha is néven neveztek volna nagy bajomat. S mindinkább elfogadták ők is a tényt, hogy a lányuk beteg. Ő is megbetegedhet. Vele is megtörténhet, ami másokkal.

Hogyan tudhatnám őket gyámolítani, magam is műtétből lábadozóban? Biztos vagyok benne, hogy ők is sokat aggodalmaskodtak effélék miatt, amikor egyedül voltak. Közös tehetetlenségünk nagyjából egy időben fordult át optimizmusba. Nálunk is, náluk is. Ahogy kijelentettem, járathatnak a legkülönbözőbb kezelésekre, rám sózhatják a legördögösebb beavatkozásokat, többé nem tartom magamat betegnek, édesanyám is letette a botját. S majd mindent egyedül oldott meg, amihez máskor segítségre szorult. Amikor elhatároztam, hogy úgy fogok élni, mint amikor még sértetlen volt a testem, amikor még az egészségesség hitében élhettem, anyám elővette régi kerékpárját, s diadalmasan végighajtott a városon. Olvastam egykor Eric Berne könyvében, az emberi játszmákról szólóban, hogy vannak családok, amelyekben valakinek mindig betegnek kell lennie. A betegséggel való küzdelem tartja össze ugyanis sok helyütt az embereket. Ha nem volna baj, hol egyikükkel, hol másikkal, már rég szétestek volna az ilyen emberi együttélések. Az egyik családtag alighogy meggyógyul, ágyának esik a másik. S

ez így megy generációról generációra. Nem érttem. Nem akartam elhinni, hogy létezhet ilyen. Csak kívülről vizsgálgattam egy-egy sokat sújtott családot, hiszen nálunk hosszú ideig mindenki egészséges volt. Most eszembe jutott ez a feltételezés, ahogy a mi betegségstóriáinkat görgetem magam előtt. Azt nem gondolnám, hogy egyikünk betegsége hívta elő a másikunkét, de azt igen, hogy nálunk éppen a fordítottja zajlott le a Berne által leírt eseteknek. A gyermek egészségének megrendülése – szerencsénkre – a szülőkből itt az életöszönt erősítette föl. Nagyobb összeszedettséget tapasztalok náluk, mióta harcolni kényszerülök én is a saját életben maradásomért, mint egyébkor az elmúlt öt-hat évben. Melyikünk erőfeszítése hatott a másikunkéra? Ki tudná ezt már kibogozni! Egyre azonban biztosan emlékszem az elmúlt hét-nyolc hónapból: egy pillanatig sem engedtem a jelenlétükben eluralkodni a kétséget afölött, hogy meg fogok gyógyulni. Sosem láttak legrosszabb állapotaimban. Nem láttak ágyban fekvőnek. Nem láttak munkaképtelennek. Nem láttak kétségbeesettnek, reménytelennek. Azokon a napokon, amikor a legsúlyosabb rosszulleteimet kellett átvészelnem, csak a férjem engedtem a közelembé. S egyszeregyszer Nórát. A bajt odahaza mindig igyekeztem elbagatellizálni. Hogy hittek-e nekem, nem-e? Az eredmény a fontos! A fölépülésünk. Fölépüléseink. Mít szűrhetnének le ebből a történetből az orvoslással foglalkozók? A beteg kórképét sosem volna szabad környezetének állapotától elszigetelve szemlélni. Ha lehet ilyet kijelentenie egy laikusnak: nem az egyént, a családokat kellene gyógyítani. Betegségeink, testi-lelki bajaink alighanem összeadódnak – az összetartozókban. A beteg lelkek és testek kisugárzásai egymásba folynak, át- meg átmennek egymást, mint a közelálló aurájáról olvashatni bizonyos könyvekben. Rosszulleteim gyötrelmes látványa, a műtési kockázattól való szorongása férjemet is előbb-utóbb megbetegíti. Amikor én a sugárterápiára járok, ápolásra szorul ő is. Állapotának előidézője az elmúlt hónapokban átélt lelki megterhelés. Mindketten meg vagyunk erről győződve, és tudjuk is egymásról, hogy mindezt világosan látjuk. Így hát betegek és betegségek egymásra hatását egészen közletről is szemlélhetem. Tavasztájon – szerencsénkre – már olyan jól érzem magam, hogy én vigasztalhatom a férjemet, s már nem szorulok gyámolításra. Egyedül megyek újabban a kezelésekre, nem kell hozni-vinni, kísérgetni, mint a kemoterápiás időszakomban. Szegény férjem! Lelkifurdalásom van vele kapcsolatban! Mennyire elhanyagoltam, mennyire keveset gondoltam vele, míg a lelki és fizikai szenvedés eluralkodott rajtam! Hogy milyen kevéssé figyeltem rá, az is mutatja, hogy visszaolvasott naplóoldalaimon oly ritkán találkozom az ő gondjaival. Mennyire önző vagyok, ez csak a betegségemben lep-

leződik le önmagam előtt. Pedig ugyancsak főhetett a feje a munkahelyi gondjai miatt is. Nem volt elég az én bajom. Csak később tudom meg, veszélybe került az a projekt, amelyet az ő irányításával dolgozott ki egy munkacsoport. Csaknem egy félév munkája veszett volna kárba, ha a főnöke egy huszárvágással meg nem akadályozza piacaik elvesztését. De nem lehetett a férjemre jó hatással az sem, ami sógorom, az ő testvéröccse intézetében történt. Jól bevált nyersanyagszállítóikat akarták kibillenteni a pozícióikból. Felsőbb körök közreműködésével. Beszerzéseiket újabban bizonyos közbeszerzési törvény szabályozza, amelyet – ezt veszem ki szavaiból – úgy alkottak meg, hogy a helyben élők véletlenül se nyerhessenek a pályázatokon. A hazaiak közelsége, bejáratottsága, szállítmányaiknak jól ismert és garantált minősége számításba se jöhet, amikor a pályázók rangsorát felállítják. S ahogy ezért szót emelnek a pályázatok, az eljárást lebonyolító kft. felkentjei félresöpörnek minden ellenérvet. Esélyegyenlőségre hivatkozva! Nevetséges! A nyomott árakkal dolgozó multinacionális cégek esélyegyenlőségének védelmében tépik a szájukat ezek a jogtudorok. Kit érdekel, hogy több ezer kilométert kell utaztatni így a felhasználandó termékeket? Kit aggaszt, hogy mennyi üzemanyagot használnak fel ily módon fölöslegesen? Kit, hogy ugyanennyi szennyel, mocsokkal árasztják el a környezetünket? S hogy ezt a levegővel mind nekünk kell belélegeznünk! De nem fáj senkinek az sem, hogy jobb sorsra érdemes termelők sokasága megy tönkre ennek az úgynevezett esélyegyenlősődinek az ürügyén? Munkanélküliek tömegét dobják utcára, valahányszor ilyen döntések születnek, mint amilyenről sógorom beszámolt a tegnapi vacsora mellett. A nyerteseken kívül csak a lebonyolítók járnak még jól, akik jogi szakértelmüket, közbeszerzésbe való beavatottságukat nem egyébire, mint kifosztásunkra használják fel. Alighanem erre és ezért képezték ki őket. Mi más lehet annak az oka: a közönséges földi halandónak nem engedik meg, hogy saját maga dönthesse el, mit és kitől vásároljon meg. Hát ezért iktatják közbe ezeket a kft-cskéket, hogy legyen, aki a józan belátással éppen ellentétesen osztja fel néhány nagy erejű érdekeltség között a fogyasztókat, felhasználókat, megrendelőket. Hát ezért végezhetik ezt a munkát csak e beavatottak! Miközben esélyegyenlőségről, a korrupció kiszűréséről szavalnak, maguk korrumpálódnak a legjobban. Még el sem kezdődik az eljárás, már tudják, kit hoznak ki győztesnek a versenyben. De nem verseny ez. A vak is látja, hogy nem az. Még mielőtt elkezdődne az eljárás, már eldőlt a játszma. A rangsor felállításának szempontjait eleve úgy szabják meg, hogy más ne vihesse el az üzletet, mint aki – hogy finoman fogalmazzak – a befolyása alatt tartja a szakértőket.

A bátyám is hasonló esetről számolt be a minap. Náluk a cégvezetőre külön is próbáltak nyomást gyakorolni, megerősítendő a közbeszerzést lebonyolító céggel kötött alkut. Benne volt ebben az ügyben a politika is. Hol az egyik, hol a másik párt képviselője jelent meg a főnöknél, hogy hatalmát latba vetve kierőltesse a szerinte kívánatos döntést. Még telefonos fenyegetést is kapott, ne próbáljon ellenállni. És mennyi pénzt dobunk ki így az ablakon! A közbeszerzés maga milliós, olykor több milliós költséggel jár. Mi szükség erre? A korrupció elkerüléséért? De hiszen a közbeszerzés maga a korrupció melegágya. És mi, mind, akik átlátjuk ezt, csak hallgatunk. És tűrünk. Hol van az a mérvadó sajtóorgánom, amely ezt leleplezné? Hol az az intézmény, amely igazságot szolgáltathatna? Az országos felügyelet olyan büntetést ró ki arra, aki megpróbál az ésszerűség elvei, vagy akár csak a saját minőségi igényei szerint eljárni, hogy arról koldul. Hol az az ügyvéd, aki egy ilyen ügyben a valódi kárvallottak mellé állna? Hol van az a bíróság, amely a védteleneket megvédené? Európai normákra hivatkoznak folyvást, noha nem más zajlik itt, mint kizorítatásunk és elszegényítettésünk – állami segédlettel, ha nem vezénylettel. Jövőre nálunk is lejárnak a szerződések jó néhány partnerünkkel. Alighanem mi sem kerülhetjük ki ezeket a csapdákat.

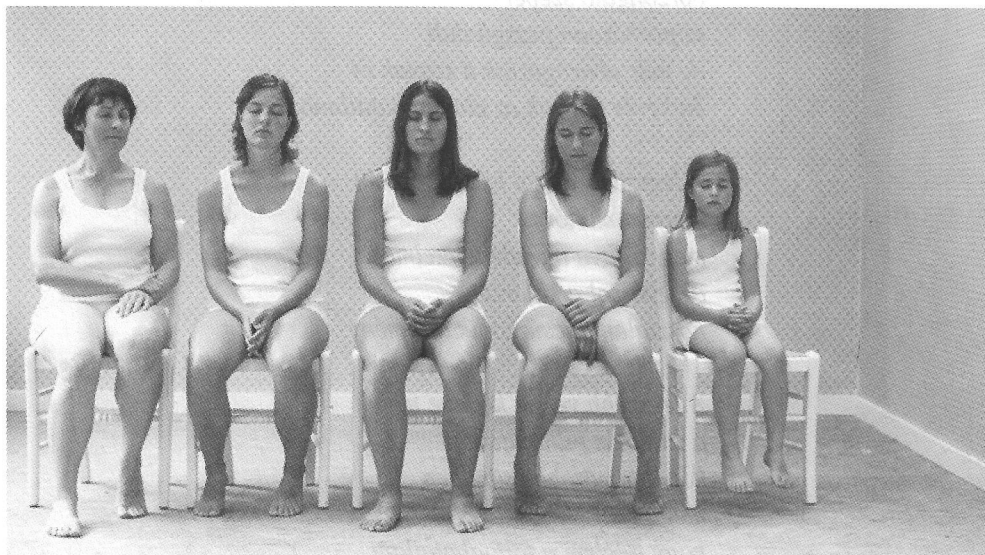
Nem is tudom, örüljek-e, hogy újabban ismét föl tudok hevülni közérdekű témákon, mint amilyen ez is: a tönkre zúzott, felszámolt cégeknek a gondja. A gyógyulásomnak a jele-e? Vagy inkább azért kellene aggódnom, nehogy túlzottan felizgassam magam olyan folyamatok láttán, amelyekbe vajmi kevés beleszólásom lehet? Hogyan maradhatnék érzéketlen, mikor az életünkről van szó? Hogyan lehetnék részvételen a bajba jutottakkal? Meddig nem káros lassanként visszatérő egészségemre elmerülök ezekben a végzetszerűen ránk törő viszályokban? Félek, hogy ezzel a fordulattal odavan a csúfat is szépnek láttató eufóriám. Mégsem tudom az életemet megváltoztatni. Akármint óvom is magam, minduntalan beleütközöm azokba a visszasságokba, amelyek nemrég még könnyen juttattak el a letargia határvidékére. Hát kit ne kergetne kétségbeesésbe, amikor lépten-nyomon a romlás jeleivel kell találkoznia? Miképpen lehet távolságtartónak maradni az országos pusztulással szemben? Merthogy amit a közvetlen környezetem modellként szolgáltat, az mindinkább érvényes országos méretekben is, egyre jobban látom, minél többet mozdulok ki itthonról, minél többször juttat el a tájékozódás kényszere (vagy vágya?) túl-túl személyes életem ügyein.

Amióta beszélgettem Emíliával és a kísérelőjével, mindennap reménykedve lépek be a kórházkapun, hátha találkozom velük. Emíliával társalogni különös élvezet számomra minden egyes alkalommal. Beszédstílus, szóhasz-

nálata egy rég letűnt kort elevenít fel – majdnem azt írom, bennem. Ám ez a kor annyira régi, hogy magam aligha emlékezhetem rá közvetlen tapasztalatok révén. Honnan ismerős hát mégis? Miért érezhetek nosztalgiát egy olyan világ iránt, amelyben sosem éltem? Szavainak hangulata, a beszédhangok íze, ahogyan Emília ejti őket, különös gyönyörűség nekem. Emíliának azonban nem csupán a beszédmódja ragad magával, hanem az is, amiről beszél. A bölcsesség asszonyi minőségével eleddig nem találkoztam ilyen kimunkált, kiforrott formájában. S úgy tud mindenről regélni, hogy hallgatójában fel sem merülhet annak féltelme, netán rá akarná erőltetni a véleményét. Az enyémhez képest sokszoros tudása lefegyverző ugyan, de nem szégyenít meg egy cseppet sem. Amit mond, sosem hivalkodással mondja. Nem érzem megállapításai mögött a tudatlan és járatlan másik lenézését. Ő sosem kezdi így mondatait: „Nem tudom, ismered-e...” Mert természetesnek véli, hogy ismerheti az olvasmányt, művet, irányzatot, filozófiát, ki tudja még, mi mindent, a másik fél is. Vagy ha nem, hát azt is úgy fogja fel, mint a magától értetődő dolgokat. Hiszen tudja ő – pedig milyen nagy kort ért meg! –, mennyire rövid az emberi élet ahhoz, hogy mindent megismerjünk, az elődök által felhalmozott ismeret- és élményhegyeken átrádjuk magunkat. Ha csak a magam szakterületét veszem is: minden fontos és korszakos jelentőségű felfedezés, újítás számontartásához elegendő-e ötven esztendő, amelyből ráadásul majd másfél évtized öntudatlanságban telik el? Emília nagyvonalú és elegáns gondolkodásában is, a beszélgetőpartnerével való kommunikációjában is. Emília, ha ránk néz, a bizalom süt a szeméből. Emília, ha kérdez, csak bátorítással teszi. Sosem vettem észre, hogy hebehurgyán ítélné mások fölött, csak hogy magát mindannyiunknál különbnek vélhesse. Gondolkodásában, tájékozottságában nyoma sincs betegségének. Mintha nem sokadszor támadná a kór, olyan ele-

ven és mindenre figyelő az észjárása. A legritkább, hogy önmagával volna elfoglalva. Pedig bizonyára lenne min töprengenie, volna miért sópáncodnia. Fájdalmai is lehetnek, életkilátásai sem a legjobbak vélhetően. Pironkodom, ha erre gondolok. Bizony magamat sem ártana átállítanom az önsajnálatról és bűnbakkeresésről valamiféle előrevívőbb tematikára. Ennek belátásához nem csupán Emília kellett, hanem az idő is. Az a folyamat, amely külsőből bensőmmé változott. Ma már majdhogynem megbékéléssel tudok gondolni az ellenségeimre. Mindazokra, akik úgy fenekedtek még néhány hónapja is ellenem. Vérszomjasan, véréghökösen. Hidegen hagynak a mesterkedéseik. „Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk!” Csak most kezdem fölérni ésszel ennek a jelentőségét. Hányszor hessentem el ármánykodásaik emlékét vagy éppen bosszantásomra kifundált újabb ravaszságait azzal, hogy voltam már sokkal nagyobb bajban is annál, mint amit ők szeretnének előidézni nekem. S túléltem. Íme, még mindig itt vagyok. Mi lehet rosszabb annál, amin már túllendültem?! Emíliát a jó Isten áldja meg, hogy a közelemben sodorta, vagyis hogy engem a közelébe sodort. D. úrral kevésbé tudom, hogy hányadán állok. A jóindulatában bizonyos vagyok. De kevésbé ismerem őt. Csak a mozdulatait látom, amelyekkel nagynénjét körülveszi. A hangját a legritkább esetben hallatja. Már-már olyan, mintha nem is tudna beszélni. Valamiféle erős gátolt-ságot, elfogódottságot érzek rajta, ha meg kell szólalnia. Zenészeket ismerek ilyen hallgatagnak. Ilyen elszótlanodónak. Szívesebben nyúlnak a hangszertük után, minthogy ami bennük van, nyelvi formában hozzák a tudunkra. Legjobb muzsikuss ismerőseimnek nem kenyere a beszéd. Beszélgetéseink második hetében tudtam meg, hogy Emília kísérője is művész. Csakhogy ő, D. úr nem hangszeren játszik. D. úr ír és fest. A nénikéje pedig keramikus.

– folytatjuk –

HORVÁTH JENŐ

Idő törte dühét

Jártam a mozdulatlan
 jelével írt éjszakák boldogtalan
 kövein, csillagvetéses égbolt-
 ívek alatt botorkáltam a
 virrasztani szegődött szavak
 sebzett harangjaival, haragom
 vittem szellőztetni a feltámadt
 sötétség utcáira, a plakátoktól
 nyúzott falak szennyes sikátorába,
 mert nem volt meg mindenem,
 csak hazudtam a biztonságot,
 hol lándzsahegyű Idő törte dühét
 a tévesen jegyzett Sors hitetlen
 bekezdésein, s a vétező soros
 együgyűségében már rettegetem a
 cinkos megválaszolatlanságot.

P. PAPP ZOLTÁN

Édesanyámhoz

A legszebb verset kellene írnom
 de idegen kacatok a szavak
 meghasadt metaforák fojtogatnak
 emlék-kígyók marnak
 föl villanó képek áramában remegek

A legszebb verset kellene írnom
 borzongató szépet
 sziporkázóan pezsgő dalt
 de már elvirágoztak a szavak és
 én kevés vagyok az elmondhatatlanhoz

A legszebb verset kellene írnom
 Hozzad méltót
 megszólítva névtelen érzelmeket
 de gyászol a katarzis
 hasztalan búcsúzkodik a remény

A legszebb verset kellene írnom
 a zuhanás pillanatában
 kőnél tömörebb csöndben
 megígérni Neked
 hogy túléltem a fölfoghatatlant

SZAUER ÁGOSTON

Független vonalak

*Az a csoportkép ott a lépcsőn.
Aztán a szálak szétszaladnak,
ha követnéd is őket, későn.*

*Nem hinnéd, szinte amnyi elég,
a filmszalag míg tovább ballag,
ahogy fordul a fogaskerék*

*mindegyikük történetében,
és hallgatod majd, hogy mik vannak,
mint a felnőtt szobában régen.*

Éter

*Virágok lelke,
kósza illatuk,
zizegő réten
zsálya és kakukk-*

*fű. Álmos pipacs –
vagy e nyár olyan...
Még ismerősek.
Szállnak vékonyan,*

*elnyúlnak messze,
hosszú szellemek,
míg itt a szirmuk
némán megremeg.*

HÁRS ERNŐ

Elmennek mind a kedvesek

*Elmennek mind a kedvesek,
a számuk egyre kevesebb,
s mint megfélemlített utóhad,
halljuk a szívbemarkoló zajt,
ahogy köröttünk itt is, ott is
ablakok, ajtók becsapódnak.*

*Nyárvége van. A csillagok,
ha láthatjuk nagynéha még
a fényreklámcSATÁKTÓL ŐKET,
idegenebbül tündökölnék,
a fényük másféle ragyog,
feledni látszanak a földet.*

*Nincs visszaút. Haladni kell,
mindjobban süllyedni a mélybe.
Még messze van a pálya vége,
sok mindent veszünk addig el,
míg fehér zászlaját kitűzi
vándor lelkünk felett a béke.*

*Addig csak szédült vágatás,
ugyanazt soha, csak hasonlót
reánkzúdító változás.
Valami mindig lesz, mi fáj,
vonatból nézett kusza táj
lesz minden, csupa rács vagy oszlop.*

*Addig csak az igen s a nem
szánalmas dialektikája,
egy vesztes játszma szüntelen –
rossz tréfa, semmi több talán
az unatkozó istenek
kozmosz kártyaasztalán.*

JÓKAI ANNA
**Nem búcsúzom,
 Székely Magda!**

Búcsúzni kéne; így szokás. Székely Magda elment. Ha valóban nincs többé, kinek beszélnek? Ha pedig mégis van, hitem szerint, a gondolatainkat is hallja. Magunkhoz szólok hát, amikor őhozzá szólok. Nem a végleges búcsú hangján, hanem a távolba indulót követő reménységgel.

Székely Magda nagy költő. Az idő – a múltba-költözés – nem változtat ezen. Pilinszky-formátumú költészet ez; alkatuk is rokon. Keveset írtak, de egy sor fölöslegesen sem. A létet szenvedésként élték meg. Képtelenek voltak a rettenetet könyvekkel felhigítani.

Drága Magda – ezt még itteni életemben is elmondtam neked. Hála Istennek. Mert gyáva az a szeretet, amely kizárólag nekrolóiban áradozik.

Szenvedés, kínlódás nélkül semmi maradandó nem születik, sajnos, így igaz. „Pokolra kell annak menni...” De kevesen használták a szenvedést olyan tudatosan, olyan visszafogott-panaszosan, mint Székely Magda. Sorsa – egy világméretű iszonyat, gyalázat után – az árszág börtönébe zárta. Nem feledhette, nem szabad felejtetnie az ártatlanok pusztulását. Minden idegszálában ott remeg az átélte borzalom és a túlélő vállat-roppantó felelőssége: *Mert ott feküdtem a többi között, / a mész alatt, a foszló seregekben, / de megérkezett valami erő, / és kiragadott engem.*

Árulás az emlékezet megtagadása: *A mindenektől elhagyott / csontok fölött magam vezeklek. / Mert szólottak a koponyák, / s én rendeltettem őrizetnek.*

Mégsem nyelte el személyiségét, költészetét a sötétség, a nihil; megtalálta a menekülési irányt a sokak által letagadott vagy lemosolygott transzcendenciában: *Ha majd a hó Ha majd lehull / a földre ha lehull a hó / a sérült síkokon felépiül / egy magasabb formáció.*

A fájdalom nála nem szül bosszúvágyat: *Meleg ruhám, a gyűlölet / naponta szakadozik rólam, / és védtelemül maradok / a lassan rámtörő vadonban.*

Vallja az alázatot, a ráhagyatkozást: *most jajgatok, ha megtilolnak, / de váznak fényessége holnap, / s a legutolsó lobbanás, / a füst után lobog valami más.*

Ez a valami más, ez ad erőt elviselni a valóság hiú cícomái és mulatózásai közepette a szellem emberének végzetét – ellenében a talmi sikereknek: *Tornyos, lobo-gós palota, / vele szemben kaloda. // Zöld mezőben a kasztok, / az urak és a parasztok. // Világos a táj címe-re, / kinek hús, kinek cibere. // Az érkező armádiák / nyomában a két íródeák. // Egyik benn ül a palotában, / másik kinn ül a kalodában.*

Magda, Te nem üzted az oly divatos, hatásvadász játékokat. A lehető legfeszesebbre fogott nyelv a tied, a lehető legdúsabb közlendőhöz. Fájt a realitás neked is, eltagadhatatlanul: *Az első tiszta mozdulat / aztán kilóg a lópata / tehetetlenül sorvad el / az angyalok pillanata / mert az igazon győz a rossz / a rosszon győz a rosszabb / mivégre mégis ellene / mondani a gonosznak – mintha megadás volna, keserű józanság. S akkor hirtelen föl-szárnyal a vers, önerőből megmozdul a százszor becsapott lélek: *Mikor a jóra semi jel, / jel nélkül is indulni kell / az egyre sürgetőbb sötétben, / amíg ki-**

gyúlva, mint az ablak, / magam világítok magamnak.

Vívja a harcot a test, lélek, szellem hármasságának harcát a mindenüvé befurakodó Gonosz ellen; a legkisebb mesehős bátorságával: *Ha egy fejét levágom, / sárjad helyébe három. / Azt is levágom egyszer, / sárkányom, nem menekszel.*

Akik ismertük és szerettük ezt az asszonyt – fogalmazunk inkább örök, folyamatos jelenben – akik ismerünk és szeretünk téged, vajha tanulnánk ebből a szenvedésből, vajha edzettebbé válnánk sorsod-költészeted példájából... *Leüthetsz. Én nem ütök vissza. / Az én kezem gyöngye a rosszra. / A hulló test helyén leüthetetlen / erősen áll az én igazi testem.*

Itt vagyunk, így vagyunk e még evilágban tébláboló, esendő társaid. Hallgass meg minket, te, mostani áttetsző valódban, s hallgasson meg téged az Ura Mindeneknek. *Könyörülj ne hagyj veszni végképp / az elbukottnak adj erőt / hogy az utolsó pillanatban / felálhassak Színed előtt.*

Már ott állsz. Hiszem. Mi még várakozunk.

JAHODA SÁNDOR

Felkelés*Csörrr. Ütött az óra. Ütött az órája. Lecsapok rá.**Elütöm az időt. Nyílt lázadás. Az ellen ellen.**Oda haza. Az első felkelést mindig leveri.**Az álmoság. Álmos vagyok. Vérszerződést
kell kötnöm Koffeinnel és Nikotinnal.**Egy füst alatt. Különbén. Egyremegy.**Gyula leszek. Vagy Zoltán. Vagy vátesz.**Aki versolvasóvá tesz. Eltüntetem a hajnali
keléseket. Arcomról.**Csak az állam. Forma. Semmilyen. Leesett.**Valami Nő. Ügy. Szerelmi. Három szög tartja.**Két hónapja ugyanazt hajtogatom.**Tiszta fehér papír. Másé-szívét.**Amíg össze nem gyűröm.**Rosszul néz ki megtört lelkem. A szememből.**Le van ejtve. Meg már úgyse szerelem.**Ha pedig. Depileptikus rohamok.**Ellenszer egy depigramma.**Mindig egy. Mindig hat.**Vagy zene. Táltospörgés.**És forr a dalom. Csuhatja.*

STANCIK-STARECZ ERVIN

Nyitva állt ajtó-ablak*És aki meghalt, s tán soha nem jut a Paradicsomba,**Eljött hozzám acetilén szagú éjszakán,**Pedig nem őt vártam, hisz folyton-folyvást a végórája**Jutott eszembe: maréknyi gombostűt nyeldekelt halálig.**A legkeményebb férfiak is elborzadtak, mikor mondtam...**A tavaszi csendes éjben nyitva állt ajtó-ablak, s nem ő jött,**Akire vártam, nem ő, aki minden tébolyom, bűnöm,**Álomagonizálásomat elviselte, s olykor még jónak is mondott.**Nem ő jött el, mert nyitva állt ajtó-ablak, s lelkek gomolyogtak**Ki-be a roskatag házba. Megtalálták az ismerős falakat, ágyakat,**A ronggyá foszlott könyveket, egérszagú naplókat, s fújták-fújták**Le mindenről a port. Úgy csillogtak a szobák, mint Anyám idejében,**Aki finom kefével simítgatta egyenesre a szőnyegek rojtjait.**Jöttek-jöttek a régiiek, de akinek torkát sebezte ezer tű, végig**Az ágyam szélén ült kitartón. – Riadt szemekkel figyeltem,**Melyik szellem mit susog. Nem féltem tőlük, pedig hányták rám**Vétkeim – indulattalanul, közben a bensőm úgy sajtgott, mintha**Kézzelel tépték volna föl mellkasom, de nem a hús szakadása,**Nem a csontok ropogása borzasztott s gyötört: egy hang**Költözött oda, a fekete szíverekebe, az elhagyott pitvarokba.**Igen, ott ült a hang, mint varázslat, s szorította ki belőlem**A kevés pirosat, amiben már csak ő lüktetett, aki nem jött el.*

VARGA CSABA

Irodalom? Jogbölcselet?

„Jog és irodalom”? Az emberit segíti vissza belénk. A végtelent, a felfoghatatlant, a minden végső magyarázat alól kisiklót. Azt, amiben csak lebeghetünk, de amit igazán sohasem bírhatunk. Létünkben az Isten képmását, mit máshoz szok(tat)ott szemünkkel olykor már alig is érzékelünk. Világegyetemünkben létezésünk rejtélyét, létbe dobott valónkak egzisztenciális lehetetlenségét. Azt, ahová akkor, ha mesterként világlátásunk már teljességgel szárazra aszott, kiüresített és súlytalanná tett bennünket, mégis mindig visszamenekszünk.

Mert tudományunk nagy, de hiperbolikus. Hiszen módszerességgel fegyvereztük fel magunkat, hogy egy általunk fogalmiasított világ logikája szerint lépésről lépésre haladva és ebből adódó könyörtelen szükségszerűségeket megvalósítva építkezzünk; ám mindezzel óhatatlanul le is bontjuk világunkat. Mert azt, mi áthatolhatatlanul mély és átláthatatlanul tüneményes volt, ezzel egyszempontúvá tettük. Hisz ezzel egyszersmind azt is előírtuk, hogy mit lássunk, és ezt lassacskán már valóban látni is kezdjük. Hiszen azért, hogy biztonságban vélhessük magunkat, magunk köré – ameddig csak szempillantásunk határunkat befogja – következésekből bástyaszilárdságúvá emeltek hitt erődöt építettünk. Vagyis módszerességekkel körbebarcsooltuk magunkat, ameddig csak tudtuk – s birtokunknak a talpunc alatt zengő fundamentumán már a firmamentumot pásztazzuk: vajh', intellektusunk rendező igája alá hajthatjuk-e majd egykoron a csillagokat is? Mert büszkén s bátran lépegetve csakis arra gondolunk, hogy létünket a magunk teremtette talajon navigáljuk, s kevésbé arra, hogy ezzel egy ballasztal is megsúlyosbítottuk. Pedig ha reng ég és föld, még biztosabban arra kell újból rádőbennünk, hogy voltaképpen változatlanul a régi bizonytalanságban leledzünk. Mint lótoszok vagy korallok a vízen, amik élnek s amiken mások megélnek, összbeújunk. S noha ugyanúgy sodor ár, játszik vélünk hullám, emel és süllyeszt árapály, érzékünkben megcsalatott – mert lebegésünkben otthonossá kényelmesített – összefogódzó önmagunknak szárazföldet képezünk.

Hiszen nagy a tudományunk, noha hiperbolikus. Kicövekei, hogy miben s miként haladjunk, és tudhatjuk, hogy valóban léptünk, mert folyvást tényleg előreléphetünk. Hisz amiről szól, abban valóban igazul szól. Mert módszerességgel tényleg mélyebbre hatolhatunk mindabban, amiben egyáltalán elmélyülhetünk. Civilizációkat tudományunk hajtja, üzi egyre tovább, így hát

ásunk, egyre mélyebbre, hogy lassan már ki sem lát-szunk. Hovatovább s olykor már azt is elfeledgetjük, hogy ázni egyáltalán hol is kezdtünk. Mert leginkább azt láthatjuk már, csakis azt, de egyre közelebből, mit ásonk nyomában érzékelhetünk. S minél inkább ehhez szokik szemünk, annál kevésbé marad látása másra. Míg tehát közelítünk, óhatatlanul el is távolodunk.

Mert tudomány csak ott van, ahol áldozat. Ahol fontos, múlthatatlanul, hogy magunkban egyoldalúságokat kifejlesszünk. Ahol azzal teszünk rendet, hogy magunknak fogalmakat fabrikálunk, s köztük szükségszerűségeket teremtünk. És bármennyire bizonytalan is – mind ott, ahonnan kiindul, de ott is, ahová beérkezik –, mégis, mindezt joggal tudásnak nevezzük, mert többet bírhatunk általa, mint egyébként. Ám magunk köré ezzel mesterséges világot építettünk. Tudunk érdemes ezért, voltaképpen mit is csinálunk, hogy miután ezen áldozatot meghoztuk, emberi teljességünket azért mindig visszaépíthessük. Mert új világunkhoz nagyon is hozzászokhatunk. Miközben tudunk illenék, hogy tudományunk sohasem volt vagy lesz valamiféle egész. Nem valóság az, hanem embertől konstruált mása, amivé az Istentől teremtettnek vagy a vélünk megesettnek egy-egy szeletét, érzékeinkben megmaradt lenyomatát primitivizálóan virtualizáltuk. Mint amikor valaminő mással mágikusan azonosulunk, és ehhez önmagunkban kozmoszként élőket – állatot vagy embert – gallyakból s levelekből magunknak összeeszkábálunk. Nos, tudományunk valója, fogalomvilágunk sem életképebb önmagában, mint az, amit szemmel verésünk nemes aktusához ily módon összeeszkábáltunk. És mégis: ha lehet egyáltalán szemmel verni, ezt megtanulni és tudni, úgy annak hatását egy ilyen pótlékon keresztül is kiválthatjuk.

Van tehát tudomány. Kell is lennie, mert hasznosnak bizonyult az ember kezében, földi küzdelmében.

*

A jog az emberi rend tudománya. Azé, hogy kit mi illet. Hogy miben és miként nyilvánuljon illendő egyensúly – olyan, mit e földi létünkben felállítandó mértékkel mérni szeretnénk. Jogunk nem más, mint az akarat önkényének különféle terelőkkel folyvást finomítása. Miközben az emberi rend tudományában is egyre mélyebbre ásunk, s hovatovább egyre inkább már terelőinktől továbbterelt terelőinkbe gabalyodva magunkba bonyolódunk. Olykor azt sem tudjuk már, mi is terel mit valójában. S ha választásunk tetszése vagy érdeke, azaz emberi esendőségünk helyett a teremtés csodájából igyekszünk kijolvasni mértéket, úgy a csodálat, az isteni lényeggel való egyesülés misztikuma, a szűzies s mégis odaadó (mert önmagunkat átadó) rácsodálkozás ártatlan-

ságát előbb-utóbb szükségképpen felváltja a mértékkioldás mesterségévé válása, mely mesterségességével kivívja majd a maga hivatás- és szakmaszerűségben fogant módszerességét, hogy öntükrében végül ez se láthasson már mást, mint saját eszközeivel virtualizált önmagát.

Jog, majd irodalom? Irodalom, majd jog? Már maga a kifejezés transzcendál, mert nincsen benne sem jog, sem irodalom. Egy eszközeibe minduntalan belesüppedő, a való világra rácsodálkozás nagyszerű adományára újból és újból érzéketlenné váló jogtudományi mesterség keresi benne és általa – bármi emberinek a hozzá képest hamisítatlan és romlatlan kifejezésében – a teljesség mámorító üdeségét, a létezés magyarázhatatlanságától megtermekeenyülés megújító erejét. Visszatérve az eredeti megjelenéshez: „Jog és irodalom”? ‘Jog’ itt az, ami már nem az; ‘irodalom’ pedig? – ez minden. *Jolly Jokerként* mindaz tehát, ami világunkban még egyáltalán képes arra, hogy az ismét elveszejtett teljességről számot adjon, ki-meríthetlenségére újból rádöbentsen, s bármely magyarázat, véges eszközökkel mégis véget szabás eredményes esendőségéről meggyőzzön. Bármi helyett állhat hát – és csupán szokás, divat, vagy éppen adódó *mainstream* függvénye, hogy megnevezésében milyen szóba, emberi megnyilatkozásba vagy emberben visszatérően lezajló katarzisba kapaszkodunk. Hiszen lehetne mítosz, őseredeti közvetlenségből előtörő primitív népi történet csak úgy, mint vonósnégyes játék, égzengés vagy vulkánkitörés, pillék játszadózása vagy állati üzekedés. Irodalomnak mondjuk, talán mert benne is leginkább szövegre, szövegértésre hagyatkozunk. Úgy mondjuk ezt, mintha más lenne a szövegértés és más a világértés. S mintha egyszerű szöveg reprodukció konkrétizáció lenne a jog, nem pedig annak (bár utolérhetetlen, mégis mindig megközelítendő) bölcsessége, hogy sokat és sokszor egyensúlyozunk, miközben csak ritkán merevítjük ki a mérleget – akkor, ha mást már igazán nem tehetünk. Hiszen aligha követhetünk mást a jogban, mint hagyományt, amiben magunk is – és éppen jogunk, a felelős joggyakorlás által – pontosan feloldódni kívánunk.

Hamlet? Kohlhaas Mihály? Raszkolnyikov? Franz Kafka és Robert Musil közből előtűnő, majd visszatűnő hősei? A szépelgés önmegnyugtató álszentségének konformizmusa helyett Friedrich Nietzsche még a világba kiáltotta a felvilágosodottságon nyugvó humanizmus öfenéses királyi meztelenségét. A lelkiismeret feloldozatlan-

ságból fakadó megnyugváshiányából pedig Sören Kierkegaard a létbe vetettség önvészéjtésére következtetett. Hát magunk hol vagyunk? És főként: mit tehetünk? Jobb híján, tudós könyveink előtt merengve, Horváth Barnától *A génusz perét* olvasgatjuk, hogy ápoljuk, védjük, őriztük magunkat; és még inkább olyankor, ha merő geometrikumra vagy retorikumra gömbölydedesített önmegnyugtatóink önbecsapásától még megmaradt emberségünkben már fuldokolni kezdünk. Hiábavalónak tetszik hát, hogy Kempelen Farkasként megkonstruáltuk a racionálék tolatyúival mozgatott jogászt. Mert mindazonáltal ember rejtezik a szerkezetben, parókás-palástos külszínei mögött. Nem bábbá diszciplinált racionalitás, hanem esendőséggel elegy jóra valóság. Mert mindig dráma illata érzik a levegőben, amidőn látszólag pusztán hideg fejjel kalkulál vagy egyezkedik ügyvédünk. Nem véletlen hát a görög színpad kísértő emléke,¹ hisz emberek azok, kik küzdenek, noha végül mégis a sors dönt. Rektifikálunk, szabályokat teremtve beleavatkozunk a nélkülünk tán még jobban eldurvuló küzdelemben, sőt megpróbáljuk lefogni a fátum kezét is, bár tehetetleníteniünk sohasem sikerül. Beverekedtük magunkat a küzdőterre, kilöknünk azonban nem tudjuk. Pedig annyian vagyunk már és annyi fegyverzettel hadonászunk, hogy olykor már egymást tapossuk, sőt, immár terelőalkalmatosságainkba is egyre inkább csak magunk botlunk.

Mi marad hát? A küzdés és a bizalom. Küzdés és bizalom? Hisz előbbi már a jog előtt is megvolt, utóbbi pedig a jog ellenére is szolgál gyógyírül. Mi lehet hát a tanulság mindebből? Talán legelsőbbül is az, hogy az eszköz nem nélkülözheti készítőjét. Nem is munkálkodik forgatója helyett vagy nélkül. Ellen kell hát állnunk az előttünk magasodó öndicsőítő bálvány korparancsának, mely a Teremtő Isten helyett adoráltatná az ember konstruálta civilizációt, hogy leborulva előtte immár magunkat is feladjuk.

A „Jog és irodalom” pedig magunk elé idézi az esendőségében is végtelent, az egyszerűségében sem átláthatót, azt a helyzetet, amelyben döntenünk elkerülhetetlené válhat ugyan, végső megértéshez mégsem juthatunk. Hiszen szálakból sokat eltéphetünk ugyan, teljességüket azonban fel nem fejthetjük. Az tehát, mit itt és most jobb híján „Jog és irodalomnak” mondtunk, életpótlék ez. Életpótlék, mert segít önárunkból kipislanunk; életpótlék, mert pontosan azt példázza, amiért létünk maga a megfoghatatlanság, mit le nem győzhetünk, legfeljebb

1 Ami tovább él majd a középkori misztériumjátékokban s az ún. moralitás-játékokban, iskoladramákban egyaránt, azon színpadi történet és nyilvános bíraskodást egybefogó tapasztalattal, hogy mindkettő közösségi funkcióként közösségi üzenetet közvetít. Vö. pl. John C. Gillespie 'A büntetőbíráskodás mint színpadi játék' [Northern Ireland Legal Quarterly 1980/1] {a szerző szemléjében in Jogi Tudósító XII (1981)

11–12, 27–28. o. és in Varga Csaba Jogi elméletek, jogi kultúrák Kritikák, ismertetések a jogfilozófia és az összehasonlító jog köréből (Budapest: ELTE „Összehasonlító jogi kultúrák” projektum 1994), 272–273. o. [Jogfilozófiák], valamint – különös probléma-centrikus élességgel – Harold Garfinkel 'Conditions of Successful Degradation Ceremonies' American Journal of Sociology LXI (1956) 5, 420–424. o.

szeretetünk kezdeményezésével magunknak magunkban megneimesíthetünk. Olyan hát, mint a szerzetesi zsolozsma: tesszik, tesszük, kell tennünk, mert értelmet ad napközbeni serénységünknek, a munkának, noha nyilván nem helyettesítheti. A lehetőségek egyike, amik bármelyikéből egyaránt bátran meríthetünk.

„Jog és irodalom”? Eltűnődhetünk nagy nemzetek gyarlóságainak is tehetetlenül expanzív imperializmusán, egykori hódítóknak a *gloire* eltűnével kiüresedő önbizalma igénytelen szervilizmusán.

Mert előzményeitől eltérően – amikor az angol–amerikai klasszikus stúdiumok megalapozott világában bő egy évszázada az irodalmi analogon (akár személyes életutakban, akár problematikában) még a professzionális oldódás közegéül szolgált,² William Shakespeare életművét pedig (általában is, egy-egy műre, figurára, toposzra koncentráltan is, sőt, maga az alkotó jogász mestersege kapcsán is) teológiai, etikai, politikai kohó gyanánt használták a jog mint a legmélyebben emberi kihívás természetének és végtelenségének a megértéséhez, érdeklődéssel fordultak más irodalmi megnyilatkozásokhoz is csakúgy, mint a képzőművészetben vagy építészetben³ történő építő példálózáshoz –, a *Law and Literature* mozgalommá válása, különösen az Amerikai Egyesült Államokban,⁴ mára mégsem érdek nélküli filozofikus öneszmélődés terméke, hanem brutalizálódó belháborúban fogant törzsi viszálykodásban a tudományos módszeresség követelményei alóli kibújás eszköze. Aki ott volt az amerikai világ seregszemlájén, mikor a *Critical Legal Studies* köpenyébe bújt szalon-trockisták fésületlen szakállal, mosatlanul szagló motorosruhákban vágták ámuldozó európai jogszociológusok szemébe: „Akkor a fenébe az elmélettel!” – noha ez utóbbiak csak a felforgatás nálunk már sokszor lejátszott gyermekded játéka újvilági újrakérdése alapjai felől érdeklődtek

egy tudományosként a baszkföldi Ónátiba összehívott nemzetközi konferencián –, és látta barátait, Harvard méltán nemzetközi híru teoretikusait sunnyogni a tisztesség és a *political correctness* közti határvonal megtalálhatatlanságában; vagy aki ott volt a kritizálásra csupasztított újmódi elméletieskedésnek az oxfordi *New College* patinás épületében rendezett angol–amerikai korszakos találkozásán, mikor a szünet koktélos pázsitján a honunkból hívott díszvendég lelkesülten felkiáltott, amint észrevette a mindig zárt ősi kápolna rituális okból néhány percre megnyílt kapuját, s a külvárosok utánpótlásából verbuválódott, ám a *Bodleian Library* ódonágaival aligha élő ott-honos résztvevők rögvest rápirítottak az alkalmatlankodóra: „Oda? Templomba? Minek? Mi sohasem jártunk!” Nos, ily tapasztalatokból formálódó eszmélődésem és két évtizeddel ezelőtti ausztráliai s amerikai benyomásaim szerint az 1968-as nemzedék forradalmisága először ún. kritikai jogi tanulmányokban kulminált, majd izmusokká hasadásai nyomán ún. feminista és egyéb (olykori fajinak, olykor másnak nevezett) re-szegregációs, történelmi igazságtételt az esélyteremtő kártyák újraelosztásával követelő ún. dekonstrukcionizmusokba bomlott. A Yale szentélyében például a *feminist jurisprudence* indulatszavakban, sérelmek érzélgőségében mutatta be magát, amit az intellektus módszerességének bajnokai, a ráció önjelölt császárai rezzenéstelen arccal hallgattak. S amikor ismeretelméletére, metodológiájára rákérdeztek, még szenvedélyesebb jajkiáltás volt a válasz, hiszen – mint megtudhattam – éppen az mutatja az eddigi dominancia (a katotóniás indulattal mindig a másik fél szemébe vágott „fehér uralmú hímsovinizmus”) botrányát, hogy a női mivolt mai forradalmárának még szókinccse sincs, aminek nyelvén kifejezhetné magát. („Miből meríthetnénk – mondták, jobbra megvető elutasítással –, ha még a Biblia is általatos s értetek szól?”) Nos, miután megpróbálkoztak

2 A korai tárgyalások – megjegyzendő kivételeken túl – még pusztán életrajzi esetlegességek érdekesség-gyűjteményei voltak, régi jogászreprezentációk irodalmias értékének méltatásai, vagy egyszerűen a jog megfoghatatlanságát illető szabad gondolatársítások keretei; s csak később bukkannak fel máig ívelően immár filológiai igényű feldolgozások többnyire propedeutikus célzattal.

3 Érdekes módon ez az a kör, melynek tekintetében az angol–amerikai gyakorlatiasság már számottevő irodalmat sorakoztathatott fel.

4 A sok száz mű közül néhány, számomra is inspiratív s még méltó reprezentánsában vö. pl. S. Levinson 'Law as Literature' *Texas Law Review* 60 (1982), 373 és köv. o.; James Boyd White 'Reading Law and Reading Literature' *Texas Law Review* 60 (1982), 415. és köv. o.; James Boyd White tollából még *When Words Lose their Meaning: Constitutions and Reconstitutions of Language, Character, and Community* (Chicago & London: The University of Chicago Press 1984) xv + 377 o. és Heracles' *Bow Essays on the Rhetoric and*

Poetics of the Law (Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press 1985) xviii + 251 o. [Rhetoric of the Human Sciences]; Richard Posner *Law and Literature: A Misunderstood Relation* (Cambridge: Harvard University Press 1988) rev. and enl. ed. (Cambridge, Mass. & London: Harvard University Press 1998) ix + 422 o. [Law in Literature]; *Interpreting Law & Literature: A Hermeneutic Reader*, ed. Sanford Levinson & Steven Mailloux (Evanston, Illinois: Northwestern University Press 1988) xvi + 502 o.; R. Weisberg 'The Law-Literature Enterprise' *Yale Journal of Law & the Humanities* 1 (1988), 1. és köv. o.; Robin West 'Communities, Texts, and Law: Reflections on the Law and Literature Movement' *Yale Journal of Law the Humanities* 1 (1988), 129. és köv. o.; James Boyd White tollából még 'What Can a Lawyer Learn from Literature?' *Harvard Law Review* 102 (1989), 2014. és köv. o. és *Acts of Hope: Creating Authority in Literature, Law, and Politics* (Chicago & London: University of Chicago Press 1994) xv + 322 o.

egy *narrative jurisprudence* általi megalapozással, amelyben jogi folyamatok nyelvének a stíluselemzése révén igyekeztek a jogot ontologizálni, vagyis látszólagos semlegessége mögött kimutatni belőle az alapstruktúrává lett elnyomás, az általuk immár tűrhetetlennek érzett s aktualizált dominancia viszonyait, ilyen jogelméletek kezdtek el vándorolni lassan az irodalomhoz (persze, nem a gyűlölséggé tett európaihoz vagy amerikai folytatásához, hanem a *black*hez, a *latino*- vagy *hispanó*hoz), az Amerikai Egyesült Államokban, az ezredvégen, az 1968-as nemzedék újrabarbarizáló hatalomátvétele nyomán; hiszen érzelmi önkondicionálásukon s önmagában még tiszteletet ébreszthető igénybejelentésen túl sem jog, sem elmélet nem volt található ezekben.⁵ Persze, az európai kifinomultság értelmében irodalom sem lehetett éppen túlzottan sok, hiszen az egész fehér hím bagázst – Homérosztól Eugen Ionescuig – szívesen sutba dobták egy jó portorikói rabszolganő- vagy megalázás-sztoriért.

Law and Peace. Law and Modernization. And Development, and Language, and Economy, and Literature – és végestelen végig az imámalom, hogy a marxizmusnak mintegy transzcendentálásával a jog kapcsán éppen ne jogról, persze ne is mögötte állóan erkölcsről vagy emberi értékekről, hanem az új osztály, egy új honfoglalás politikai fellépéséről és követeléseiről beszéljünk. Ürügy tehát az irodalom⁶ – és nem is Sophokles, Jean Racine, William Shakespeare, Johann Wolfgang Goethe, vagy éppen Albert Camus vagy Friedrich Dürrenmatt évezredes

civilizációs vívódása jeleskedik benne, hanem anonim sztorik –, hogy a csőcselékként lázadók éppen esedékes igénybejelentése megtörténhessék.

A francia változat, mint e fejtegetés kezdetén már utaltam rá, noha erőteljesen formálódik, egyelőre talajt vesztett s utat tévesztett, mert ez idő szerint aligha több, mint valamiféle megkésetttség érzetéből táplálkozó lihegés.⁷ Jó okunk van azonban hinni, hogy a névválasztáson túl nem sokban fogja követni amerikai divatozásának cikkcakkjait, s a jog egyfajta segédtudományaként mint specifikus, irodalmi és művészeti elemzésekkel vegyített interdiszciplinaritás⁸ fog majd egykor megerősödni.

Jellemző talán, hogy a németek, kik talán épp egykori romantikájuk okán, pontosan klasszikus mívű és monografikus teljességű munkák sorával alapozták meg, fejlesztették ki, és úzték mértékkel a jog mögötti humán teljesség emberi, tehát esendő forgatagaiból adódó elemzésnek tudományos értelemben is klasszikus súlyúvá váló példázását, nem beszélnek semmiféle *Recht und Literatur* vagy *Recht und Kunst* csodavárásáról. Ehelyett teszik dolgukat, s immár egy évszázadra visszatekintő tudományos alapossággal használják a szépirodalom hatalmas, lenyűgöző mélységgel gazdagított örökségét, hogy történelmi áttekintések és panorámaszerű feldolgozások során át⁹ egyes jellegzetesen nagy alkotók – mindenekelőtt Shakespeare, Kleist és Kafka – néhány jelképszerűen magasodó művének ilyen néző-

5 Mint monografikus szándékbejelentésében Nagy Tamás – Narratív tematika a kortárs amerikai jogelméletben (Szeged 2003) 29 o. [Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica LXIII/15], 22. o. – írja: „A feminista jogelmélet képviselői és a faji tudatosság jogelméletének hívei [...] írásai már irodalmi szövegekhez [...] kezdenek el hasonlítani”. Tetszetőséssé lesz hát egy olyan nekirugaszkodás is, melynek jegyében „Kafkától A per éppen annyira jó lesz jogtudományának, mint bármely más jogelmélet”. Igor Grázin 'On Myth, Considered as a Method for Legal Thought' *Law and Critique* 15 (2004), 159. o.

6 Amiként akkor is, amikor csupán retorikai fogásként szolgál, például – mint Michelle R. Ghatti 'Seizure through the Looking Glass: Constitutional Analysis in Alice's Wonderland' *Southern University Law Review* 22 (1994–1995), 231–254. o. esetében – adott térben és időben zajló rendőrségi akciók jogi abszurditásának a jelzésekor.

7 Vö. pl. Christian Biet 'La justice dans les Fables de La Fontaine et „le droit des gens”' *Le Fablier [Revue des Amis de Jean de la Fontaine]* 1992/4; Ph. Malarie *Droit et littérature Une anthologie* (Paris: Cujas 1997) 342 o.; 'Droit et littérature' [dir. Christian Biet] *Europe* 80 (avril 2002), no. 876: *droit & littérature*, 3–199. o.; *Lettres et lois Le droit au miroir de la littérature*, dir. François Ost & Laurent Van Eynde & Philippe Gérard & Michel van de Kerchove (Bruxelles: Facultés universitaires Saint-Louis 2001) 402 o. [Publications des Facultés universitaires Saint-Louis 89]; avagy François Ost *Raconter la loi Aux sources de l'imaginaire juridique* (Paris: Odile Jacob 2004) 443 o., melyből egyértelműen kiderül, hogy Richard Posner provokatív könyvének csaknem egy álló évtizedig észre sem vett, majd megkésztetett anyanyelvükön átnyújtott fordítása – *Droit et littérature* (Pa-

ris: Presses Universitaires de France 1996) xii + 464 o. [Droit, Éthique et Société] – nyomán fog belendülni e fáradt kultúrába egy pusztán reaktivitásában kimerülő renaissance.

8 Egyelőre azonban kevésbé lelkesítő. Marie-Anne Frison és Alain-Gérard Slama kurzusa például megelégszik annak bölcsességével, hogy az angol–amerikai irodalom eljárási finomságok iránti érdeklődésével szemben a francia irodalom a kormányzati túlhatalmat látja érdekesnek a jogban; miután olyan műveket elemez, mint a Horus legendája, a Róka regénye [Le Roman de Renart, feltehetően Pierre de Saint-Cloud tollából, 1175 körül], Shakespeare Velencei kalmárja, Racine-tól az Antigoné és a Bérénie, Balzac César Birotteau-ja, Dosztojevszkijtől a Karamazov testvérek, Anatole France tollából a Sylvestre Bonnard vétké, s végezetül Kafkától A per.

9 Vö. pl. Hans Fehr tollából *Das Recht in der Dichtung* [Kunst und Recht, II] (Bern: Francke 1931) 580 o., *Die Dichtung im Recht* [Kunst und Recht, III] (Bern: Francke 1936) 327 o. és *Die Tragik im Recht* (Zürich: Schulthess 1945) 113 o.; Arthur Kaufmann tollából 'Recht und Gnade in der Literatur' *Neue Juristische Wochenschrift* (1984), 1062–1069. o. és *Recht und Gnade in der Literatur* (Stuttgart: Boorberg 1991) 36 o.; *Literatur und Recht Literarische Rechtsfälle von der Antike bis in die Gegenwart* (Kolloquium der Akademie der Wissenschaften in Göttingen im Februar 1995) hrsg. Ulrich Molk (Göttingen: Sallstein 1996) 416 o.; Hermann Weber *Annäherungen an das Thema „Recht und Literatur”* (Baden-Baden: Nomos 2002) viii + 190 o. [Juristische Zeitgeschichte 6: *Recht in der Kunst* 9]; Hermann Weber *Recht und Juristen im Bild der Literatur* (Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag 2005) viii + 230 o. [Juristische Zeitgeschichte 6: *Recht in der Kunst* 19].

pontú elemzéséig¹⁰ és a világ irodalomtörténetének egyéb monumentumaiig¹¹ keressék a jog drámájának irodalmi lecsapódását, avagy a tipizálhatóan lehetséges emberi esemény- és esendőségtörténetben a jog olykor feloldhatatlanságig bonyolult dilemmáját. Éppen komolyságát és tudományos potenciálját jelzi, hogy a fikatív történeti narráció csaknem hasonló gazdagságban kiegészül egyéb művészetek, így mindenekelőtt a képzőművészeti ábrázolás,¹² valamint az építészeti eszménymegjelenítés jogi világképet rekonstruáló tárgyalásaival, olykor – s főként disszertálások nehéz témaválasztásainál – vállalva nagyívű monografizálásokat is. És mindezt azért, hogy a jogi problematizálás táptalaját – hátterét, közegét, és egyáltalán értelmét – képező embervilág rejtélyére, sokszínűségében is feltérképezhetetlenségére, az értéktagadás látszata mögött is esetleg megbúvóan az értékkiegyenlítés keresésére, vagy éppen egy más nézőpontú értékigénylés torzón maradt csökevényére rámutathassanak.

A jövő perspektívájának biztonságában még a csökevényesen ehhez hozzájáruló egyéb közreműködéseket tudjuk valamelyest – irodalmi,¹³ illetőleg képzőművészeti feldolgozások tekintetében – mindehhez hozzászámítani.

*

Azt hiszem, az örvendetesen nálunk is feltámadó érdeklődésnek¹⁴ ez az útja, s nem más. Nyilvánvalóan monografizálással alapozandó meg, voltaképpen saját-

tos mondandójához azonban feltehetően esszéizáló köntösben tudhat csupán elérkezni, a maga részéről is – kollégánk érzékletesen szép kifejezését átvéve – „a humanum olyan »hangján« szólalva meg, amelyet a jog személytelen eljárásai, a döntéshozók absztrakciói elnémítanak.”¹⁵ Így hát nem egyszerűen jogtétel és jogeset közti szakadékról – generális és individuális, absztrakt és konkrét között (egyébként szükségképpen fennálló) feszültségről – van szó (amint ezt két háború közti jogbölcseletünk csaknem egyöntetűen gondolta), de talán nem is pusztán finomító korrekcióról, mintegy kiegészítésről¹⁶ (amint ez a francia megújulás alapját adja). Hanem ehelyett élő tünődésről, egyidejűleg szaktudományi módszerességünkben történő visszalépésről, perspektíva nyereségről,¹⁷ és véle valamelyes távolságból történő újraeszmélésről, és ezért esszéizálásról is, hogy hivatásunk – a jog gyakorlati és elméleti művelése – voltaképpen értelmét folyvást újragondolhassuk.

Az válik különösen vonzóvá a jog és irodalom párhuzamos vallatásában, hogy benne – éppen a művészi kifejezés és ebben a szépirodalmi megjelenítés belső kimeríthetlensége folytán – még látszólagos truizmusok is teoretikusan megtermékenyítő nézőpontokat takarhatnak.

A végső kérdések transzcendenciája és a jog világvállalásának összefüggései kapcsán történetesen éppen *Az ember tragédiája* Madách Imréről¹⁸ – egyszer-

10 Vö. pl. William Shakespeare tekintetében Josef Kohler Shakespeare vor dem Forum der Jurisprudenz (Würzburg: Stalle 1883–1884) v + 300 o. & (Berlin: Rotschild 1919) xi + 366 o.; Heinrich von Kleist tekintetében Heinrich Christian Caro Heinrich von Kleist und das Recht Zum 100 jährige Todestage Kleist's (Berlin: Puttkammer & Mührbrecht 1911) 51 o., Josef Körner Recht und Pflicht Eine Studie über Kleists „Michael Kohlhaas” und „Prinz Friedrich von Homburg” (Leipzig & Berlin: B. G. Teubner 1926) 44 o. [Zeitschrift für Deutschkunde: Ergänzungsheft 19], Adolf Fink 'Michael Kohlhaas – ein noch anhängiger Prozeß: Geschichte und Kritik der bisher ergangenen Urteile' in Rechtsgeschichte als Kulturgeschichte Festschrift für Adalber Erler zum 70. Geburtstag, hrsg. Hans-Jürgen Becker & al. (Aalen: Scientia 1971), 37–108. o. és Recht und Gerechtigkeit bei Heinrich von Kleist hrsg. Peter Ensberg (Stuttgart: Akademie-Verlag 2002) 204 o. [Frankfurter Kleist-Kolloquium]; Franz Kafka tekintetében pedig Claus Hebell Rechtstheoretische und geistesgeschichtliche Voraussetzungen für das Werk Franz Kafkas Analysiert an seinem Roman „Der Prozess” (Frankfurt am Main: Peter Lang 1993) ix + 229 o. [Historisch-kritische Arbeiten zur deutschen Literatur 11] és Janko Ferik Recht ist ein „Prozess” Über Kafkas Rechtsphilosophie (Wien: Manzschke Verlags- und Universitätsbuchhandlung 1999) x + 116 o.

11 Vö. pl. Gerhard Stuby Recht und Solidarität im Denken von Albert Camus (Frankfurt am Main: Klostermann 1965) 210 o. [Philosophische Abhandlungen 26].

12 Általános áttekintésként lásd pl. Hans Fehr Das Recht im Bilde [Kunst und Recht, I] (Erlenbach-Zürich & München & Leipzig: Eugen Rentsch 1923) 171 + 194 o.; Karl Simon Abendlänsche Gerechtigkeitsbilder (Frankfurt: Kramer 1948) 108 o.; Otto Rudolf Kissel Die Justitia Reflexionen über ein Symbol und seine Darstellung

in der bildenden Kunst (München: Beck 1984) 143 o.; Hans Latz & Wolfgang Pleister Recht und Gerechtigkeit im Spiegel der europäischen Kunst (Köln: Du Mont 1988) 287 o.; Wolfgang Sellert Recht und Gerechtigkeit in der Kunst (Göttingen: Sallstein 1993) 135 o.; Marc Bähli Das Recht am eigenen Bild (Basel & Genf & München: Helbing und Lichtenhahn 2002) xxxiii + 182 o. [Basler Studien zur Rechtswissenschaft, A: Privatrecht 60].

13 Pl. Shakespeare and the Law ed. Daniela Carpi (Ravenna: Longo 2003) 138 o. [I portico: Sezione Materiali letterari 128]; Literature and Law ed. Michael J. Meyer (Amsterdam: Rodopi 2004) viii + 244 o. [Rodopie Perspectives on Modern Literature 30].

14 Jogtörténeti mellékajátás csupán, mégis megalapozó fontosságú például az a tudatosság, amellyel mindez akár interdiszciplinárisan is megalapozható. Vö. pl. Kajtár István Bevezetés a jogi kultúrtörténetbe (Budapest & Pécs: Dialóg Campus 2002) 156 o. [Institutiones iuris].

15 Nagy [4. jegyzet], 6. o.

16 François Ost & Laurent Van Eynde szól például tudós diverzióról („mint a jogi bizonyítás szárazságának megvilágítására alkalmas humanista díszítésről”), kritikai szubverzióról („a király mezítlenségére és az ének hamis hangzására híva fel”) és megalapozó konverzióról („amikor az elbeszélés megalapozó lesz, nem csak »elgondolkodtatva«, de »értékeltetve«, sőt »előírva is») egyaránt.

17 „perspective on” in Richard A. Posner 'Remarks on Law and Literature' Loyola University Law Journal [Chicago] 23 (1991–1992), 181–195. o., id. 182. o.

18 Moór Gyula Az Ember Tragédiája jogbölcseleti megvilágításban (Budapest: Magyar Tudományos Társulatok Sajtóvállalata 1923) 15 o. [különlenyomat: Napkelet I. évf. 7. sz.].

smind mint egy valahai tanárát felülíró szakmai gondolkodóból¹⁹ – szűrhető le a hit, remény és szeretet egységének üzeneteként annak bölcsessége, hogy „a folyton tévedő, sokszor hiába és sikertelenül küzdő ember tetteiben nem foglaltatik az Isten igazolása; ellenkezőleg, éppen a sikertelen küzdésben ellankadó s a bizonytalan vég által elcsüggesztett embernek van szüksége az Istenbe vetett erős bizalomra, hogy küzdelmeinek az élet megtagadása felé hajló negatív mérlegét az élet és további küzdés irányába visszabillentse.” Már pedig ilyen optimizmus csak annyiban lehetséges, amennyiben személyes boldogságát közösségéhez simulóan keresi, ami pedig – értesülünk a látszólag kikerekedés meglepő ségével – nem más, mint a Szentkorona-tanban is megtestesült magyar hagyomány közösségiség-vállalásának a közjogiassága, és pedig pontosan a germán minta, a hűbériség eszméjétől jelzett magánjogiasság ellenében.²⁰

Számomra például *Michael Kohlhaas* kleisti története alapvető kultúrantropológiai példa az ősi bölcsességre, mely zsidó, iszlám s ún. primitív kultúrában egyaránt a békesség – a klasszikus *'shalom'* – elsődlegessége mögé rendelte a konfliktusfeloldást, és így megkísérelte közösségellenesként eleve kiiktatni bármely egyoldalúság, mértéknélküliség, aránytalanság, mindenekelőtt a kérlelhetetlen igazságvágy tombolását,²¹ míg más számára hasonlóképpen érdekesen s teoretikusan gyümölcsözően az allegoricitás és paradoxitás példázata ez, hiszen „a verdikt az általa elítélt bűnt ismétli meg”, melynek során „*Kohlhaas* sohasem jutott jutott volna el igazságához [...], ha ezt nem maga vette volna kézbe”, aminek eredményeként viszont éppen „a teljes elégtétel [...] fogja őt majd megfosztani életétől”.²²

Amiként a versengő érdekek és szerepjátások egyik legelső ismert allegóriája, Sophokles drámai megjelenítése örvén minden eredendő rokonszenvünket átmenetileg félretéve eltűnődhethünk azon, hogy *Antigoné* kiállá-

sában a bárminemű kompromisszumra való képtelenség maga kényszeríti ki *Kréontól* a valaminő cselekvést, hiszen a közösségi túlélést éppen az elhunyt bátyban a küzdő fél s az áruló minőségeinek összemosása veszélyeztetné, már pedig éppen *Antigoné* egy-ügyű merevsége zárja ki eleve *Kréon* részéről bármiféle bölcs, emberséges, elmentés pozíciókat végső sarkítás nélkül elérő, mégis kompromisszuális felajánlás lehetőségét.²³

Avagy Dosztojevszkij folytonos utángondolásainak végső értelmét feszegetve rádöbbenhetünk arra, hogy a bűnök egymással összemérhetetlenek, amiként ugyanakkor büntetéseikkel is összemérhetetlenek, hiszen – mint köznapi bölcselmünkben tudjuk, szemben a jog kényszeresen elszemélytelenítő tipizálásaival – „[m]inden történet egyedi, a végső szentencia azonban ugyanaz”.²⁴

*

Láthatjuk tehát, hogy e körben mint problematikában – az amerikai *Law and Literature* már szóképeben sugallt adottságával szemben – aligha az irodalom mint olyan rendelkezik valamiféle eleve kijelölt s elrendeltetett szereppel. Inkább arra kell hát gondolnunk, hogy egyfajta gondolkodási lehetőség megtestesítőjeként itt az irodalom maga a reflektált élet szimbóluma és szinonimája, „a különféle sorsokban megnyilvánuló misztérium”²⁵ egyik kitüntetett megnyilatkozási terepe. Másként szólva, nemigen más itt az irodalom, mint e földi létünkbe gyökereztetett teológia-pótlék, transzcendenciáinknak a közvetlen helyettesítője – annak jelzője hát, amiről tudjuk, hogy a jog is ennek szolgálatában jött létre, bár annak kifejezésére aligha vagyunk képesek, hogy mi is ez voltaképpen, s legalkalmasabban miféle jog és miként szolgálhatná. Mégis, velejéhez talán legközelebb a tudós teológia előtti augusztinuszi *confessio* érkezhett, mely Istenbe szükségként vetett hitünkről ugyan, mégis az emberből kiáradó szeretet terminusaiban szólt.

19 Amennyiben egykori mesterével, Virozsil Antallal szemben ő már Rudolf Stammlerhez közelítően a változó tartalmú természetjogot vallja. Uo. 13–14. o.

20 Id. uo. 5. o., megjegyzés pedig 15. o.

21 Varga Csaba A jogi gondolkodás paradigmái (Budapest: Szent István Társulat 2004), 2.3.3. pont, 116. o.

22 J. Hillis Miller 'Laying down the Law in Literature: The Example

of Kleist' *Cardozo Law Review* 11 (1989–1990), 1491–1514. o., id. 1500. o. 29. jegyzet és 1501. o.

23 Posner [25. jegyzet], 183. és 193–194. o.

24 Harriet Murav 'Dostoievski et le droit' in Europe [6. jegyzet], 115. o. Vö. Varga A jogi gondolkodás... [26. jegyzet], 2.3.1.5. pont, 94–96. o.

25 Ost & Eynde [24. jegyzet].

Idill és tragikum Szabó T. Anna:Elhagy
Magvető, Bp., 2007

„A költészet sose magyarázkodik, mivel maga is élet. Egyszerűen van, és betölti helyét, mint egy élőlény. (...) Akár a pók a hálóját, akár a növény a leveleit és virágát, a költő se talál ki semmit. Teljesíti szerepét, betöltve, amire született. Őrizkednie kell tehát minden beavatkozástól, ami meghamisítaná belső igazát. S ez nem könnyű: hűséggel óvnia legbelső igazságát, legyen az bármilyen keserves, utat nyitva, formát adva neki. Mennyivel egyszerűbb lenne, és biztonságosabb is, kívülről irányítva azt írnia, azt mondania, amit mások hallani szeretnének tőle” – fogalmazott Anne Hébert, a francia-kanadai költőnő, akinek fenti sorai jutottak eszembe Szabó T. Anna ötödik verseskötetét olvasva. A kötet az előzőkhöz hasonlóan magabiztos formakultúrával bír, bár nem a látványosságot, a külsőségek kirívó jegyeit villogtatja alkotásaiban, hanem létélményeinek és létértelmezéseinek hiteles rajzát nyújtja olvasóinak. Szabó T. Anna képes megteremteni azt a belső tárgyiasságot, amely ahhoz szükséges, hogy részben újjáteremtve a szecesszió átélő, érző szubjektumát, szerepein keresztül élettörténetét formálja költészeté. S mindehhez plasztikus és eredeti látásmóddal rendelkezik, „pedig” nem talál ki semmit, azt írja, amit megtapasztalt.

Hatvanhat verssé formált élményeit, kérdéseit, szorongásait kilenc ciklusra osztotta, s így e fegyelmezett szerkesztés révén kötetének tematikája a születéstől az elmúlásig ível. Szabó T. Anna költészetének beszédmódja vallomásos, személyes bensőségesség, önreflexivitás jellemzi. Számos verse a női lét testi–lelki–metafizikai kérdései köré tematizálódik. Testének a terhesség időszakában megváltozott reakcióiról, állapotáról – „Mellem hasamra, hasam combomra omlik, / gerincem roppan, derekam fáj (...) Nehéz vagyok már, szülni vágyom” (*Hangok a várakozásban*) – éppúgy ír, mint a szülésről, az újszülöttről való rácsodálkozás tapasztalatáról, az anyaság élményéről. A csecsemő félelmeivel, vágyaival, ösztöneivel való azonosulás számos verset indukál, így az *Újszülött, Napkelte* szép példái az anyaság misztériumának. Gyermekével való kapcsolatát, a hétköznapi anyaságát formálja verssé, s azokat a kérdéseket is, amelyekre második gyermeke várásakor válaszolnia kellett. A „Miért vagyok asszony? Tűrök és várok” (*Hangok a várakozásban*) éppúgy verssé lesz, mint első gyermekével folytatott beszélgetése, amikor más

kérdésre kell válaszolnia: „»Én dugtam be a magot?« A keze / gömbölyű, mozgó hasamon. „Dehogy. Apa tette be.” „A köldökön át?” / Bólintok. Nézi, elgondolkodik: / „Honnan lehet ilyen magot szerezni?” (*Egy hároméves*)

E kötet számos verse a hálószoba intimitásairól is beszél, férfi–nő, férj–feleség meghitt, erotikus kapcsolatáról, a megtermékenyítő társsal való együttlét gyönyört ajándékozó hatalmáról. „A szívből most mind alászáll a vér / már a csípőben ölben bizsereg / mohó lábujjam a szőnyegbe váj / veled megint veled veled veled” (*Tangó*). Nem a korszellemet követő költő Szabó T. Anna, verseiből kitűnik szilárd értékrendje, amelyről egy olyan korban versel, amikor a felkínálkozó számos szerep közül nem feltétlenül az anya–feleség szerep tűnik a legkézenfekvőbbnek.

„Megtartható-e, amit látsz, a kép? / Szorítsd erősen. Hunyd rá a szemed. [...] Ha múlni akar, mért őrizni meg? / Üres tükör legyél, ha nézni kell” (*Szél, lomb, eső*) – írta második verseskötetében, s az akkori hangütés az idő múlásával némiképp változott, mélyült. A jelen fenntarthatósága képtelenség, s hogy az idő kikezdi legintimebb és legszebb perceinket, közhely, versszövetén mégis a mulandóság fölötti megrendülés átütő erejű. E kötetnek már nem az a kulcskérdése: „ha múlni akar, mért őrizni meg?”, hanem „Meddig akarok itt maradni? Két / kisgyerekekkel ölemben, vállamon / választottam kezével, szüleim, / szeretteim körében, nyári erdők / fái fölött, a fényes déli napban?” (*A csúcson*) Szabó T. tudja: a maradás nem kívánság kérdése, s mint írja, válasza az lenne: örökre. Az utolsó versszakban ez olvasható: „De nézd a kezem. Hogy kapaszkodik, / milyen görcsösen markolja a földet. / Pedig ha soha nem állok fel innen, / ha belekövülök a ragyogásba, / akkor is csúszni fogok lefele.” Kötetére egyszerre jellemző az idill és a tragikum. Verseinek éppen az az erősségük, hogy a megidézett szép pillanatfoszlányok magukban hordozzák az elmúlást és ezáltal a tragédia lehetőségét. „Mint téli erdön egyedül dalolgat / az ember, ha már ijesztő a csend, / érzem én is, hogy volt leszek ma holnap, / és holtak a múlt semmit sem jelent.” (*Szilveszter*) Szabó T. kötete jól ellenpontozott, ismeri az arányokat, ettől válik mondandója nem csupán formai remekké, hanem hitelessé is. Olyan költő ő, akinek elhiszi olvasója, hogy látott „Fácánt virágzó vadrózsa alatt, / pipacsmezőt a Somló-heggyel ködben” (*Mit láttam?*), s akinek el meri hinni a múlt idő fájdalmának tapasztalatát is.

Erős Kinga

A bihari trubadúr Nadányi Zoltán
Összegyűjtött versei,
szerk.: Urbán László,
Argumentum, Bp., 2006.

Márai Sándor *Föld, föld!...* című emlékezéseiben arról ír, hogy létezik a magyar irodalomnak egy „második garnitúrája”, mely sikeresebb és később klasszikussá nemesedett pályatársaival szemben a háttérben, árnyékban maradt, ám nem engedte meg magának, hogy művei selejtesek legyenek, s így a nagy nevekhez mérve is kitűnőt alkotott. E második vonal ismeretlenségének, elfeledettségének az alkotói alkat visszafogottsága, a nem megfelelő (tehát rossz) időben való fellépés és a hangosabb kortársak, egy szóval a nem kedvező körülmények voltak az okai. Márai annak idején emigrációja előtt, búcsúzásképpen olvasta Szini Gyula, Lovik Károly vagy Török Gyula írásait, magával akarta vinni e külföldön végképp ismeretlen kisebb mesterek írásainak az emlékét, meg akarta menteni a maga számára nyelvük ízét. Ily alkotók közé tartozik az a Nadányi Zoltán (1892–1955) is, akinek nevét – az irodalommal hivatáserűen foglalkozókat leszámítva – csak megszállott versolvasók ismerhetik. Erről az ismeretlenségről jórészt az a második világháború után kiépülő rendszer tehet, amely elől Márai elmenekült, s amelyik Nadányi költészetét a nemkívánatos polgári jelzővel illette, majd szilenciumra ítélte. Ezért kellett – mint akkoriban sokaknak – műfordítással foglalkoznia.

A költő, aki egy régi neves bihari birtokos család leszármazottja volt, (s birtoka ugyan maradt, de abból – gazdálkodási ismeret és gyakorlat híján – nem tudott megélni) maga is tehetett arról, hogy 1945 után a kiépülő új hatalom irodalompolitikája kiséprűzze a magyar irodalomból: „bűnéül” azt rótták fel, hogy költészetében újra polgárjogot nyert a középkori trubadúrok hagyománya. Mint Krúdy Szindbádját, aki a legpirosabb vitorla alatt is csak a parton álló halászlányt figyelte, Nadányit sem vezette más, mint a szerelem. „És nem lehetnék én jó hadvezér. / Fürdőző lányt ha látnék, persze szépet, / Otthagynék érte ágyút és térképet” – írta *Tűnődés* című versében. Az egyszerű idilltől a finom erotikáig, az ábrándozástól a beteljesült ölelésig ezernyi árnyalatát ismeri az élet e terrénumának, versei zömének ez adja témáját. „Alattvalód vagyok én, / szörnyű törvényeidet tisztelem, / titokzatos arcú, borzas hajú, / szépséges, mindig meztelen királynő, / Szerelem!” – olvashatjuk *Szerelem* című ódájában. Versei közül később egy-kettő – a költő akarata ellenére – slágerré vált, persze módosított, egyszerűsített szöveggel.

Ha meg is maradt örök ihletőjének a szerelem, írt megrendítően szép verset a magyar költősorsról is. „És bár-hogy tépik és tapossák, / nem fog elveszni Magyarország, / aminthogy eddig sem vezett el, / mert itt vagy és te vagy az ország, / a szavaiddal, a tüzeddel, / a szikráiddal Magyarország” – írta *Te vagy az ország* című versében. Finoman rajzolt arcképben idézte föl földijének, Bessenyei Györgynek alakját (*A testőr*), Arany Jánost megénekelve szólt a magyar irodalomról mint hazáról, mely kerekesebb és egészségesebb, mint a szétszabdalt ország (*Arany*), vagy írt verses színművet az 1848-as időkről – mely hangjátékként a rádióban is elhangzott (*Hét falu kovácsa*). *Ezüstkert* (1931) című verseskötetében jelent meg először satirikus versciklusa, a *Piripócs*, melyben a Bakonszegen majd Berettyóújfaluban élt Nadányi gunyoros rajzokban karikírozta ki a mezővárosi furcsaságokat. Későbbi kötetében átdolgozta a versek némelyikét, sorrendjüket is megváltoztatta, így ez is okozhatja azt a zavart, mellyel az összegyűjtött verseinek kötetét kezébe vevő olvasó találkozhat. Ugyanis az *ultima manus* elvét követve (és nyilván terjedelmi okokból is – a jegyzeteket nem számítva a kötet 958 oldala) egyes verscímeknél – s így a *Piripócs*-ciklus egyes darabjainál is – az adott vers szövege hiányozhat, alatta azonban meg van adva az a kötet cím, melyben olvasható a keresett szöveg. Ha együtt akarja látni az olvasó a *Piripócs*-ciklus darabjait, akkor ez csak ide-oda lapozgatás árán sikerül. Mindez persze nem von le semmit a kötet értékéből, hiszen a legteljesebb Nadányi-gyűjteményt tarthatjuk kezünkben, noha az írások sajtó alá rendezője, Urbán László óvatos filológusként nem merte az „összes versek” kifejezést a kiadás címlapjára tenni, ahogy azt maga írja a jegyzeteket bevezető előszavában. A teljességre törekedve a kiadás tartalmazza a bihari költő kötetekben megjelent verseit azok sorrendjében. Ami azért is érdekes, mert Nadányi első, saját magáénak érzett kötetének az ötödiket, a *Furcsa vendég* (1921) címűt tartotta. Így az első négy kötet anyaga a *Kötetben megjelent zsengek* cím alatt került az össze-gyűjtött verseit tartalmazó gyűjtemény végére. Természetesen olvashatók a kötetben a periodikumokban közölt és a kéziratban maradt versek is.

Urbán László már több értékes válogatással, szövegkiadással irányította a figyelmet klasszikussá vált nagyjaink kevésbé ismert írásaira, és elevenítette föl a „második garnitúra” jórészt elfeledve maradt alakjait. Ezen (kis)mesterek arcképével csak gazdagodik a magyar irodalom panteonja. Nadányi Zoltán barátjának mondhatta a „nagyok” közül Kosztolányi Dezsőt, aki nagybetegen, 1935-ben, nem sokkal halála előtt éppen az ő kedvéért látogatott el irodalmi estet tartani Berettyóújfalura.

Csábi Domonkos

Az elfelejtett Mura mente Göncz László:
Felszabadulás vagy megszállás? A Mura mente 1941–1945.
Magyar Nemzeti Művelődési Intézet, Lendva, 2006.

1941. április 11-én a magyar királyi honvédség kijelölt csapatai megkezdték a benyomulást az addigra már gyakorlatilag alkotó elemeire széthullott Jugoszláv Királyság 1920. június 4-e (a trianoni békediktátum) előtt a Magyar Királysághoz tartozott területére.

A magyar „támadás” eredményeként jelentős területek kerültek vissza Magyarországhoz, jelentős számú magyar nemzetiségű lakossággal, hogy azután a második világháború befejezését követően ismét Jugoszlávia részeivé váljanak.

A Délvidék 1941 és 1945 közötti történetével foglalkozó kutatók, újságírók többsége főleg a Bácskában történt események feldolgozását állította a különböző időszakokban megjelent munkák középpontjába, és viszonylag keveset lehetett/lehet tudni a Göncz László által nem egyszer csak peremvidéknek nevezett Mura mentén történekről. De mi is történt 1941 áprilisa után itt? Miként tekintett a Mura mente népe a bevonuló magyar csapatokra? Voltak-e nemzetiségi ellentétek a magyarok és a szlovének között? Hogyan alakult a gazdasági és kulturális élet 1941 és 1945 – de inkább 1944 – között az adott területen?

Ezekre a kérdésekre kereste könyvében a választ Göncz László, a szlovéniai magyar kisebbség – a szó legnemesebb értelmében – „mindenese”, aki íróként, történészként, művelődésszervezőként nemcsak szűkebb pátriájában ismert, hanem az egész magyar nyelvterületen is.

A szerző a válaszok megfogalmazásához szlovéniai és magyarországi levéltári források sokaságát tárta fel, korabeli – többnyire magyar nyelvű – sajtóanyagot, magyar és szlovén nyelven írt emlékezéseket olvasott el, és személyesen készített interjúkat használt fel. Nem csoda tehát, hogy a felvetett kérdések szinte valamennyiére választ kapunk a szép kivitelű könyvből.

Göncz László munkája elfogulatlan korrajz, és a címében foglaltaknak megfelelően igyekszik bemutatni a „felszabadulás” és/vagy „megszállás” élményét.

A Mura menti magyarság és az ott élő szlovének – a magyarok által, de részben maguk által is vendeknek nevezett népcsoport – többsége, úgy látszik, 1941 áprilisát–májusát nem megszállásnak, sokkal inkább felsza-

badulásnak vagy legalábbis a régi közösséghez történő visszatérésnek tekintette.

A Mura menti szlovénség az 1920 után létrejött délszáz államban nem kapott különösebb lehetőségeket. Mint a Szerb–Horvát–Szlovén (majd később Jugoszláv) Királyság legkisebb nemzetének egyike sem politikai, sem gazdasági, sem kulturális tekintetben nem jutott olyan helyzetbe, mint az állam legjelentősebb alkotóelemének tekintett szerbek, de helyzete nem volt érdemben összevethető a horvátokéval sem.

Jugoszlávia létrehozásával a korábbi Ausztriától, Magyarországtól megszerzett területeken egy olyan közösség megteremtésére történt kísérlet, amely a délszláv együvé tartozást tekintette alapvetőnek, holott évszázadokon keresztül szorosan együtt élt a magyarsággal, részben annak fennhatósága alatt. Ez a közös együttélés – a kisebb ellentétek, érdekkülönbségek ellenére is – alapvetően jól működött.

1941 után természetesen nem lehetett mindent ott folytatni, ahol 1918–1920-ban abbamaradt. A betelepült és „öshonos” szlovéneket a magyar hatalom másként ítélte meg. A helyi közösségből kiemelkedett és a Magyarországról érkezett politikusok, a közigazgatás vezetői úgy vélték, hogy a terület lakossága nem is igazán szlovén, sokkal inkább „vend-magyar”. Ennek az elméletnek, amelynek kialakulása a több évszázados együttélésnek is köszönhető volt, ugyanúgy voltak magyar, mind „vend” hívei.

A kulturális, illetve a gazdasági kapcsolatok kedvezően alakultak a visszacsatolást követően, de nem mondható el, hogy „finom presszió” ne nehezedett volna a visszatért területek nem magyar nemzetiségű, nem magyar anyanyelvű lakosaira. Miközben a magyar tannyelvű iskolákba beíratott diákok száma látványosan emelkedett, a szlovén tanítási nyelvű iskolák diákjainak a száma csökkent. Az iskolák azonban ennek ellenére nem sorvadtak el.

Az egyházak – elsősorban a római katolikus – is igyekeztek olyan papokat a településekre küldeni, akik mind a magyar, mind a „vend-magyar” nyelvet ismerték, és így a híveket mind a két nyelven szolgálhatták.

A fentebb már említett gazdasági kapcsolatokra utalva el kell mondani, hogy a visszacsatolást követően olyan, egykor természetes gazdasági térségek jöttek létre ismét, amelyek komoly lehetőségeket biztosítottak a gazdálkodóknak, de a feldolgozóiparnak és a kereskedelemnek egyaránt. A valamikor összetartozott területek ismét egyiséget alkottak, élvezve az együvé tartozás minden előnyét.

Göncz László ugyanakkor nem hallgatja el munkájában azokat a tényeket sem, amelyek megterhelték az akkori, illetve a későbbi magyar–szlovén kapcsolatokat: az 1920 után betelepített szlovének magyarországi

internálását (Sárvár), az iskolákkal kapcsolatos vitákat, a mozgalommá nem terebélyesedett „partizánkodást” és az 1945 után bekövetkezett, a magyar közösség számára oly sok tragédiát okozó reakciókat.

Az idő lassan begyógyítja a sebeket. A magyarok és a szlovének emlékeznek azonban a múltra, amely közös volt egykor, közössé vált 1941–1945-ben, és közös napjaikban is. Reméljük, hogy a közös múlt lehetőséget ad és biztosít a közös jövőhöz is, amelyhez a hasonló típusú alapos és elfogulatlan feldolgozások elengedhetetlenek.

Úgy vélem, nem tévedek, ha azt mondom, hogy nagyon kevesen vannak azok – magamat is beleértve –, akik ala-

posabb ismeretekkel rendelkeznek a Mura menti magyarság történetéről, különösen az 1941 és 1945 közötti időszakról. Ha azonban kezünkbe vesszük Göncz László elmélyült és alapos kutatást bizonyító kötetét, akkor szerény ismereteink jelentősen bővülnek. A magam részéről remélem és bízom is benne, hogy Göncz László továbbra is folytatja gyűjtő-, kutató- és feldolgozó munkáját, amely segíthet ahhoz, hogy a Mura mentén élő magyarság minél nagyobb számban megmaradjon a „peremvidéken” magyarnak és jó szlovén állampolgárnak egyaránt!

Szakály Sándor

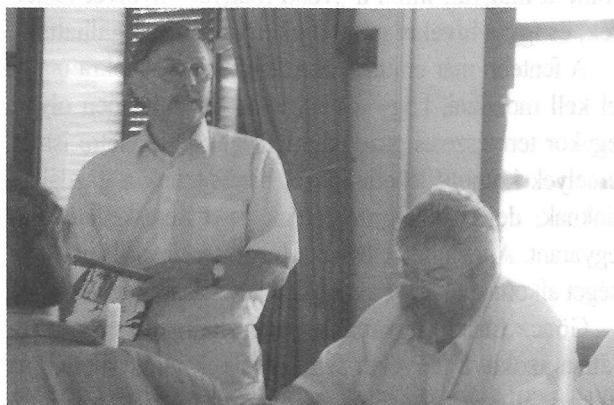
IV. Partiumi Írótábor

Az Ady-életmű üzenete

Az írótábor díját Lászlóffy Csabának adja át Barabás Zoltán

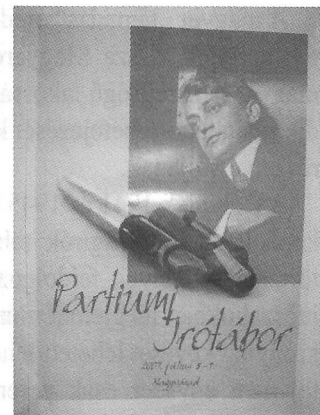
A Pro Universitate Partium Alapítvány, a Partiumi Magyar Művelődési Céh és a Partiumi Írótábor Egyesület július 5–7. között rendezte meg Nagyváradon a IV. Partiumi Írótábort, amelyen csaknem hetven magyarországi, felvidéki, erdélyi és partiumi író, költő, szerkesztő, könyvkiadó és számos érdeklődő vett részt. Barabás Zoltán költő,

Bertha Zoltán és Szőcs Géza

a Partiumi Írótábor Egyesület elnöke, Serfőző Simon költő, a Tokaji Írótábor Egyesület elnöke és Tőkés László királyhágómelléki református püspök köszöntője után az Ady Endre életművével

foglalkozó táborban Pomogáts Béla, Péter I. Zoltán, Kődöböcz Gábor, Bertha Zoltán és Székelyhidi Ágoston tartott előadást. A költő verseiből Réti Árpád (Eger) mutatott be önálló összeállítást, Kiss-Törék Ildikó és Varga

Székelyhidi Ágoston és Serfőző Simon

Vilmos közös műsorral emlékeztek a költőre. Mezey Katalin, Oláh János és Szőcs Géza saját műveikből olvastak fel, és bemutatkozott a Nagyváradon megjelenő Várad című irodalmi folyóirat, valamint a Magyar Napló. A búcsúvacsorán Szőcs Lőrinc és zenekara játszott. A tábor társszervezője az Anyanyelvi Konferencia volt.

A felvételeket Tüzes Bálint készítette.

EURÓPAI FIGYELŐ

LACKFI JÁNOS

Önarc világtükörben

Idestova hat éve annak, hogy tizenkét napot töltöttem Luxemburgban, az ottani világ valahogy mégis mélyről ismerős, és roppant nagy hatással volt rám. Biztosan nincs olyan hetem, napom is ritkán, melyen egyik vagy másik ott belém maródott élmény eszembe ne jutna. Úgy is érkeztem oda, elszántan, hogy magamba szippantom az apró, előttem ismeretlen ország lehető legtöbb sajátos ízét, illatát, meghempergek szagmintáiban. Róttam az utcákat, szalaztam könyvtárakat, bámultam kiállításokat, füleltem irodalmi esten, beszélgettem emberekkel, néztem mazsorett-felvonulást, kukkoltam hotelszobámmal szembeni lakások életét, ültem kocsmákban, jártam csodakertben, voltam héber dal-koncerten egy protestáns templomban, hallgattam bányatörténetet, néztem tévét, elmentem misére, silabizáltam újságot, olvastam és olvastam, írtam és írtam. Kiolvastam, kiírtam a kicsi országot, sikerült eltökélt szándékom szerint, afféle eleven kulturális szivacs gyanánt belemerülnöm az ország múltjába-jelenébe, és átpumpálnom magamon az ottani létet tápláló áramlatok jó részét.

Megtanultam, hogy akad itt hősiesség, nem is kevés. Luxemburg, még ha a nosztalgia fel is nagyítja az egykori szerepeket, hősiesen kivette részét az idegen megszállók elleni küzdelemből, nem kért a német, francia, belga, holland kenyérből, beérte a honi szárazzall, mely

utóbb, akár a mesében, mazsolás kalácsá változott. A bányák hozama, majd később a bankok aranytakarjai (állítólag a nagy gazok egy része is itt, az Isten háta mögött tartja aranytartalékait, hiszen a bankitok errefelé még mindig sértetlen) megjutalmazták a hajdani szegényzselléreket ivadékait. Az átlag luxemburgi feneke alatt BMW vagy Mercedes motorja duruzsol.

Kedves paradoxonok sorát jegyezték itt fel gunyoros elemzők. A luxemburgi focicsapat döntetlenjeit évtizedekig emlegetik nagy ovációval. A hollandok déltengeri vakációra igyekezték meg sem állnának itt, ha smucig létükre nem vonzaná őket az olcsó benzin perspektívája. Az állami és gazdasági gépezet lebénelna, ha nem kelne át a határon nap mint nap (!) nyolcvanezer (!) szakképzett belga, német és francia, hogy a magasabb fizetés csábításának engedve itt végezze munkáját. Amúgy meg minden hatodik luxemburgi portugál. A többi olasz vagy lengyel. Az ország határain kívül pont annyi luxemburgi él, mint azokon belül. A világon bárhol váltunk két szót luxemburgiul, ezen a különös hangzású német-francia keveréknyelven, kiderül, hogy akad a közelben, aki érti. Georges Erasme szerint minden luxemburgi híres ember, mert az összes többi luxemburgi ismeri. Sorolhatnánk napestig.

A tapintható múlt hazájában járunk ugyanakkor, a főváros hatalmas völgyhídjainak, szövevényes

erődítményeinek kövei időt (időtleniséget) sugároznak, a bányák folyosói görbült hátaerőfeszítéseiről beszélnek, a dombok, rengetegek, mezők a valamikori paraszti szegénység erejét hirdetik. Luxemburg kifogástalan kis kirakathercegség díszőrökkel, kedélyes, minden falon ott mosolygó szőke monarchájával. Luxemburgban az utca embere legalább három-négy nyelven beszél. Luxemburg belterjes ország, itt kézkezet mos. Luxemburg kultúrák találkozási pontja, fogadóiban épp annyi franciás fehérboros kakas fogy, mint amennyi németes párolt káposztás csülök. Luxemburg nem hajigálja tengerbe az idegeneket, mert nincs tengere, mondja Claude Frisoni humorista, aki viszont idegenként épp itt telepedett le. Luxemburgban megfullad az ember, el kell utazni innen, mondja Nico Helminger író barátom, aki a világot bejárva végül mégis ide, a gyerekkora színhelyétől szolgáló bánya-vidékre tért vissza. Luxemburg a gazdag hájfejek hazája, akik után lapáttal kell járni, hogy felszedjük az elpotyogtatott szellemi szemetet, mondja Moritz Ney, a festő, akinél finom portugál bort ittam, és aki továbbra is az óváros macskaköves utcái egyike mélyén festi vadrealista tablóját a külső-belső valóságról. Luxemburg, ellentmondások földje, vonzó és taszító hely, mint a világ valamennyi országa. Luxemburgban töményen és egymás mellett lehelhetjük fel mindazt, ami másutt esetleg statisztikák, átlagolások révén válik csak szembeszökővé. Luxemburg világ-koncentrátum, Luxemburg emberiség-makett. Látogassa meg mindenki, aki igazmondó tükörbe szeretne nézni!

JEAN PORTANTE
A bálna emlékezete

A pályaudvaron hideg van. Tavaszodik, de még mindig hidegek járnak. Idén sehogy sem akar véget érni a tél. Alfredónak nincs különösebben jó kedve. Mint pár napja minden éjjel, ma éjszaka is fagyott, képtelenség bármi munkát elvégezni az üvegházban. A talaj kemény, akár a sírkő. Kicsorbult rajta az ásó. Mit volt mit tenni, naponta megtisztogatta a szerszámokat, mert a kerti szerszám, ugye, az szent dolog. Sorra mindet előszedegette a fészerből, és letisztogatta az apró zugokban megragadt képzeletbeli piszkot. Aztán mindent ugyanígy visszarakosgatott a csűrbe, mániákus rendben, amint azt az előző meg az azt megelőző napon is tette, nem időhúzásképpen, hanem mert a kerti szerszámok igénylik, hogy szép sorba rakosgassák őket: az ásók mellett jobbra a villaásók, a vasgereblyék mellett balra a fagereblyék, aztán szép rendben nyeshóllók, kapák, boronák, kiskapák, kerti lapátok, nem beszélve a háromfogú gyomvágóról és a veszedelmes, pengeéles, kétfogú irtókapáról. Végül még ellenőrizte, hogy éle és hegye mindeniknek a fal felé fordul-e. Gyorsan megvan ám a baj! Kurva tél, tette hozzá éppilyen mániákus rendbe rakosgatva a polcon a kéziszerszámokat. És miután a mérőzsineget pontosan az ojtókés mellé helyezte, megismételte, kurva tél, majd bejárta a kertet, végigballagott a hidegtől zúzmars két üvegház fala mentén. Az egyik üvegtetőre terített gyékény láttán nem tudta megállni, hogy el ne mosolyodjék. Februárban egyszer kisütött a nap, be kellett takarni a tetőt, nehogy kár essen a cserepes növényekben. A napsütés hamar elillant. Mintha az ég nyelte volna el. Pedig az enyhülés korai tavaszt ígért. Kis időt akart nyerni, kiültetett hát néhány palántát, zsinórral mérte ki a sort, peckes vigyázatban álltak, mint a katonák. Még most is ott voltak szegények, de már nem ágaskodtak, dérmarta, fonnyadt testük elnyúlt a földön, leperzselték őket a hirtelen beálló, decemberinél is keményebb fagy, mely azóta sem nem enged. Kurva hideg. Kertésznek mi sem rosszabb, mint az efféle hosszú, szeszélyes tél.

Alfredo feltúrta nehéz télikabátja gallérját, de még így is vacog. Kezét zsebre dugta, csak néha kerül újra elő, mikor rágyújt egy-egy szál Marylandre vagy eldobja a csikket. Addig a cigaretta a szája sarkában fityeg, a füst pedig elborítja és melengeti arcát. Alfredo lenéz a földre. Körülötte eltaposott csikkek sokasága. A lábánál elszórt csikkek számán lemérhető az idő múlása. De vigyázat, csak a mezítlásakat számoljuk, a füstszűrőseket nem ő szívta el! Alberto ugyanis csak mezítlásból szív, másfélét soha. Mezítlás Marylandet. A többi cigaretta, amiket az amerikai

katonák osztogattak, na az nem neki való. Egyszer kipróbálta az F6-ost. Claudio, a bátyja szívott F6-ost, amikor még itt volt. Filteres F6-ost, mert mezítlásos F6-os, olyan aztán nincsen. Á, a bátyja F6-osát is elnyomta pár szippantás után. Az égvilágon semmit sem érzett a nyelvén. Az igazi cigaretta csípi a nyelvét. Az a jó, hogy a végén kilógó dohányszálak hozzáérnek a nyelvhez, csiklandozzák, elmorzsálnak rajta. Ezt nevezi ő bagózásnak. Nem csak annyi, hogy az ember beszippantja meg kifújja a füstöt. A dohány ízét is érezni kell. Ha F6-ost szívna, már időtlen idők óta leszokott volna. A tüdeje felől jobban is tenné. Mindig hurutos, most is egyfolytában köhög. Vagy csak ez a kurva hideg az oka? Nem olyan, mint a régi hidegek, fiatalokorában, Abruzzo vidékén, San Demetrio mellett: ott aztán igazi hideg volt, metsző és száraz, de sosem nyúlt bele más évszakokba. Arrafelé csak télen van hideg. Hó is van, sok hó, aztán tavasszal az idő fokozatosan felmelegszik. És ősz végéig többé nem is nagyon változik. Vannak még igazi évszakok. Itt, Luxemburgban időjósoknak kell lenni, hogy tudjad, milyen idő lesz holnap. Jöhet fagy május kellős közepén, eshet az eső augusztusban, februárban meg akár ki is tavaszodhat. Kertésznek átok az ilyesmi. Ez az ország nem virágtermesztésre való.

Alfredo körül a földön vagy tizenöt mezítlásos csikk hever szanaszét. Ha egy cigire öt percet számítunk, és a holtidővel még nem is kalkulálunk – azért mégsem bagózott szünet nélkül –, már jó negyvenöt perce ácsorog itt az állomáson. Háromnegyed óra. És akkor nem vettük még, hogy többször kiment, elballagott az Eldorado mozihoz, és szemügyre vette a plakátokat. Azzal a két plakáttal is legalább ment az idő. Nem mintha nagyon odavolna a moziért, sőt, de a plakátokra azért vetett egy pillantást. Az egyikken, mely vastag betűkkel a *Zaza* című filmet hirdette, balra főnt egy pirosra kipacsmagolt, szenvedő, fiatal női arc, hatalmas frizurája képzeletbeli szélben lobog, a plakát többi része meg telis-tele bal karjukon horogkeresztes, piros szalagot viselő katonákkal. Ki volt írva a színészek neve is, de ő bizony meg nem jegyezte. Meg még egy felirat: „Őrültk szerelmi szenvedély”. Legfelül pedig zárójeles magyarázatot toldottak hozzá, melyet később sehogy sem tudott kiverni a fejéből: „A németek kegyetlenkedései”. Elmosolyodott. Tessék, itt ez a mozi, még ez is csak a háborúról beszél, nemhogy egy kis vídamságot, szórakozást hozna az általános levertségbe. Jó, szerelmes film, az még hagyján. Csak aztán mindegyik véget ér a hősök esküvője előtt. Pedig akkor kezdődik a valódi élet. De hogy a háború borzalmait is belekeverjék, ez már ízléstelenség. A bombázás még alig ért véget. Isten a megmondhatója, mi kegyetlenkedést nem láttak. A németek aztán nem finomkodtak. Mikor kijöttek Weimerskirschbe, hogy elvigyék az egyik szomszédot,

aki részt vett a sztrájkban, előzönlötték az egész utcát. Ő maga azt hitte, felrobbantják az összes házat. Végül is csak a Deschmannék ajtaját törték be. Gépfegyverrel a kézben rontottak rájuk, és pár perc múlva már jöttek is ki, hozták a holtápadt foglyot, nyomukban meg ott rikácsolt a felesége, mint egy eszelős. Deschmann azóta nem is látta. Hát kegyetlenkedésből kijutott bőven. Ez végül is normális, nem? A háború mégsem gyerekjáték. Aki győzni akar, nem válogat az eszközökben. Jó, a poroszok kicsit túlzásba vitték. Fanatikuskok: mindig elvetik a sulykot. De hát Luxemburg is csak véletlenségből került a másik oldalra. Az igazi ellenségek az angolok meg a franciák. Ha ők régebben nem bának komiszul a néppel, minden más-képp alakul. Most csak annyit mondanánk, háború volt. Nem nagy öröm, de spongyát rá. És minden menne tovább a maga együgyű módján.

Hát persze, hozzá kell adni a mozi előtti csikkeket meg azt a holtidőt is. Meg amiket a köröndön dobott el, miközben megbámulta, hogyan fordulnak a villamosok. Meg aztán egy Henri Funckot is legurított a sáros kis grund melletti kricsmiben, ott a mozinál. Miközben a sörét szopogatta, a környékbeli házakat is szemügyre vette. Furcsa, gondolta, minden olyan jómódot sugároz, mintha nem is lett volna háború. A Hotel Alfa az erkélyeivel, a Hotel Clesse a Raquette és az Avenue sarkán, az Eldorado mozi, ahová soha be nem tette a lábát, az állomásépület a toronnyal, minden érintetlen. Vagy ez a grund. Vajon itt volt már korábban is? Olyan így, mint két-három fognyi foghíj valakinek a szájában, töprengett, és nyelvvel önkéntelenül végigtapogatta ínyét, a kiesett fogak helyén tátongó krátereket.

Kurva vonat. Kurva háború, emiatt nem működik semmi. Jó, persze, végül is befejezték, kész, vége, nincs háború. Legalább is errefelé. A japánokkal aztán a fene tudja, mikor jutnak dűlőre. Na de azért atombombát dobni a fejükre! Mindenesetre sokáig kell még várni, míg minden úgy megy majd, mint azelőtt. Az elején alaposan beijedt az utca hosszát masírozó németek láttán. 1940-ben volt, aznap véletlenül a főutcán állt, a Namur cukrászda előtt. Bicziklin ült, egy fekete kocsni mögött, egy Plymouth volt az, a patika előtt parkolt. Alfredo bicziklin jár, mert a villamoson mindig hányingere támad, fogalma sincs, miért. Alig száll fel, a térde máris megroggyan. A rosszullét kúszni kezd felfelé, a gyomra öszszerándul, szédülés fogja el, és máris rájön az hányinger. Ilyesmi történt vele aznap is, pedig bicziklin ült, igaz, öklendezni azért nem öklendezett. A katonák hármas sorokban vonultak, állig felfegyverkezve, csizmájuk döngött a kövezeten. Akár a géppuskaropogás. Lovasok is voltak köztük, ettől még fülsiketítőbben dübörgtek. A járókelő megtorpantak, és szinte kivétel nél-

kül a földet bámulták, mintha csak a cipőfüzőjüket kívánnák szemrevételezni. Egyszerre csak az egyik katonára, fiatal suhancra, fején lötyögő rohamsisakkal, pontosan az ő szemébe nézett, villanásnyit elmosolyodott, mintegy üdvözlésképpen. Alighanem megpróbált szimpátiát kicsikarni a báméskodókból, miközben a többiek szemüket változatlanul csizmájuk orrára szegezték, a csizmák pedig újra és újra lecsapódtak a kövezetre, mit sem törődve azzal, hogy nem saját hazájuk földjét tapodják. Alfredo, bárhogy úrrá lett is rajta a félelem, megértette a fiú mosolyát, és ha lett volna rá ideje, nyilván viszonozza is. Nem volt nehéz megértenie, hiszen elég, ha saját helyzetére gondol. Vajon mit tett volna, ha Mussolini besoroztatja a seregébe, és elküldi Abesszíniába? Persze, hogy egyenruhába bújjon, és odamasírozik. Mint mindenki más. Mint ez a fiú. Ettől még nem lett volna feketeinges. Csak éppen nem vágyott rá, hogy dezertálásért agyonlőjék. Ilyen a háború. Senki nem önként vonul be. Hanem mert muszáj. Persze vannak fanatikuskok. De azok meg mindenütt ugyanolyanok.

Tulajdonképpen mindvégig hatalmas mázlijja volt. Valahogy nem kapott behívót. Túl öregnek találták volna? Armandónak már nem volt ilyen szerencséje. Armando Bernabeinek, akit segédnek fogadott fel, mikor átvette Ludwigék üvegházait. Korábban ő maga is segéd volt Werdingéknél, Differdange-ban. Aztán negyvenegyben egyszer csak a maga ura lett, és megengedhette a fényűzést, hogy segédet foglalkoztasson. Bernabei jó munkás volt, dolga végeztével lelkiismeretesen letisztogatta a szerszámokat, ahogy azt gazdájától tanulta. Sajnos nem maradt sokáig. Armando egy szép napon nyakkendőben, öltönyben-mellényben állított be hozzá. Nősülünk-nősülünk?, tréfálkozott Alfredo. Armando azonban inkább olyan képet vágott, mint aki temetésre igyekszik. Megkapta a behívóját, és őt is szívesen látja legénybúcsúján, Eschben, Cantoni kocsmájában. Azóta se híre, se hamva. És ha ő is ott ül ezen a rettenetes későn érkező vonaton?

Kurva vonat, tegnap ide kellett volna érnie. Mindenki ott várt órák óta, erre jön az állomásfőnök a hírral: a párizsi vonat ma már nem érkezik meg. Alfredo akkor a körülötte eldobált csikkekre, meg a többiek körül eldobált többi csikkre pillantott, és azt mondta, kurva élet, aminthogy a pályaudvaron várakozó többiek is azt mondták, kurva élet, vagy valami ilyesmit, azzal felkapott a biciklijére, és hazakarikázott. Mások, mint például az a Wagner, aki Alfredohoz hasonlóan maga is virágeladással foglalkozik, és akivel váltott is pár szót, á, semmi lényeges, csak pár szót, hogy menjen az idő, szóval a Wagner úgy döntött, inkább itt marad, Kaylban lakott ugyanis, és Isten tudja, időben visszaérne-e mára.

Alfredo önkéntelenül elmosolyodott. Időben, gondolta, még hogy időben. Mintha ezen a kurva állomáson akadna egy árva lélek, aki tudja, milyen idő tájt érkezik a párizsi vonat. Több mint egy hete jött a legutóbbi. Ha az se jött volna, Alfredo most nem tudná, hogy az unokahúga rajta lesz a másikon, amely tegnap érkezett volna, de mára sem ért még ide. Rágyújt, és megkezdte az újabb ötpercnyi várakozást, dideregve, mint szélben reszkető fa. Bár inkább madárijesztőhöz hasonlít ebben az ormótlan kabátban. Hiába, Alfredo is lefogyott, mint mindenki más.

Még szerencse, hogy megkapta Tina levelét. A lány a múlt heti vonat egyik utasára bízta. Tina Claudióknak, az ő bátyjának a lánya. A levélben meg azt írta, hogy a következő vonattal érkezik, vagyis a maival, már ha az egyáltalán ideér valaha. De mi a fenét kereshet az unokahúga Párizsban, mikor a háború is épphogy csak véget ért még? Egyre ez járt Alfredo eszébe, amint beleolvasott a levélbe, melyet valami Peters nevű idegen hozott el neki Wimerskirschbe. Meg is mondta Lucie-nek, a feleségének. Tényleg, mi a csudát csinál Párizsban egy... ugye, 1928-ban született, akkor tizenhét éves lányka? A többit néma csendben olvasta el. A lányka már cseppet sem lányka, ugyanis a háború végeztével San Demetrióban hozzáment egy Differdange-i születésű olasz katonához, egy bizonyos Fernando Nardellihez, aki most hozza is magával. Nardelli, Nardelli, nem, ez a név neki nem mond semmit. A háború előtt tömegestül jöttek az olaszok Luxemburgba. A bányában és a gyárakban kellett a munkaerő.

Mégsem mondott többet Lucie-nek, a feleségének, aki mosogatás közben egyre az ő arcát kémlelte, mégpedig azért nem, mert a levél folytatódott. Az esküvő után a férj nem akart odakinn maradni, írta Tina, pedig tolmács lehetett volna belőle, és azt jól megfizetik, főként ahhoz képest, hogy a háború előtt fodrászként és kétkezi munkásként dolgozott. Nem, ő ragaszkodott hozzá, hogy útnak induljanak, bármit beszélt is Claudio, bárhogy ellemezte is egész Cardabello. Legalább megvárhatták volna, míg a vasúti közlekedés rendesen helyreáll. De nem,

Nando vissza akart térni Differdange-ba. Aggódott. Itt élt az anyja és a húga, szükségük volt rá, immár ő volt a családban az egyetlen férfi, mióta szintén Fernando nevű apja 1932-ben meghalt egy bányalomlaskor, odalenn.

Alfredo kihúzza zsebéből a kezét, a Maryland csikkjét földre dobja. A bánya! Rettenetes! Már egészen el is felejtette a thillenbergi bányát Differdange-ban. Pedig ott kezdte az egészet ebben az új világban. Huszonhétben, hat-hét hónappal Tina születése után indultak el az

ígéret földje felé bátyjával, Claudióval. Főleg Claudio vágyott el onnan. Undorodott a feketeingesektől. Már a nagy római felvonulás idején. Utálattát előbb-utóbb világgá is kürtölte volna, amint-hogy visszatértek, harmincötben meg is tette. És mire ment vele? Kapott vagy egy liter ricinusolajat. Ez a fanatizmus ára. Ő, Alfredo nem volt se fekete-, se barna-, se vöröses, se semmi, az egészet vigye el a dögvész! A politika nem érdekelt. Most éppen virágkereskedő volt. És kész. Virágkertész. És kész. Tulipán, rózsá,

szegfű, kardvirág: ezek az ő színei. És kész. Éppen ezért sem a háború előtt, sem azalatt nem lépett be egyetlen luxemburgi olasz egyesületbe sem, nem úgy, mint Claudio. Meg azért sem, mert eleinte mindenki vörös volt, akár csak Claudio, aki számtalanszor unszolta, hogy tartson vele a május elsejei felvonuláson. Aztán ahogy Mussolini hatalma erősödött Olaszországban, mind ádázabb tusakodás folyt az egyesületek vezetése körül, míg végül az országot megszállás alatt tartó német barátaik támogatásával győztek a fasiszták. Egyszer még el is ment a befolyásuk alatt álló számos mulatóegylet egyike, a Dopolavoro koncertjére. Csak hogy lássa. Pontosabban hallja. A koncertet Eschben rendezték. Hát a szakképző iskola nagyterme dugig volt közönséggel. És neki nem az tetszett, hogy a falakat teleaggatták horogkeresztekkel meg mussolinista jelképekkel, meg nem is az, hogy a fanatikusok az első sorokban Viva il Ducét meg Heil Hitleret kiabáltak, hanem hogy a rezesbanda a *Nabuccóból* játszott részleteket. A virágok és a növények után rögtön az operát szerette legjobban. Az olasz

operát. Verdit. Meg ott volt Géó Armeni, az est tenoris-tája. Nem egy Caruso, de azért kivágta a rezet. Csodás hangja Claudio trombitajátékát idézte, ahogy régen a rabszolgakórust gyakorolgatta.

De mindezek előtt ott volt a Differdange-i bánya. Nem töltött lenn sok időt, mégis élesen megmaradt benne az emlék. Mégpedig egy luxemburgi fiú miatt: Stahlnak hívták, Emil Stahlnak. Ezt a nevet sose felejtí el. Most már tudja, hogy Stahl németül annyi, mint acél. Már az első munkanapon megismerte. Új volt a bányában ő is, egészen fiatal. Alfredónak rögtön feltűnt a fekete sapka alól kilógó szőke haja. Üdvözlésképpen bólintott felé, és ettől fogva rögtön barátság szövődött köztük. Claudiónak, a bátyjának, aki ugyanaznap, október 29-én állt munkába, már megint nagyobb szerencséje volt. Beosztották a rollesbergi bányába, ahol külszíni fejtés folyt, Alfredo viszont mehetett a mélybe, egy sötét bányafolyosóra. Mielőtt nekiindultak, a munkafelügyelő közölte vele, hogy Emil Stahllal dolgoznak majd párban. Míg az egyik csákányoz, a másik belelapátolja a sziklatörmelék a csillébe, és azt kitolja a bejáratig. Amint leértek, karbidlámpával világítottak egymásnak, és beosztást csináltak. Először Alfredo csákányoz négy óra hosszat, aztán Emil Stahl következik. Mutogatással egyeztek meg persze, mert az egymás nyelvét nem értették. Mindegy is volt. Nem fecserészni jöttek. Meg aztán abban a tömény vörös porban jobban jártak, ha betették a szájukat.

Alfredo összeressen. Mi ez? Ja, Wagner, a virágárus, akivel tegnap ismerkedett meg, éppen az ő fülébe sugdos valamit. Lehelete savanykás. Áporodott sörszag. A vonat állítólag már elindult Párizsból. Az állomásfőnök mondta neki. Ha a sínek nincsenek túl rossz állapotban, legkésőbb négy-öt óra múlva ideér. Alfredo nem igazán érzekelte, mit beszélt a másik. Éppen feketesapkás, szőke bányászcsimborája, Emil Stahl járt a fejében. Meg Tina levele. Határozatlanságát látva a virágárus Wagner megörül, hogy végre beszélgetőtársra akadt, rögtön folytatja is. A várakozás, úgy látszik, közlékennyé teszi az embereket. Pár perce még a pályaudvaron csupa magányos figura lebegett tágas kabátjában, gondolatokba merülten.

Alfredónak eszébe ötlött, hogy mindannyian várnak valakire. Mindenkinek egy történet van a fejében. Annak a valakinek a múltja, akire éppen vár. És ez a valaki ott ül a vonaton. Így hát a várakozókban van valami közös, még ha ennek nincsenek is tudatában. A várakozás tudtukon kívül egybeszóttá az embereket. Mint valami pókháló. Hát ezért jött oda hozzá Wagner beszélgetni. Meg aztán azért is, mert tegnap megtudta, hogy Alfredo szintén virágkereskedő. Kettős szolidaritás fogja hát őket össze. Mintha nem is sejténé, hogy Alfredo olasz. Legalábbis úgy tesz. Vagy talán mindegy neki. Nem számít a hábo-

rú meg minden. Vagyis Alfredo szimpatikusnak találja őt, még ha kikököntette is gondolataiból.

Én az öcsémet várom, közli Wagner, a virágárus, hát maga? Frédy a nevem, mondja Alfredo, az unokahúgomat várom. Nemrég ment férjhez, nem tudom, megismerem-e. Csecsemő volt még, amikor utoljára láttam. Hát igen, fűzi tovább Wagner, gyorsan megy az idő. Majd hozzát teszi: legalábbis így szokás mondani. Közben pedig sehogy se akar telni ez a kurva idő. Az öcsém már négy éve elment. Kész örökkévalóság. Azt se tudtam, él-e, hal-e. Szomorú az egész.

És erről a bizonyos egészről Wagner, a virágárus szemlátomást szívesen értekezne még. S minthogy Alfredo nem felel, mert eszébe jutott a bátyja, Claudio, ő is jobb tette volna, ha itt marad, ahelyett, hogy a feketeingesekkel hadakozna amott, Wagner kis szünet után folytatja. Alfredo rágyújtott egy Marylandra, de aztán eszébe jut, hogy elfelejtette megkínálni beszélgetőtársát. Hadd hívjam meg egy sörre, mondja hirtelen Wagner. Van egy kocsmá az Eldorado mellett.

Éppen abban a pillanatban lépnek ki az állomásépületből, mikor a Charly nevű kis kávédaráló, hatalmas szürke füstoszlopot húzva maga után a szürke égen, elhalad a Hotel Alfa előtt. A Raquette-köröndön sokan várakoznak, hiszen három villamos is benn áll. Mindenki egymagában, szakasztott, mint az állomáson. Mintha a fejekben még mindig ott lennének a németek gyülekezési tilalomról szóló falragaszai, melyek szerint háromfősnél nagyobb csoport nem állhat össze az utcán. Az öcsém embereket mentett át a határon, magyaráz Wagner, remekül értett hozzá. Valóságos hős. Sokan köszönhetik neki az életüket. Alfredo szívesen visszavágná, hogy az ő bátyja meg partizán volt, de inkább nem szól semmit. Mire jó a bátyjáról társalogni valakivel, akít nem is ismer? Tudni kell nyugton maradni: ha valamit, hát ezt nagyon megtanulta a háború alatt. Ne keveredj bele ilyesmibe, mondta neki korábban Lucie, a felesége, Ludwig kertész lánya. Veszélyes. Ki törődne akkor az üvegházakkal? Alfredonak mindenesetre, miután elment a Dopolavoro koncertjére, esze ágában sem volt bármibe belekeveredni, meg otthon is megígérte, hogy kimarad mindenből. Ezért nem vállalta egyszer, hogy az üvegházakban, melyek valójában még mindig az apósa üvegházai voltak, elbújtasson két fiatalembert, akik nem akartak berukkolni a német hadseregbe. Ennek a virágárus Wagnernek az öccse meg embereket mentett. Szerencsére Wagner nem úgy néz ki, mint aki túl sokra becsülné, amit az öccse tett. Vagy százszor is mondtam neki, hagyja már abba, mondom neki: gyanúba kevered az egész családot, de ő se látott, se hallott. Egy napon aztán a németek ránk törték az ajtót, és elvitték. És most jön vissza, szakítja félbe saját magát, egészségre!

A két mélyzöld palack összekoccan, és Alfredo megszívesebben megint magára maradna gondolataival. Ex, mondja ő is, és hallgatnak. Megint kezd olyan lenni a sör, mint régen, töri meg a csendet Wagner, talán visszaállították az alkoholfokát. Hát a maga unokahúga, ő mit csinált?, kérdezi minden átmenet nélkül. Alfredo nem válaszol. Eszébe jut Tina levele, és egész kálváriája, míg csak Párizsban egybe nem terelték a hazájukba visszatérni szándékozó luxemburgi állampolgárokat. Wagner nem erőlteti. Mégiscsak tapintatos ember, gondolja Alfredo. Na, mondja hangosan, a második kört én fizetem. És mikor a két mélyzöld palack újra összekoccan, ki-ki újra elmerül gondolataiba, és felveszi annak fonalát ott, ahol korábban elejtette. Igaza van ennek a Wagnernek, javul a sör, gondolja Alfredo, mintha ez már azt jelentené, hogy a háborúnak tényleg vége szakadt. Így lépnek be az állomásépületbe, párhuzamos magányban, ügyet se vetve a köröndön álló emberekre, sem a Charlyra, sem a villamosokra, melyek alatt csak úgy dübörög a Raquette.

Odabenn a változás jól érzékelhető. A vonat érkezésének híre mintegy megoldotta a nyelveket. Többé senki sem álldogál egy szál magában. Az emberek kis csoportokba rendeződtek, beszélgetnek, hadonásznak. Wagner, a virágáros odasiet két férfihoz meg egy nőhöz, akik a vágányhoz vezető lépcső mellett állnak. Most mind a négyen egyszerre öfelé fordulnak. Nyilván Alfredo került szóba. A virágáros Wagner int neki. Alfredónak csak most tűnik fel, hogy kalapja alatt a haja szőke. Akárcsak Emil Stahlnak. Igen, akár Emil Stahl is lehetne. Körülbülül egyidősek. Emil Stahl tizenkilenc éves volt 1928-ban, Wagner úgy szemre negyven körül járhat. Az ott, a lépcső alján mégsem az ő egykori bányásztársa, mert Emil Stahl nem sokkal élte túl tizenkilencedik születésnapját.

Alfredo tökéletesen emlékszik arra a napra, hiszen akkor esküdött meg, hogy soha többé be nem teszi a lábát egyetlen bányába sem, még ha hazaküldik is érte San Demetrióba, még ha egész hátralevő életében eheti is a kenyeret hagymával. Ezt el is mondta még aznap este Claudiónak, a bátyjának, akire roppantul irigykedett, amiért külszínen dolgozik. Pedig vidáman mentek le a bányába reggel, ő és Emil Stahl. Most te csákányozol, mutogatta el neki luxemburgi cimborája, én majd toloom a csillét, hadonászta. Aztán négy óra elteltével, vagyis uzsonna után váltottak. Emil Stahl aznap jó erőben volt, csákánnya nyomán a falról hatalmas kőzetdarabok váltak le. A bányabiztonságiak előző nap az ő járatukban is átvizsgálták a tartógerendákat és a támfákat. Áll ez, mint a Sion hegye, mondta olaszul a csoport Vareséből jött vezetője, bizonyos Roberto Fumanti, száz évig is bírja. Remélem, akkor már nem leszek itt, tréfálkozott Alfredo. Emil Stahl pedig velük nevetett, pedig egy szót sem értett az egészből.

Olyan jól ment ma neki a munka, hogy Alfredo nem győzte tartani vele a lépést, pakolni a csillét. Ám egyszer csak, amint éppen a folyosó kijárata felé tolt a kocsit, hatalmas robajt hallott. Kiáltást nem, csak robajt. Alfredo engedte a kocsit, és inaszakadtából rohanni kezdett visszafelé, nyomában a csillével, mely lefelé száguldott a lejtőn, majd úgy tíz méter után kisiklott, és rakományát szétterítette a tárna fala mentén. Mikor Alfredo odaért, ahol Stahl cimborája dolgozott, először az égvilágon semmit se látott a sötétben. Ráadásul mindenütt por gomolygott. Ám amint karbidlámpáját felemelte, rettenetes látvány tárult szeme elé, azóta is képtelen szabadulni tőle. Hatalmas, már-már sziklányi kőtömb hevert előtte. Semmi egyéb. Aztán észrevette, hogy a kő alól egy lábfej lóg ki. Határozottan úgy látta, hogy az a lábfej még mozog, mondta a munkavezetőnek a járatból kiérve. Ám Emil Stahl lábfeje többé már sose mozdult, aminthogy a kőtömb alatt szétmorzsolódott testének egyetlen más porcikája sem. Az a tehetetlen szikla olyan nehéz volt, hogy a mentőosztag képtelen volt akárcsak egy ujjnyival is odébb zökkeneni. Ez a kőzetdarab lett az ő Emil Stahl cimborájának sírköve. Alfredo pedig soha többé nem ment le a bányába.

Kurva élet, gondolta Alfredo, amint elővette zsebéből az üres marylandes dobozt. Vajon mennyi idő telhetett el? Odakinn már leszállt az éj. Bár persze nappal sem volt valami nagy verőfény. Mintha a felhők már napkeltekor eltorlaszolták volna az utat a megszületni igyekvő fény előtt. Szegény Tina, szép kis fogadtatás! A tetejébe ez a késés! A pályaudvaron egyre kevesebb a várakozó. Némelyek türelmüket veszítették. De az állomásfőnök még itt van. Wagnerrel, a virágárossal beszélget. Vagyis ha Wagner marad, a vonatnak jönnie kell. Wagner pedig marad. Mi több, éppen öfelé igyekszik. Na végre, hadonászik már messziről. Most értek Thionville-be, újságolja akkora lelkesedéssel, mintha legalábbis ő tolt volna idáig a vonatot. Ne féljen, az unokahúgát könnyen felismeri, teszi hozzá rögtön. Tényleg?, motyogja Alfredo, aki előtt még ott lebeg Emil Stahl sírkövének látványa. Alighanem ő az egyetlen nő az egész szerelvényen, fejt ki Wagner. Majdnem mindenki férfiakat vár. Tudja, háború idején többnyire a férfiak kelnek útra. Na és Charlotte nagyhercegnő, vágna vissza Alfredo, ő is elment, Charlotte nagyhercegnő az első között pucolt el innen, tenné hozzá megszívesebben. Inkább nem mond semmit, beéri annyival, hogy megismétli, tényleg.

Állítólag jövő héttől nem lesz fejadag, bárki bármennyi krumplit vehet majd, mondja most Wagner, a virágáros. Ugye, maga is hallotta Konsbrück miniszter nyilatkozatát a rádióban. Karácsonyra meg bárki szerezhethet jegy nélkül csokoládét. Csokoládé. Húszéves koráig Alfredónak fogalma sem volt, mi az. Bárki bármennyi krumplit, mit kö-

ze neki ehhez? Krumpli mindig jutott elég, neki is, a családjának is. Wagner aztán igazán tudhatná. Elvégre keretés ő is. Ha volt háború, ha nem, kerti terményeknek sosem volt szükében, sem itt, sem Olaszországban.

Persze Alfredo is hallgat a rádiót, mint itt mindenki. Hiszen a rádió beszámol a hazatérők sorsáról. Még ha pontosan nem is tudni, ki melyik konvojval érkezik, legalább az egyes csoportok sorsáról értesülnek. A párizsi tábori kórházban főként a hadifoglyokat gyűjtötték össze. Vajon mit keresett ott az unokahúga? Tényleg jobban tette volna, ha férjestül Olaszországban marad. Ha igaz, hogy az a fiú olasz katona volt, hát nem vár rá könnyű élet Luxemburgban. Ez is a háborúval jár. Aki szeretné, hogy jól bánjanak vele, álljon csak a győztesek oldalán. Olaszország veszített, és most már senkit sem érdekel, ki volt mussolinista, ki nem. Olaszok, és kész. Ahogy a németek is németek. Csupa náci. Ezért mondta az imént is Wagnernek, hogy az ő neve Frédy. Ezért is nem válaszolt, amikor az unokahúgáról kérdezte. Most azonban legszívesebben a képébe üvöltene, hogy igen, ő is makaróni-zabáló, az unokahúga pedig éppen Olaszországból jön, a férje meg Mussolini katonája volt. És azt is odakiáltaná neki, hogy a bátyja ellenállóként harcolt épp ez ellen a Mussolini ellen. Ilyen ez a kurva élet. A családot kettészakítja a politika, így aztán végül mindig vannak győztesek és vesztesek. Hát érdemes ezért egymás torkának ugrani? Vegyék csak elő inkább a nagyhalakat! Az egész szarért azok a felelősek. Na, itt van például ez a Steffes, akit elítéltek fasisztabarát tevékenységért, még csak ő sem tehet semmiről! Egyszerűen csak berezelt a német egyenruhák és a horogkeresztek láttán. Úgyhogy kollaborált. Kiabált, hogy Heil Hitler. Akárcsak az a fiatal német katona, aki rámosolygott, ott, a Namur-cukrázsda előtt.

Alfredo mégsem mond semmit, mert nem igazán érti, mi folyik itt tulajdonképpen. Az elmúlt tíz év mindent felforgatott a fejében. Korábban minden logikusnak tűnt. Ott volt ez a főbia a vörösöktől. Erre aztán hipp-hopp, Oroszország az amerikaiak szövetségese lesz. Eléggé bonyolult képlet. Ami őt illeti, dolgozni jött a Nagyhercegségbe, nem másért. Itt jobban él, mint ott, na! Bányásként, gyári munkásként, kertészként, kész, ennyi az egész. Semmi több. Mármint akkor jön a háború, s minden fejtetőre áll. Kinek van joga a szemére vetni, hogy ő csak dolgozott, végig, a háború alatt is? Ha akkoriban elbűjtatja azt a két luxemburgi fiút, talán most órá kéne várni itt, az állomáson. Vagy talán a sírja fölött zokogna már a felesége. Ő aztán nem hős, annyi szent. Láta már a halált. A thillenbergi bányában. Annyi elég is volt belőle.

Az igazat megvallva Tina levele is szerzett némi főfájást neki. Még ha erről nem is szólt senkinek, legkevesbé a feleségének, Lucie-nek. Az asszony, mint a legtöbb született luxemburgi nő, nemigen szerette, ha

Alfredo a saját hazáját emlegette. Lucie kardoskodott amellett, hogy mindenképpen folyamodják itteni állampolgárságért. Szegénykém! A házasság révén olasz asszonyka lett belőle. Micsoda képtelen törvény! Lucie soha életében nem hallott pastasciuttáról, annyit sem tudott mondani olaszul, hogy igen vagy nem, s most papíron mégis tősgyökeres olasszá változott. Tényleg nem igazság! Alfredo tizenhét éve Luxemburgban él, és még mindig olasz, felesége viszont egy szempillantás alatt, a pap előtt kimondott egyetlen igen következtében elvesztette állampolgárságát. Ami még rosszabb, ha újra luxemburgi akart lenni, meg kellett várnia, míg férje megkapja az állampolgárságot. Hát ezért erősködött annyira. És ezért nem szerette, ha szóba jött Olaszország. És ezért nem volt hajlandó mindeddig odautazni. Ezért szeretné azt is, ha az ő neve Frédy lenne, s nem Alfredo. És pontosan ugyanezen okból nem mondta el neki Alfredo, hogy Tina levele aggasztja. Hogy teherként cipeli magában. És büntudat gyötri. Mintha valami meghatározhatatlan gaztetet követett volna el.

Már korábban, Claudio hazatérése után is kapott tőle két-három levelet, de minthogy írni nem különösebben szeretett, nem válaszolt. Inkább szóban üzent neki ezt-azt hazatérő honfitársaival, mint ahogy Claudio is az emigránsokon keresztül küldött néha neki sajtót vagy szalámit. Abban az időben szinte rendszeres kapcsolatban álltak egymással, mert a törvény a harmincas években csak nagyon kevés emigránsnak biztosított végleges letelepedési jogot Luxemburgban. Legtöbbjük idénymunkás volt, és Karácsonyra haza kellett utazniuk. Ha megint jönni akartak, kezdhették újra az ügyintéztést. Alfredo egy San Demetrióval szomszédos faluból, Fontecchióból származó idénymunkás közvetítésével tudatta bátyjával azt is, hogy már nem dolgozik a gyárban. A bányaomlás után ugyanis a differdange-i Hadir üzemben kötött ki, egy hatalmas vaskohó mellett, melyet neki kellett etetnie. Előtte néhány hétig az Amerikai mellett dolgozott: ez egy hatalmas, csupa-fogaskerek masina volt, mely az olvasztási hulladékot továbbította síneken. Alfredo egy bizonyos Lucernini helyére került, akinek egyik lábát levágta az Amerikai. A kohónál jóval kevésbé veszélyes, ám éppoly kemény munkát kellett végeznie, mint Thillenbergen. Vasércel vagy koksszal teli csilléket tolt végig teherliftten, és tartalmukat a kohó kürtőjébe zúdította, vigyázva, nehogy a kocsi vagy ő maga lezuhanjon. Mindezt ráadásul egész nap, minden harmadik héten pedig egész éjszaka. Fél év elteltével, mikorra a mind nehezebb csillék tologatása egyre jobban kizsigerelte, a munkavezető beosztotta az olvasztárok közé. Ketten irányították a folyékony érc formába öntését, míg a harmadik munkásnak egy rúd-dal felszerelve meg kellett akadályoznia, hogy a salak

kiforrjon az üstből. Az öntőanyagot a kohóból csapolták. Az izzó fém végigszaladt a csatornán, vigyázni kellett, nehogy a földre vagy a lábukra loccsanjon. A legrosszabb mégsem ez volt, hanem a fullasztó hőség. A folyékony érc vörös fénnel izzott, szinte vakított. A jó olvasztár tehát munka közben sosem nézett oda. Claudio tudott minderről, hiszen mikor Alfredo az üzembe került, bátyja még Differdange-ban, a rollesberg-i bányában dolgozott. Azt viszont már nem tudhatta, hogy Alfredo nem fog örökké ott rostokolni az olvasztókemence mellett. Harmincháromban, két évvel azután, hogy Claudio vizsztatért Olaszországba, Alfredóra egy szép napon újfent rámosolygott a szerencse. Mikor fülébe jutott, hogy Werding kertésznek segítségre van szüksége az üvegházak mellett, egy percig sem habozott. Werding rögtön felfogadta, hiszen hét éves kora óta a földeken dolgozott, és bárki másnál ügyesebben ásott, kapált, gereblyézett. Így történt, üzente meg hát Claudióknak, hogy lassanként a virágok és növények legjobb ismerője vált belőle. Utóbb ott is hagyta Werdinget, és egy másik kertészhez, Ludwighoz szegődött, akinek üvegházai Dommeldange-ban, éppen a kastéllyal szemközt álltak. Koszt-kvártély biztosítva. Ott ismerkedett meg aztán Lucie-vel, Ludwig lányával, és a házasság nem is váratott sokáig magára. Annyira örült volna, ha Claudio meglátogathatja végre, még Lucie sem fogadta volna ellenségesen, de bátyja nyakig belemászott a politikába, és nap mint nap a bőrét kockáztatta az ellenállók között.

Most pedig Tina levelén keresztül, ha közvetve is, de megint kapcsolatba került bátyjával. Főként pedig Olaszországgal, melyet egyszer s mindenkorra maga

mögött hagyott, és még a hozzá fűződő kapcsolat is holmi sötét bűn árnyékát vetítette lelkére. Egyrészt Lucie miatt, másrészt pedig mert ezek az olaszok összeszűrték a levét avval a kurva Hitlerrel. Saját maga és felesége számára egyaránt be akarta bizonyítani, hogy végleg szakított mindennel, ami odaát van, így aztán állampolgárságért folyamodott. Kis idő múltán nem lesz többé olasz. Frédynak hívják majd, felesége visszaváltozik luxemburgi asszonykává, s ezzel egy csapásra megoldódik a Simonetti-Ludwig család két legfőbb gondja.

Tina érkezése viszont újfent megbolygatja az éppen csak beállt családi egyensúlyt. Nem mintha Alfredo nem örülne, hogy megint találkoznak. Mégiscsak a bátyja lánya. Ilyenfórmán egy kicsit az övé is, hiszen neki nincs gyereke. Legalábbis egyelőre. Ám Tina poggyászában nyilván ott lapult valami, amitől nagybátyja igencsak tartott. Az a lány korántsem érkezik egyedül. Nem, nem a férjéről van szó. Hanem arról, hogy bőrdíjében ott van egész Olaszország. Olaszország, melyet Alfredo mostanra sikeresen elfojtott a szívében. Tina jövetelével a szikra újra lángra kaphat. Ezért is kavarta fel ilyen mélyen unokahúga levele. Mintha csak a sorok közül valami mást is kiolvasott volna. Valamit, amit feledni igyekezett. Olvasás közben emlékezetében felbukkantak a Santa Croce lábánál elterülő, mandulafák és diófák végtelen soraitól ágas-bogas családi földek. Hirtelen látta magát, kezében póznával, amint éppen mandulát ver az ágról. És egyetlen kép nyomán egy pillanat alatt összeomlottak életének az elmúlt évek során gondosan megalapozott bizonyosságai. Ördögbe az állampolgársággal! Lucie pontosan tudta, mire adja a fejét, amikor hozzá jön feleségül. Ő elmagyará-

zott mindent töviről hegyire. Csak hát más, ami a házasság előtt esik meg, és más, ami utána. Kurva élet. Ő odartartozik, éppúgy, ahogy a bátyja is meg a másik bátyja, Ernesto, aki kiment Amerikába, s azóta mit sem hallani felőle. Meglehet, ő is efféle amerikai katona most éppen valahol, mint ezek, akik itt mászkálnak a városban, filteres cigarettát és ráógumit osztogatva, meglehet, amerikai lett belőle, ahogy hamarosan Alfredo is luxemburgi lesz.

Hát ezt a sebet nyitotta fel unokahúga levele. Ám erről nem szólhat senkinek, mert körülötte nincs egy lélek, sem felesége, sem apósa, sem ez a Wagner, aki az idegeire megy az ostoba kérdéseivel, aki megértené zaklatottságát. Vagy inkább szomorúságát. Szomorúság, ez az. Ez a jó szó rá. Erre a gondolatra megint összerezett. Főként amint eszébe jutott, hogy ebben a kurva háborúban, mely papírfecnikké szaggatja a családokat, Ernesto, aki amerikai lett, ellenséggé állhatna szemben Claudioval, aki olasz maradt. Vagy akár övele is, ha éppen besorozzák. Talán még össze is akadhattak volna a fronton, szemtől szemben, puskával a kézben, és egymásra kell lövöldözniük. Szerencsére Claudio partizánként harcolt, vagyis az amerikaiak oldalán. Ő maga pedig szerencsére nem harcolt sehol sem.

De most már vége az egésznek. És ezen mit sem változtat Tina érkezése. Még ha tucatnyi Olaszországot csempészne is ide poggyászában. Mert hiszen nem másért jön Luxemburgba, mint hogy Alfredohoz hasonlóan itt telepedjen le, itt éljen ő is. Ki tudja, annak a lánynak talán már az is eszébe jutott, hogy állampolgárságért folyamodjon. Jóllehet erről szót sem ejtett a levelében. A férje mindenestre elszántnak tűnik. Máskülönben ott maradt volna, és beáll tolmácsolni. Amott hordhatna öltönyt, mellénnel-nyakkendővel, itt meg kék munkásruhát kell majd viselnie. Ha tehát Tina férje munkásruhát húz magára, az azt jelenti, hogy luxemburgi szeretne lenni. Hohó, akár fel is vehetné őt az üvegházak mellé, segédnek. Lucie biztos beleegyezne. Azzal a feltétellel, hogy nem beszél túl sokat az ottani dolgokról. Claudio biztos nagyon örülne neki. Így a lánya férje megerkezvén rögtön

biztos egzisztenciára tenne szert. Neki pedig Bernabeit idézné emlékezetébe, Armando Bernabeit, a régi segédjét, akit ugyanúgy besoroztak az olasz hadseregbe, mint ezt a Fernando Nardellit. Még az is lehet, hogy éppen egy napon, együtt indultak útnak. Ki tudja? Annyi ember volt ott aznap a legénybúcsún, Cantoniék kocsmájában!

Nem kér egy szálát?, szólal meg közvetlenül mellette Wagner hangja. Alfredo nem igazán érti. De az orra alá tartott doboz cigaretta láttán úrrá lesz zsibbadtságán. Egy pakli F6-os. Nem, köszönöm, mondaná, mezítlábasat szívlak, de aztán meggondolja magát. Köszönöm, szűri foga között a szót, s közben meggyújtja mindkét szál cigarettát, Wagnerét is meg a magáét is. A nyelvéen semmit nem érez, orrán keresztül fújja ki a füstöt. Aztán elmosolyodik. A bátyja F6-osából szippantott három slukk óta először szív füstszűrős cigarettát. Mintha a két F6-os közötti idő most kámforra válna hirtelen.

Odakinn hideg és sötét van, a vonat mindjárt beér az állomásra. És a mosoly szinte rákövül Alfredo arcára. Mosolyog, keze zsebre téve, szájában F6-os. Mellette Wagner, mosolyog ő is. A pályaudvaron várakozók mindannyian jobb kedvre derülnek. Körbe nézelődnek, barátságosan integetnek egymásnak. Még utoljára, gondolja Alfredo, mert később, ha már megjön, akire vártak, az őket összefűző kötelékek szertefoszlanak. Mindenki újra magára marad. Egyedül várja be a találkozást. Alfredo elképzeli Wagner arcát, amint öccse láttán patakanak a könnyei. Aztán eltöpreng, vajon képes-e sírni Wagner. Vajon sírt, amikor a náciak elfogták az öccsét? Vagy inkább összezsínálta magát? Bejedit, hogy most őt is elviszik. Ha Alfredo lett volna a helyében, ő is beszárít. Mint a bányában. Szegény Stahl! Szegény Bernabei!

Alfredo mégsem szomorú. Bolond lesz szomorkodni most már. Mosolyog rendületlenül. Fernando Nardellinál dolgozik majd az üvegházakban. Mintha Bernabei el sem ment volna. Mintha meg nem történtté lehetne tenni az eltelt három évet. *Most már vége...*

Lackfi János fordítása

JEAN PORTANTE (1950, Differdange) író, költő, műfordító, drámaíró, kritikus és szerkesztő. Franciául ír, az újabb luxemburgi irodalom egyik legtermékenyebb, nemzetközileg legismertebb alkotója, dinamikus szervező-egyéniség. Olasz emigráns családba születik, a nyelvi sokszínűség így még az átlagosnál is jobban rányomja a bélyegét életére. A franciaországi Nancy-ban végzi egyetemi tanulmányait, majd különböző luxemburgi gimnáziumokban dolgozik franciatanárként. Hol hazájában, hol Párizsban vagy Brüsszelben él. A legrangosabb hazájabeli kiadó, a Phi remek költészeti sorozatának, a Graphitinek összeállítója, a Tageblatt könyvmellékletének főszerkesztője, az újraindult Mondorf-i Nemzetközi Irodalmi Napok szervezőbizottságának elnöke, az Európai Költészeti Akadémia alapító tagja. Fordítóként azon kevesek egyike, akik hazája német- és angolnyelvű irodalmát franciára fordítják, nevéhez fűződik

többek között Guy Rewenig alapregényének (*Mass mat dräi hären*) francia változata (*La cathédrale en flammes* – A lángoló katedrális, 1997), illetve egy átfogó luxemburgi költészeti antológia fordítása-szerkesztése (1999). Számos alkalommal tolmácsolta angol és délamériai alkotók műveit is. *Feu et Boue* (Tűz és sár, 1983) című első verseskötete óta számos újabb látott napvilágot, köztük a kubai tartózkodását megörökítő *Ex-Odes* (Ex-ódák, 1991), az *Ouvert fermé* (Tárva-csukva, 1994), az *Effaçonner* (kb. Szétcizellálni, Phi, 1996) vagy a *Point* (Pont/Egyáltalán nem, 1999). Regényíróként elsősorban az *Un deux cha-cha-cha* (Egy-két-csa-csa-csa, 1990), legfőképpen pedig monumentális luxemburgi identitásregénye, a *La mémoire de la baleine* (A bálna emlékezte, 1993, második kiadás 1999, Phi-Le Castor Astral-XYZ, Echternach-Bordeaux-Québec) teszi ismertté.

JEAN PORTANTE

Vers kilenc időben

1
*az első idő kifut mint a tej
 nem kéne vajon közelebről fújni
 nehogy eloltsa maga alatt a tüzet
 bemocskolja a konyhát
 bemocskolt konyha mindaz amit
 nincs merszem kiinni végső cseppig*

*az első idő kifut mint a tej
 nincs semmi nehezebb mint a föle
 mely egy emlék felett fehéren rezeg*

2
*a második idő hazudik
 akárcsak te vagy én
 kitalál mindenféle
 cseppet sem saját történetet
 ettől még történetei nem lesznek
 se tiédek se enyémek
 pedig mi egyetlen hazugság híján
 úgy hasonlítunk egymásra mint két
 csepp víz ugyanazon történet poharában*

*a második idő hazudik
 akárcsak te vagy én
 vagy mint egy folyam árnya egy
 pipacsmező kellős közepén*

3
*a harmadik idő az égvilágon
 mindenkié
 ő a test és a lélek
 a bűnös és a bíró
 a víz s a vízbefúlt
 s még annyi más dolog
 hogy el sem mondhatom csak majd
 ha hozzá hasonlóan
 én is az égvilágon mindenkié leszek*

*a harmadik idő az égvilágon
 mindenkié
 na és mire megy vele*

4

a negyedik idő gyermekei
percekkel pillanatokkal
játszanak
az órák majd később jönnek
mikor már többre vágnak mintsem
hogy szimplán végiglitániázzák
mindazt mi frissen támadt
ambícióiknak már túl kicsiny

a percek és a pillanatok
fel nőnek amúgy maguk is
mintha cseppet sem rettegnének
a jövőtől mely jelenleg a negyedik idő
gyermekeinek kiváltsága

5

az ötödik idő itt lakik
hozzám egész közel
reggel akárcsak én mindennap ugyanakkor
lép ki ajtaján hogy újságot vegyen
köszönnünk
sem szükséges
annak nézzük
a másikat ami
férfinék nőnek akit elkapott
a forgatag

az ötödik idő itt lakik
hozzám egész közel
mit nem adnék ha egyszer
sakkozhatnék vele

6

mármost kitelt időm – a hatodik
ahogy egy bőrönd megtelik
de a hasonlóság itt véget is ér
hiszen a bőrönd nyitva még
van benne némi hely
egyik-másik ingnek

de vajon lesz-e időm bezárni
igen lesz-e vajon
időm bezárni

7

*látom a hetedik időt
de sehogy sem értem mit akar
mi baja velem hogy cigarettája
füstjét arcomba fújja*

*úszik a füsttel melyet
sosem hagyta magára*

*szavak foszlanak szét az arcomon
mintha a beszéd és a túlélés
egyazon felhőből gomolyogna elő*

felhőket kovácsol a hetedik idő

8

*a nyolcadik idő hirtelen
felkel szétnéz maga körül
hozzá ki hasonlíthat*

*ha tényleg látna úgy tenne mint én
könyveket olvasna némi reményt
dédelgetne semmiképpen
nem nézne a tükörbe
már hogyha tényleg látna*

*de az én gondom más természetű
hogyan tároljam egyazon gondolatban
a könyveket reményeket
s a tükröt*

9

*bárcsak tudnám mely időbe tegyem
azt ami lesz
nem lenne többé rejtély előttem
a világ rendszere
tudomásom lenne róla ha bármi
történt volna a dolgok előtt vagy után*

*ebben az összefüggésben hadd tegyek fel
egy kérdést neked
fejfájás ugyan mióta gyötör
meglehet amint mondja álvaro
hogy éppen emiatt
a fejfájás miatt
mely nála náthaként szerepel
borul fel mostanában a rendszer egésze*

Lackfi János fordítása

NICO HELMINGER

Margaréták

a reggel tejeskocsizörgéssel és a tavaszhoz képest túl meleg nadrágokban köszöntött be. erre jobban oda kellett volna figyelniük. sophie majd megkérdezi, hogy kényelmesen utaztunk-e és hogy úgy különben hogy vagyunk. ahogy az embert a nővére általában kérdezni szokta...

barátságosan odamentünk a golyóbiztos, vastag tüvegfalhoz, és a kerek fém beszélgetőnyíláson át kifürkésztük a jegykiadót. udvariasan kértünk tőle egy jegyet a fővárosba, mire azonnal odatolt elénk egy kis sárga kártyát. köszönjük, mondtuk neki, és kifizettük a menetjegy árát, amely a dátum és a sorozatszám társaságában a sárga lapocskán is fel volt tüntetve francia illetve luxemburgi nyelven. a jegykiadó előtt egy egész kupac hasonló menetjegy hevert készenlétben, mintha tudná, hány embernek kell a mai nap folyamán a fővárosba utaznia.

hárman voltunk a zárt fülkében: egy fiatal, szemrevaló nő, aki időről időre erőlködve köhögött, és egy úr, aki a gyógyteákról kezdeményezett beszélgetést, miközben kétszer is azt mondta: egészségére, noha a fiatal nő nem is tüszentett. a férfi valószínűleg zavarában folyamodott erre az udvariasságra. egyébként roppant sokat tudott bizonyos sörélesztő jótékony hatásáról, amely segített neki holmi vörhenyszerű bőrkiütés gyógyításában, amelyet még oroszországban szedett össze – igen, a hadifogságban, mondta bólogatva. az ablak színpadán tehéncsordák látszottak és rózsaszín gyümölcsfák, templomtornyok, két sárga traktor, meg egy nyüzsgő tyúktól egészen közel a vágányokhoz, minden napfényben ragyogott, mint egy virágzó üzlet kirakata. mikor a kalauz belépett a fülkébe, udvariasan odaadtuk neki a sárga lapocskát, elvette, megnézte, hogy érvényes-e, aztán kilyukasztotta azzal az otromba lyukasztójával, amelyet rendeltetéséhez képest mindig is nevetségesen óriásinak tartottunk. megnéztük a kezelt jegyet, és az ovális lyukon keresztül a nő arcát láttuk, láttuk szeplőit és szájmozgását, miközben azt mondta: anyám kórházban van. nem mertük megkérdezni, mi baja, valami rosszat sejtettünk. a férfi viszont megtette helyettünk is. a veséje, mondta a nő. ó, válaszolta a férfi, egy kézmozdulattal jelezve, hogy nagyon is jól ismeri a témát: a barátjából, emilből, akit amúgy csak gránát emilnek hívtak, és akit ugyanúgy kényszersorozással rukkoltattak be, mint őt magát, teljesen szétforgácsolva halászták ki az egyik veséjét. belőlem, kedves nővérkém, az én testemből mondatokat halásztak ki, micsoda borzalom. a fehér halacskák úgy kunkorogtak az ágy szélén, mint megannyi nyomorult kis kukac.

a vonat pontosan futott be, az jutott eszünkbe, hogy a kifejezés jelentésében nemcsak a célbaérés, hanem a siker is benne foglaltatik. a pályaudvari nyüzsgés valószínűleg hangyabolynak tűnt: az utasok hat lábon rohantak a kijáratok valamelyikéhez, minden kijárat úgy világított, mint valami tűzvész, amelyet oltani kell. amikor egy férfi letérdelt a hátizsákja előtt, feltűnt, hogy a pályaudvar feltűnően hasonlít egy katedrálishoz.

a nőtől elfelejtettünk elköszönni, a tömeg egyszerre csak elnyelte táskástól-mindenestől. ez modortalanság volt a részünkről, és bizonyára jól is esett volna még egyszer mélyen a szemébe nézni. biztosan a katedrálisról jutott eszünkbe, hogy szeplőiből rózsafűzért fonjunk.

kis ideig a sínek csillogó szövevényét néztük a kaszinóhoz átvezető vashídon állva: itt fut össze vasba öntve fél európa. apám itt volt tolatásvezető. ő irányította a helyes vágányra a vonatokat, a svéd acélt és francia feleségét.

aztán egy papírdarabka repült az arcunkba, és mi levegő után kapkodtunk, egy pofon emléke állt rajta, a pályaudvar közelében lévő pékség címével egyetemben.

mivel nővérünk ebédre várt, virágot akartunk neki vinni. pénz volt nálunk elég. gyerünk oda, abba az üzletbe, és kérjünk kőkemény hangon virágot.

– milyet szeretne?

– a nővéremnek lesz

– és ő milyet szeret?

– talán azokat a nagy margarétákat ott, hasonlítanak a naphoz, és mégis nagyon szerények.

nem, ez nem fog menni. a nevek miatt, igen, a nevek miatt, azok megrémítenek. nem lett volna szabad elolvasnom őket. ott álltak a földbe tűzött táblácskákon, mint a halottak neve: opuntia leucotricha, mammillaria, rhodantha, lobivia cinnabarina, cereus peruvianis, dolicothele longimamma. pedig a sírokra nem szokás kaktuszt ültetni! és anyám mennyit súrolta a sírkövet, lúggal és szivaccsal, sárga gumikesztyűben, ilyet, egy temetőben! szégyenkeztem miatta. odalent pedig a tolatómester feküdt, már a legjobb akarattal sem tudott senkit a helyes vágányra irányítani, de anyám úgy sikálta a sírkövet, hogy az csak úgy habzott, munkája egyre inkább valami félelmetes tánchoz kezdett hasonlítani. még a macskák is messze elkerülték. amikor a temetőőr füttyszavával leparancsolt egy fiút a biciklijéről, elbújtam françois sonnhalter sírköve mögé, élt 1922–1969.

sophie örülni fog a margarétának. tessék, egy csokor margaréta, némi zölddel. de nem merek bemenni. csak ne lenne olyan nyomasztó szag a virágboltokban, az embernek kihagy tőle a lélegzete, igen, mert a virágok minden színükkel segítségért kiáltanak, nem akarnak

belerohadni a vázák vízébe. az eladónő erre azt mondta, de hiszen naponta friss vizet kapnak, és hozzá valami speciális port, amely hosszú élettartamot garantál. csak vágom le, csak vágom, de még mindig túl rövid, mondta a tolatómester felesége. ám mi, nővérkém, ne tévedjünk el a gondolatok erdejében, beszéljünk inkább világos mondatokban: a vonatban ült valaki. nem volt túlzottan jó bőrben. egy férfi, aki negyvenöt óta egyhuzamban hadifogoly. körülötte golyók sivítanak és lövedékek dörögnek. mit kezdjen az ilyen egy fiatal nő életvidámságával, aki köhögése ellenére makkegészségesnek mondta magát, és ennek bizonyosságául valami táncmulatságot említett. folyóiratok is voltak nála, a címük, mint három mesebeli nővér: burda, biba és vita.

átmentünk a tájon, a táj pedig átment mirajtunk. homlokunk az égnek csattant, és az izzadságcseppek úgy szakadtak róla, mint az eső, amely váratlanul a derült égből kezdett esni. szájunkat virágzó almafák felett repülő óriásmadárnak láttuk, amíg végül egy utca átszelte és szemmagassá-

gig szürkére festette arcunkat. az orr alatt pedig egy választóvonallal kettéosztotta: egy paraszt úgy ment rajta keresztül a permetezőkocsijával, mint anyánk a rádlijával a tavaszi szoknyák szabásmintáján. és megállapítottuk, hogy ez a nő veszi a lapot. úgy ül velünk szemben, mint egy zöldellő rét, szeméből gyerekek integetnek harangvirággal. előttünk falvak vonultak el, és ez a nő mindegyik faluban ott volt. nekünk pedig ez járt a fejünkben: minden fej egy tovafutó falu...

hogy miért nem vittem neki virágot? bizony nehéz lesz megmagyarázni kilátástalan próbálkozásunkat: jean megrohmozta az üzletet, de sehol nem talált bejáratot. átlósan átvágott az utcán a kirakat felé, ám egy gonosz áramlat elkapta és meglepően messze elsodorta balra, úgyhogy jó darabon vissza kellett futnia. amikor a virágkévék között észrevette üvegarcát, amely most sokkal borúsabb volt, mint a vonatban, kissé visszafojtotta lélegzetét, majd így szólt magához: bonjour, kérem szépen, egy csokor virágot szeretnék. ezt háromszor el-

ismételte, aztán gyorsan továbbment, mivel közben az eladónő már odament a virágkévékhez és magyarázni kezdett. jean megint átment a túloldalra, és ajkát harapdálva a százszorszóppal kezdett szemézni. frissen vagy borotválva, szólt magához, és tiszta ruhát hordasz. attól, hogy a nadrágjaid kissé túl vastag anyagból készültek, senki nem tagad meg tőled egy csokor margarétát, vagy szép, nagy százszorszópeket, bellis perennist, igen, az iskolában tanultuk ezt a sok szép nevet. az egész olyan egyszerű lehetne, mint a bonjour, kérnék egy virágcsokrot a nénémnek. jean még egyszer átment a túloldalra, és még egyszer tovasodródott.

a legszívesebben utcai ütközetnek neveznék. ugye, micsoda gyermekes dolog? de hát a vonatban talán nem

ugyanilyen gyermekes könnyek lágyították el és fényezték ki annak az úrnak a hangját? olyan volt, mint valami mádárcsipogás a gránátrobbanások közepette. a fiatal nő nem tudott vele sírni, éppoly unottan ült ott, mint az iskolai történelemórán, de a képes újságjaihoz nem

mert nyúlni. amikor a mellékvágányon felbukkant egy tehervonat, hirtelen száguldani kezdett a fülkénk. mint most itt az utca. mi pedig keresztül-kasul rohangálunk rajta. a virágsgiget messze van, elérhetetlen távolban izzik a láthatáron. a nő, hogy sírni tudjon, búcsúzásra gondolt, búcsúzásra egy kedves barátjától, aki azt mondja neki: adieu. jaj, milyen nyomorúságosan is rendezzük be az érzelmeinket, milyen süketen és hazugul. *szebben érezni*. az a fiatal nő csak így tudott segíteni magán. mi pedig, nővérkém, csak járunk-kelünk ezzel az egynéhány szóval, amelyek szintén nem akarnak segíteni nekünk, sőt inkább zavart teremtenek és szorongást. talán hallgatnunk kellene, még gondolatban is hallgatni. akkor viszont idegenek mondják meg nekünk, hogy mit tegyünk. igen, néha még a saját gondolataim is nevetnek rajtam. odaát, az a szemközti üzlet olyan ferde, mintha a vámos rousseau festette volna. *rien à déclarer?*¹ kérdezi az eladó. *un bouquet de folie,*² felelem neki. aztán felnevetnek a gondolataim, mert vidám-

1 Nincs semmi elvámolnivalója?

2 Egy csokor örület.

ra hangoltam őket. az utca gyilkos határfolyó. a tolatásvezető ládába csomagolt menekülőket csempészett át a határon a szabad franciaországba. úgy szégyellem magam a tehetetlen félelmem miatt. nem szabad félned, mondta apám olyan hangon, hogy rögtön félni kezdtem. most azon a tájon gázolok keresztül. margarétamezőről álmodom, amely a csípőmet simogatja. aki odajut, és le-tör egy szálát is, az közönséges rabló. az üzletben megnyúlnak az arcok. igen, a nővéremnek lesz, sophie-margarita királynénak. a férje egy varangyos béka. a lakodalmukon ő volt a hangadó, a gorombaságával, engem debilnek nevezett. ez a debilis meg se mukkan, ez a debilis részeg. ezt a debilist ki kéne innen dobni! később azzal mentegették, hogy nem úgy gondolta. szerintem nem is tudja, mit jelent az, hogy debilis. varangyosbéka-hasát az asztalnak döntve bőfögött, és közben nővérem drága menyasszonyi cipőjét tartotta szája elé. a társaság már túl fáradt volt ahhoz, hogy különbséget tudjon tenni jó és rossz között. ő pedig odament, és elhallgattatta a nővéremet. a vasaló sötét nyíl-hegyformát égetett a hátán az ingébe. mi az, csak nem akarsz megölni, te kis indián szuka, mondta erre, üvöltötte erre, a nővéremre támadva. de nem érintette meg: az érinteni szó túl gyengéd, nem illik egy ilyen varangyos békához, aki biztos soha nem vett virágot a nővéremnek. a bolt ablaka enyhén ívelt, az előtte elhaladó arcok bántóan megnyúlnak és elvékonyodnak benne. a zebra csíkjai úgy néznek ki, mint a japánkertbe vezető híd. a járókelők zacskókkal, táskákkal és retikulókkal megpakolva tódulnak rajta keresztül, és közben kapkodják a levegőt, mint a súlyos sebesültek. én lassúbb világot kívánok magamnak. az orvosi kapszulák nyugodt meséjét. olyankor át tudok kelni a vízen. most szinte a fejemben lüktet a forgalom. még mindig a vonatban ülök és mellettem elhúz a virágüzlet. de nem tudok kiszállni, nem tudok bejutni. így nem fogsz átvergődni az életen, szokta mondani apám. ha próbáltam elgondolkodni azon, amit mondott, dühös lett és rám kiáltott: ne gondolkodj annyit, inkább csinálj valamit! átvergődni az életen, micsoda idegenszerű kifejezés, mondtam én. ő pedig orvoshoz cipelt. az orvos belém szúrta a tudálékosságát, mire sírni kezdtem. apám hajlongott előtte, az orvos feje körül pedig dicsfény jelent meg, neonból. most úgy hiszem, nővérkém, hogy az

emlékezés állja el az utamat. bátor akarok lenni, és hagyni a kedves jean stracksot, hadd rohanjon az üzletbe, és azt akarom gondolni: feje fölött felcsilingelt az ajtó harangja, belépett, óvatosan nyelvére vette az előre elkészített mondatot, a margaréták közé tűzött ártábla úgy nézett ki, mint egy légycsapó, az eladónő karján, miközben összekötözte a csokrot, megzizzent az aranyszínű zsinog. de nem és nem! a feltámadó, hatalmas széllökések visszafordítanak bennünket. legszívesebben most elrejtőznénk. képzelj el, nővérkém, amint ott állunk meztelenül a járdán, és a meztelenség szilánkjai véresre horzsolják a bőrünket! hogy valami burokba meneküljünk, visszahúzódunk egy órásüzlet bejárata alá és számoljuk a másodperceket. öt perc múlva háromnegyed tizenkettő. el fogsz késni, jean, és virágot sem viszel. sophie ugyan nem veszi rosszszéven, de üres kezed árulkodóan kalimpál majd előtted. az ablakból olyan kurvásan kacsint ki az órák aranyozása, érdekes módon, amelyik nem jár, az mind tíz óra tíz percet mutat. dehogy vagy kétfallás, próbált sophie keringőzni velem. rólam csurgott az izzadság, a férje pedig undorítóan vigyorgott. tánc közben szétaposták a gomblyukából kiesett szegfűt. apám vezette sophie-t a templomba, így egymásba karolva még soha nem néztek rám. az orgonabugást nehezen bírtam, a kemény inggallér pedig dörzsölte a nyakamat, a sekrestyés csengetése apám kulcscsomójára emlékeztetett. úgy csörgette a kulcsait, hogy az embernek elakadt tőle a lélegzete. gyerünk, indulj már! de elakadt. igen, mintha ez az elakadás lenne jean legfőbb tulajdonsága. most is fogvacogva elakadt az üzlet előtt. csak akkor fog fellélegezni, ha majd bezárják az ajtót. vagy talán előtte mégis csak be kellene, be kéne mennie, és azt mondani, jó napot, kérem szépen itt vannak ezek a gyönyörű margaréták, és a meleg illat épp olyan, mint nagyapám nyári kertjében, és ez a virágpompa, és az eladónő befogadja világos szemeibe, és ő ramosolyog, igen, egy ilyen csokrot kérek, és a nő vigyázva, egyenként kiveszi a virágszálakat az urnából, a fenébe, akad el ismét, miért éppen urnát gondolt, miért pont urnát, miért?

az eladónő felemeli hajzuhatagát a tarkóján, jean pedig elmenekül a mellékutcák irányában. margaréta nélkül.

Ircsik Vilmos fordítása

NICO HELMINGER (1953, Differdange) költő, író, színpadi szerző. Németül és luxemburgi nyelven ír. Germanisztikát, romanisztikát és színháztudományt tanult Luxemburgban, Saarbrückenben, Nyugat-Berlinben és Bécsben. Egy ideig Párizsban, majd Münchenben élt, jelenleg visszatért hazájába, és szülővárosában telepedett le. Számos hangjátékot és színdarabot írt. Fontosabb kötetei: *einer blättert im*

fahndungsbuch (valaki lapozgat a körözési könyvben, versek, 1979), *e rosa dräieck* (egy rózsaszín háromszög, elbeszélés, 1979), *autogramm* (színmű, 1986), *happy birthday* (színmű, 1986), *landschaft mit seilbahn* (Tájkép kötélpályával, versek, Phi, 1986), *Patton Co* (versek, Phi, 1992). Többször elnyerte Luxemburg Nemzeti Irodalmi Díját.

NICO HELMINGER

Szentenciák

jégkérges fenyők

a külszíni fejtés kráterében

a szél tört

hangjai

kötélpálya-maradványok

csikorgó dalolása

és a gondolatok

mint kerti munka

a hó fülledt

sötétje alatt

szilárdan eltökélt én

figyelőállásban

évszakokkal és számjegyekkel

keresztezett

én-tájban

soha el nem készülő mű

időnyílással

kettészelt

fogalmazványában

kérj inkább új

lapot

a táj

túljárt az eszeden!

ó ezek az éjszakák

könyörtelen

buzgalmukkal

hogy mindent megvilágítsanak

már csak

egy hörpintés egy bólintás

a pultnál

makacs várakozás

kijárat nincs sehol

lépteid alatt

az égbolt

tócsává

zsugorodik

szemetes tartály szürkeségű reggel

és minden szájban

a hold szótagja

(ebben az enyhe

félhomályban)

két palack tengerparti köd

– gondolatok tárolására

alkalmas hely – mondtad te

az ország

déli pólusán ültünk

és újra láttuk magunkat

amint gyorsított visszajátzásban

rohangászunk az élet körül

vagy talán

az álom

köldöke körül

köröztünk?

egy ember

árnyéka

nehezedik a köre

az utak behavazva

csak néha-néha találsz

egy mondatot

milyen vadidegen a tükör

ködarcából

előbukkanó szem

látod! – elég egy széllökés

és a cseresznyevirágok

megolvasztják a havat

milyen forrón

és könnyedén zizeg az éjszaka

mintha tea főne a fejben!

(a szerelmes)

Ircsik Vilmos fordítása

ROGER MANDERSCHIED

A lett szomszéd

1. félenk ember volt. legalábbis első pillantásra annak látszott. félenknek, könnyűnek, véznának és törekenynek. talán újságok, sövények, tűzfalak mögött rejtette el magát. néha azt képzeltem róla, hogy a televízió képernyője előtt átlátszóvá válik és gyakran elalszik a képek özönében. munkája közben nem szokott gondolkodni. ezt már ő maga mesélte nekem. amikor dolgozik, egyáltalán semmire nem gondol. egyik nap úgy múlik el, mint a másik, mondta még akkor, hangjában a sajnálkozás minden árnyalata nélkül. szabadnapjain felhagyott a horgászással. a dohányzásról is leszokott. akárcsak a sörivásról. és az esti kocogásról sötét erdei utakon. az autózástól is elment a kedve. nem bánám, ha sikerülne elfelejtenem a születési dátumomat. és a vezetékneveimet. sőt a keresztnemeimet is. ezt mondta nekem szó szerint. az öltözéke napról napra változott. hamarosan követhetlenné vált. idővel pedig egész kopottas lett. úgy tűnt, szeretne visszavonultan élni. ha ez így van, akár minden előre megfontolt szándék nélkül is sikerült neki. legalább is én úgy láttam. hagyta, hogy minden megtörténjék vele. nem mondott többé nemet. se igent. nem csóválta többé a fejét. nem vonta meg többé a vállát. jámi pedig csak úgy hosszú évek megszakásából járt. táplálékul a legegyszerűbb dolgokat vette magához. ezt is ő maga mondta. keveset evett. ásványvizet ivott. de szenvedni nem szenvedett.

2. nem életfilozófiáról van szó. még kevésbé tiltakozásról. egyszerűen csak elkerüli a szomszédokat, ha lehetséges. ez volt az utolsó mondat, amit hallottam tőle. azután már nem köszönt, nem is bólintott, ha a balkonon állva megpillantottam a hátsó udvaron. mintha többé nem léteztem volna a számára. sorjában elajándékozta vagy szándékosan elvesztette: videokameráját, magnóját, két fényképezőgépét, három rádióját. csak a régi kerékpárja maradt még meg a pincében, porlepetten. egyelőre. mondta egy szomszéd. a háza mögötti kertben zöld vadon kezdett terjengeni, burjánzani. a konyhaablakból éppen odaláttam. hagyta nőni a fűvet a jázminsövények alatt és mellett. a kockakövek között erőszakos fűcsomók dúltak fel a járdaburkolat rendjét. autóját áron alul kótyavetyélte el. mondta ugyanaz a szomszéd. aki történetesen megvette tőle az autót. most már órák hosszat üldögélt a ház mögötti lépcsőn és bámult maga elé, nézte a kis darab vadont, bár tudomást sem vett róla. legalábbis az én leshelyemről így látszott. régi barátai egyre ritkábban néztek be hozzá.

3. kilépett mindenféle egyesületből: a dalárdából, a helyi bélyegyűjtők köréből, a biliárdklubból, és felmondta tagságát a kövér berta olvasóköri is. egyébként nem minden adminisztratív nehézség nélkül, amint azt a szemközti szomszédnak nyomatékosan hangsúlyozta. – nem szenvedek – kiáltott fel hangosan egy szombat délutánon a háza mögött. a feleségem hallotta. ő mondta azt is, hogy a kétszobás lakásában biztosan dupla porréteg fed mindent. nem nehéz elképzelni, hogy nézhet ott ki most minden. korán feküdt és korán kelt. amikor egy ízben egy szekta tagjai jártak nála és széttárt karral isten jóságáról meg szent bibliáról akartak neki beszélni, becsapta az orruk előtt az ajtót. az esetet a szemközti újságíró látta. üldögélés közben többé már nem álmodozott. ez látszott rajta. csak a felületes szemlélődő gondolhatta, hogy álmodozik. valamit azért mégiscsak kell csinálnia, miközben mozdulatlanul ott ül a háza mögött azon a szürke kőlépcsőn és némán maga elé bámul, mondta a feleségem.

4. egy szép napon eltűnt a fekete kandúrja, a soha viszont nem látásra. meg sem próbált kutatni az állat után. házának tetőgerincén az otromba tévéantenna napról napra ingatagabb, ide-oda imbolyog az erős nyugati szélben, mondtam a feleségemnek. a tűzfal mellett pedig egyre gyakrabban hevernek paladarabok, lecsúsztak a tetőről, és most tönkremennek, válaszolta a feleségem. a családi fotókból a szemünk láttára rakott tüzet a kertben. a tetejébe odahajigált még kilenc széket és két asztalt. továbbá egy nyaláb babkarót, egy feketeerdőben készült kakukkos órát, könyvespolcokat, három ósdi koffert, gyümölcsös ládákat és egy halom szúrágta deszkát. és felesége életnagyságú, színes, meztelen portréját. olyan nagy méretű kép volt, hogy rögtön felismertük, kit ábrázol. végezetül összegyűrtte azt a hatalmas európai katonai térképet, amelyet még 1944-ben kapott az amerikai katonától, és amely éveken át egy egész szobafalat beborított. a térképbe belekapva a tűz legalább egy méterrel magasabbra csapott. ő viszont cseppet sem mámorosodott meg a patogva fellobbanó lángoktól. á, dehogy. csak állt ott, és figyelte a szikraesőt, amelyet tovasöpört a szél. vagy talán nem is figyelte. a szomszédok jól hallhatóan sorra becsukták az ablakot. a nagy füst miatt.

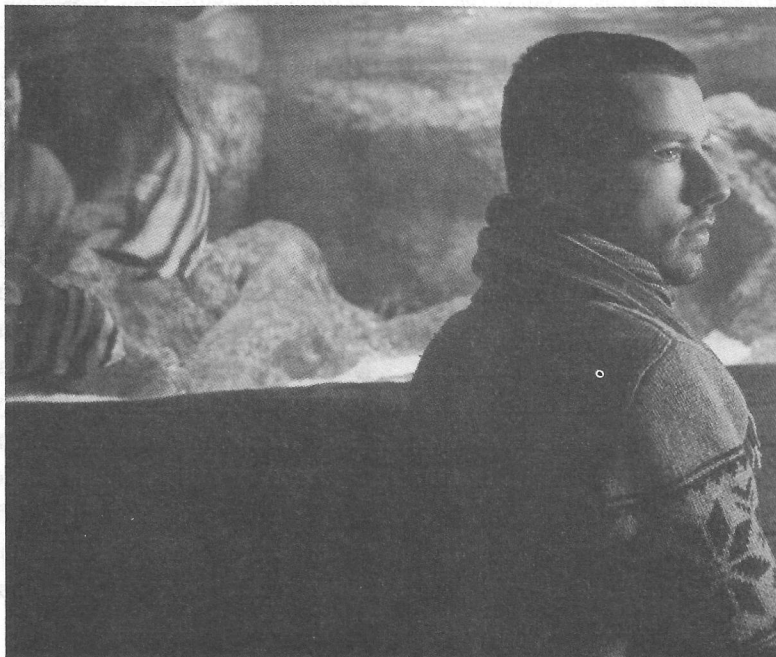
5. az utcában hamarosan azt kezdték rebesgetni, hogy bedilizett. talán mert egy éjszaka leszedte az ablakokról és a kukába dobta az összes függőnyt, brokát előfüggönyöstől, amint azt a szemetesek a feleségemnek el-

mondták. vagy talán azért, mert néhány hete esténként nem csukta már be az ablaktáblákat, és a járdáról jól be lehetett látni a nappaliba. ahol egy széken ült, néha arccal, máskor meg háttal az ablaknak. azt hiszem, az órái már régóta nem jártak. leszedte őket a falról, kiszedte a fiókból és elajándékozta mindet: a levélhordónak, a gázosnak, egy idősebb hölgynek, aki a vöröskereszt javára gyűjtött. könyveit esténként kihordta az ajtó előtti lépcsőre. néha valamivel többet, néha kevesebbet. reggelre rendszerint el is tűntek. nem járt többé futballmeccsre sem. egy képeslapgyűjtőnek óriási örömet szerzett nagy halom réges-régi képeslappal. párizs. trier. verdun. knaphoscheid. a falról leszedte a képeket. először a pincébe vitte le őket, két hét múlva, lomtalánításkor azonban az utcára kerültek, és onnan eltűntek, még mielőtt a szemeteskocsi odaérkezett volna. a szemetesvödreiben a létező legkülönlegesebb tárgyak halmozódtak fel: cilinderek, egy számológép, drótra húzott apró fakorongocskákkal, papucsok, fából készült játékszerek, ollók, sarlók, csizmák, képes újságok.

6.

háza a hónapok és évek multával teljesen kiürült. minden arra járó láthatta. az üres szobákat. csupasz falakat. a mélyen kongó hangokat. az olykor váratlanul felbukkanó, kísérteties árnyakat. néha egy autó reflektorának fénye szökelt végig a szobafalakon. aztán elköltözött. a város másik végébe. megmaradt ingóságait egy kis teherautóra rakta:

egy asztalt, egy széket, ágykeretet, egy gázfőzőt. ötven éves lehet, mondta a feleségem. körülbelül ötven. talán egy-két évvel több. maximum. márciusban volt tíz éve, hogy otthagya a felesége. hogy múlik az idő! igen, már tíz éve. azelőtt mániákusan szeretett bevásárolni, tettem hozzá én. szórta a pénzt., választotta a nejem. em-

lékszel, hogy kosárszám cipelte haza a használható és hasznavehetetlen dolgokat is? szombatonként. szombat délutánonként. négy és öt között. mindig ugyanabban az időben. az utóbbi években nagyon lefogyott. kövér

soha nem volt. az nem, de sovány sem. akkoriban soha, egyetlen egy jó filmet sem mulasztott el, mondta a feleségem, emlékszel még? olykor-olykor minket is meghívott. a tévéműsorban a hét elején piros ponttal jelölte meg az érdekesebb műsorokat: egy pont azt jelentette, érdekes, két pont, hogy érdemes megnézni, három pedig, hogy nem szabad elszalasztani. és ezeket a műsorokat végig is nézte. órák hosszat, a legnagyobb élvezettel. akkor legalább is úgy láttuk.

7.

és most elment. nem látni többé és nem hallani róla semmit. eltűnt. kiköltözött az életünkből. vajon mi történt vele? kérdezte néha a feleségem. mit gondolsz, talán végül munkanélküli lett? faggatott tovább. vagy halálos beteg? talán rákos? vagy agytumort kapott? vagy volt egy titkos szerelme, aki elhagyta? csak van valami oka a furcsa viselkedésének. talán így búcsúzott, mormoltam magam elé. búcsúzott? nevetett fel a feleségem. mitől és kitől? az élettől, a létezésből, a hétköznapiaktól, vettem oda. ne nevetess már, mondta a feleségem és hangosan felkacagott, az élettől búcsúzott volna? ötven évesen? a búcsúzás mindig sokkal korábban kezdődik, mint az ember gondolná, mondtam erre én, és mosolyogtam, amiért ez a mondatom akaratlanul olyan kinyilatkoztatásszerűre sikeredett. hallottam róla, hogy írt egy könyvet, mondta a feleségem. és a könyvírás közben biztosan elveszett számára az élet. úgy értem, az élet és a valóság értelme. az életöröme gondolsz? arra is. nem hiszem, választottam, nem is volt író. ahhoz túl érzéki volt. érzéki? nevetett a feleségem. mi az, hogy érzéki. csak úgy gondoltam, feleltem neki.

8.

talán vallásos volt, találgatja a feleségem. és kései hajlam támadt benne a szerzetességre? arra, hogy elkülönüljön, elszigetelődjön. mint egy remete? és erre akkor jött rá, mikor ötven évesen alaposabban belegondolt az egészbe? azelőtt minden volt, csak nem vallásos, nevetek közbe, azelőtt antiklerikális kirohanásairól volt hí-

res az egész városban. hátha csak megtévesztésből tette? kérdi furfangosan a feleségem. nem, nem, mondom erre én, hiszen mindig egyenes ember volt, sőt túl egyenes. az én fogalmaim szerint még egy kissé naiv is. ez volt a fő tulajdonsága. talán ezért nem tudott mit kezdeni az életével? az egyenessége miatt, mondja a feleségem. azt akarta, hogy minden, amit eldobott, folytatam tovább, értelmet nyerjen. eldobta az idegenséget és mindazt, ami fölébe nőtt. igen, csak az idegenséget ha-

jította el, ami nyomasztotta, amit kívülről ráragasztottak, ami alatt fulladozott. talán ez a magyarázat. hogy elvesztette magát, és ismét magára kellett találnia. nem hiszem, mondja a feleségem. talán soha nem is érdekelték a holmijai. talán nem is ismerte a birtoklás érzését. hogy valamit a magáénak mondhatson. valami csak történt az életében, ami így összetörte a szívét. furcsa, mondom erre én, nagyon furcsa, vagy nem találok annak, alena, kérdezek vissza. hogyhogy furcsa, mondja alena, ellenkezőleg, logikus, nagyon is logikus viselkedés ez. il a de la suite dans ses idées,³ ahogy franciául mondanák. csak azt kellene tudni, mi okozta ezt a magatartásváltozást. azt pedig soha nem fogjuk kideríteni, alena, soha az életben. talán elvesztette a munkáját a bankban, amikor a két nagy bankot összevonták? most meghalt, itt áll az újságban. ez tény. én pedig egy pillanatig sem kételkedem benne, hogy öngyilkos lett. hohó, mondja alena, túl messzire mész. hogy állíthatsz ilyesmit? a gyászjelentést egy nő tette közzé. talán az elvált felesége? vagy a lánya? a neve ugyan más, de soha nem lehet tudni.

3 Következetes a gondolkodásmódja.

9. soha nem lehet tudni. nagyon diszkrét ember volt, már akkor is, amikor még egyáltalán nem tűnt fel raj-

ta semmi. nem mindig, alena, de nem ám. emlékezz csak vissza rá, amikor egyszer, késő éjszaka a háza mögötti bozótban egy nagyon, nagyon fiatal nővel láttuk, amint az autóból kiszállva nyalják-falják egymást. egy évvel azután, hogy a felesége otthagya. igen izgató látvány volt, még kettőn-

ket is úgy felajzott, hogy rögtön egymásnak estünk a sötétben, ott, a konyhaablaknál. én jobban ismertem, mint te. ezen az estén minden volt, csak nem diszkrét. egyáltalán honnan jöhetett ide? ezzel a szokatlan névvel? lengyelországból? magyarországról? finnországból? azt hiszem, a nagyapja a múlt század végén lettországból jött luxemburgba, válaszolom alenának, és valahol délen, egy vasércbányában robotolt. vajon nem lehetett más rokona? mindenesetre soha nem lehetett nála rokonféle vendégeket látni, válaszolom. a rokonokat első pillantásra felismerni. miről? kérdi alena. a buzgóságukról, válaszolom neki. miféle buzgóságra gondolsz? egyfajta túlzásba vitt szomorúságra, ami egy család tagjai között valami előzékeny nyüzsgésben nyilvánul meg. nekem te vagy az én igazi, előzékeny kis nyüzsgölődöm, ugye? kacag fel alena. szóval meghalt, teszi még hozzá, az újságra mutatva. elmész a temetésére? egész szűk körben temetik el, az is benne áll a gyászjelentésben. mit keresnek én ott?

Ircsik Vilmos fordítása

ROGER MANDERSCHIED (1933, Itzig) író, költő, esszéista, drámaíró, műfordító, képzőművész. Luxemburgi és német nyelven ír. A hazája dialektusát irodalmi idiómává emelő, lázadó nemzedék egyik legmarkánsabb tagjaként tartják számon. A Kulturális Minisztérium munkatársa, a luxemburgi írószövetség tiszteletbeli elnöke. 1990-ben életművéért hazája legmagasabb irodalmi kitüntetésével, a Batty Weber-díjjal

jutalmazták. Néhány könyvcím: *Statisten* (Statiszták, drámák, 1970), *Die Dromedare* (Dromedárok, regény, 1973). *Schacko Klak* című kortárs klasszikus regénye luxemburgi körülmények közt elképesztő módon három kiadást ért meg (1988, 1989 és 1991), film is készült belőle. Itt közölt novellája a *Schwarze Engel* (Fekete angyalok, Ultimomondo, 2001) című kötetben jelent meg.

Vidéki patika

*Itt mindenkinek baja van
panasza van*

*csöpög az orruk
a szívük kalapál
van tumoruk
és nincs humoruk*

*a szívük kő
fejükben méz
lábukban vizenyő*

*kezükben jelekkel teli
cédula*

*micsoda vihar törne ki
ha mind felsóhajtana.*

Viaszbábud

*Hajat hagytam hátra
a fésűben neked
az ágyban foltokat
cigarettdám reggeli hamuját*

*seregnyi
simogatást
gyermemeteg
gyalogságot
erotikus angyalaim
rohamcsapatát*

*leköpdöstelek
és lelket öntöttem
beléd
Vigyázz!*

Ircsik Vilmos fordításai

MICHELE THOMA (1951, Luxemburg) költő, prózaíró. Bécsben él és németül ír. Több kötete jelent meg Luxemburgban, luxemburgi és osztrák lapok rendszeres munkatársa. Ő írta a szövegét a luxemburgi Viandenben 1998-ban bemutatott *Icarus, Lustige Witwe* (Ikáros, Víg özvegy) című multimédia-produkciónak. Kevés kötete jelent meg, köztük a *Das Blaue vom Himmel* (A csillagot az égből, 1987) és az *Ernst des Lebens* (A lét komorabbik oldala, 1989).

GUY REWENIG
A lángoló katedrális

Az ősz mondhatni rosszul kezdődik. Linda elhúzott. Provence-ba, egy röplabdázóval. „Örökre”, ahogy írta. Ez benne volt a pakliban. Lindának sosem jött be a művészelemem. Kapcsolatunk fél évig tartott, egy perccel sem tovább. Jókat hülyültünk, elvöltünk, mint az állat. Még most is szeretem, szeretem ugyanúgy, mint az összes többi nőt, akik akárcsak egy pillanatra is el bírtak viselni engem. Csaó. Itt a szeptember, de még tombol a nyár. A fák roszkadoznak a súlyos hőségben. A szünnyugok már nem is csípnek, hanem elevenen nyúznak meg, lehántják vállamról a bőrt, mintha fullánk helyett vasreszelőjük nőtt volna. Táncoltatom az összetekert újságot lapockáimon, hol jobbra, hol balra csapok egyet. Hiába is hadakozok az átkozott banda ellen, a mocskok mind jobban kidekorálják a tarkómat. Kibírhatatlan. Ha nem csapdosok, hamarosan úgy feldagad a nyakam, mintha hirtelenjében leakasztottam volna egy takaros mumpszot. Mi több, az apraja már nem éri be vállammal, háttammal vagy derekammal. Ezek a dühödt fenevadak becélözzák a fülcimpámat, majd hipp-hopp, benn teremnek a járatban, mintha valami alagúton akarnának átkelni. Az még hagyján, hogy a fületem alagútnak nézik. Egye fene, húzódjanak be a hallójárataimba, ha árnyéka vágnak. De azt már nem vágom, abszolúte nem vágom, miért nem tolatnak vissza, mikor leesik végre, hogy zsákutcába kerültek! Egyszerűen az lenne a logikus, hogy feladják, hogy elhúzzanak a terepről, vagy legalábbis húzzanak szépen át a fülkagylóm külső részére, és ott folytassák ezt a kegyetlen testépítést.

Erről szó sincs! A rohadékok, amint fülön belül kerülnek, elkezdenek eszelősen motoszkálni, döfködni, és iszonyatos zajt csapnak az érzékeny kürtő belsejében. Ez a zümmögés egyszerűen tűrhetetlen. Undorító! Egyszer egy regényben azt olvastam, hogy egy kislány majdnem megbolondult, mikor fejére esett egy bogarrakkal teli légyapír, és teljesen beleragadt a hajába. Egy félhulla légy rákezdt a zizerélést közvetlenül a füle mellett! Annyit mondhatok, olyan érzés az, mintha az ember lelkét fordítanak ki, mintha az idegszállait nyiszálnák egyenként cafatokra! Ami azt illeti, én is átmentem már a tűzkeresztségen. Éppen két hete hazánk Oesling nevezetű északi részében jártam, és miközben a bozótos kellős közepén nyugodalmasan szedegettem a szedret, egy átkozott szünnyog alattomosan rátámadt a fülemre. Az eleven kis ütve fűrő sepec benn volt a labirintus mélyén, és máris elkezdte sorozni a dobhártyá-

mat. Mintha bontókalapáccsal vésnék az agyamat. Tiszára bemajréztam! Első menetben bedugtam az ujjam a fülembe, próbáltam elkapni. Öreg hiba volt! Csak annyit értem el, hogy még beljebb kergettem: határozottan éreztem, hogy az a szemét kiosont a hátsó kijáraton, és jelenleg az agybarázdáimban kering. A rettenetes ricsaj egy pillanatra abbamaradt, ám aztán annál hangosabban kezdte rá. Kétszer olyan hangosan! Háromszor olyan kegyetlenül!

Leírhatatlan érzés. Mintha egy propeller, egy ventilátor, egy köszörű működne a fülemben! Bepánikoltam. Üvöltöttem, mint az eszement. Menekülni akartam, elhúzni abból a bokorból. De a sok tövis beleakadt a nadrágom szárába. Minél eszeveszettebben kapálóztam, az indák annál szorosabban öleltek. A szederrel színültig telt kis vödör, melyet annyi ügyvel-bajjal tornáztam fel az ágak közé, hirtelen leborult. Három kiló szeder – két óra szorgos gyűjtőmunka hozadéka – zuhogott a nyakamba. Mindez még nem lett volna tragikus, lévén hogy az elején elővigyázatosságból levettem az ingemet, és félmeztelenül ügyködtem a bozótosban. Ám a szeder (sok húsos, gyönyörű, hatalmas, hamvaslila boggyó, olyan érettek, hogy szinte érintésre levet eresztenek!) már kissé összelottyadt és bordó lében úszkált a vödör alján. Ez a szirup most átáztatja a sliccemet, ezernyi festékpatakja végigcsurog nadrágomon, és lábszárig, térdkalácsig összefoltozza a szövetet. Először meg se bírtam moccanni. Csak üvöltöttem, mint egy elmebeteg. A szünnyog meg motoszkál tovább odabenn a fülemben! Gyilkos! Csíp, mint a veszett fene. A fájdalomtól kis híján összerogytam (na jó, némi túlzással, hiszen a bozót tüskés polipkarjai megtartottak állva). „Kinyírlak, te rohadék!”, üvöltöttem, majd ujjamat belefúrta fülnyílásomba. Olyan erővel túrtam bele a ragacsos vájamba, hogy valami mintha reccsent volna belül a fejemben. Az jutott az eszembe: „Most vagy átszakítottam a dobhártyámat, vagy kifingott végre a nyavalyás dög”.

Az ujjam mintha csurom véres lett volna, ahogy kihúztam a fülemből, ami nem csoda, hiszen előtte végigtapogattam szederlé áztatta nadrágomat. Mindenesetre besokalltam, egyetlen vágyam hazamenni, haza, haza végre! Jó negyed órába telt, mire kiszabadítottam magam a bozótosból. Végül az utolsó tüskét is kiteptem a nadrágom vásznából: akkor vettem csak észre, hogy lábam a nagy kapálózás közepette beszorult a vödörbe. Úgy fogta a cipőmet, mint valami satu. Minthogy lehajolni nem tudtam, sántikálva, vödörbe szorult lábbal biccegettem ki a bokorból. Aztán lerogytam a földre, és két kézzel próbáltam leráncigálni a kis kék vödört, majd egy vakondtúrásra tettem. Aztán felálltam, hatalmas lendülettel nekifutottam, és akkorát rúgtam a műanyag-

edénykébe, hogy a bozót legmélyén landolt, nagy adag földgöngy kíséretében.

Mondhatom, jól esett. Örömöm azonban hamar elillant, amint végignéztem vastagon összepacsmagolt testemen: szomorú látványt nyújtott. Mintha most léptem volna ki a vágóhídról. Ráadásul vonattal jöttem! Bizony, nem ültem kocsiba, a legújabb divat szerint ott hagytam szép engedelmesen a garázsban: közlekedjünk környezetbarát módon! Csak semmi ólmot az anyatermeszetbe! Bár ami engem illet, korántsem környezetvédelmi okokból ültem vonatra. Egyszerűen szerettem volna átélni, amint mellkasomat düllesztve, kezemben nagy vödör szederrel belépek a kupéba, felcsapom a lehajtható asztalkát, felteszem rá a termést, és az utasok ámuló tekintetének keresztútjában élvezem a hatást. Már kiskölyök koromban is szükségét éreztem, hogy megmutassam másoknak, mit szedtem vagy gyűjtöttem. Nyaranta órák hosszat keringtem a Mondercange környéki mezőkön, egész egyszerűen virágot szedtem. Mindannyiszor olyan hatalmas csokrot sikerült összeállítanom, hogy alig tudtam összefogni a sok száz szárát valami öreg spárgával vagy hajgumival. Ám amint ezzel a kényes művelettel végeztem, lóhalálában Esch felé vettem az irányt, átölelve, mellkasomhoz szorítva a csokrot. Közben orrlíkamban virággillat kavargott – ekkor jött a virágszedés legkellemesebb része. Mikor kifulladásra értem, sosem a legrövidebb utat választottam hazafelé. Dehogy! Inkább lassú, méltóságteles léptekkel minimum kétszer végigmasíroztam a rue Alzette-en, a Városházától a Brill térig és vissza. Az emberek odavoltak az ámulattól. Mániám volt ugyanis, hogy csak különlegesen hosszú szárú virágokat szedtem. Kiváltképp odavoltam a margarétákért, mert olyan magasra megnőttek, hogy mikor odaálltam melléjük, az államat cirógatták. Az embereket lenyűgözte, amint csokrommal elvonultam előttük, majd kiguvadt a szemük. Egy napon az egyik arra járó még le is fotózott. Három napra rá a kép ott virított az újságban. A kommentár így szólt: „Csellengő csokor”. Csak a kezem látszott meg a karom egy része. Se a fejem, se az arcom, se semmi, még a cipőm se, semmi, de semmi! „Mögötte egy poronty” – silabizáltam. „Mi az, hogy poronty?” – kérdeztem anyámtól. Majd megszakadt a nevetéstől. Én meg retentő dühbe gurultam. Azt hiszem, ez az eset megalapozta az írott sajtó objektivitásával kapcsolatos szkeptikus álláspontomat. S bár magát a szót még nem ismertem, ettől fogva tudtam, mi az, hogy manipuláció. Az a pasas direkt fotózott le úgy, hogy ki se látsszak a csokor mögül. Leguggolt, mit leguggolt, a pofája a járdát verdeszette, csak hogy a csokor nagyobbak tűnjön, mint a valóságban. Rájöttem, taktikát kell változtatnom:

ettől fogva mindig két csokrot szedtem, és a vállamon cipeltem őket, beékelve közéjük fejemet. Így aztán csak a vak nem láthatta arcomat a zöld szárak között. Ám a továbbiakban átok ült rajtam. Soha többé senki nem fotózott le a rue Alzette-en.

Most meg itt állok a szederbokornál, mint egy idióta, és az órát vizslatom. Ötkor megy a következő vonat. Több mint fél óra, míg az állomásra érek. Odáig tiszta a levegő. A pályaudvar viszont tele van kirándulókkal, akik mostanáig önlábúlag caplattak a környéken. Már messziről hallani kotkodácsolásukat. A napsütéstől úgy meglágyult az agyuk, hogy már csak picsafasz-vicekre futja. Alig nyitom ki a kis váróterem ajtaját, máris rám szegeződik minden szempár, a díszes társaság tucatnyi, guvadó szemgolyója, mind olyan fagyosak, mintha valami jéghegy lennének. Néma csend. Senki se moccan. Dermedten állnak, kirándulóbotjuk a földbe gyökerezett. Fennhangon és jól érthetően „Jóestét!” köszöntem, csak hogy hangyányit oldjam a hangulatot. Hiába. Mindenki a sliccemet mustrálta, nyilván attól tartottak, hogy bármely pillanatban előszökkenhet belőle maga az ördög. Diszkrétan odapislantok én is. Kész vérfürdő. Ráadásul drapp nyári nadrág volt rajtam. Világos alapon még feltűnőbb volt a hatalmas szederfolt, mintha csak gránát nyisszantotta volna le a tökömet. Egy idősebb pasas közelebb jött, fehér volt, mint a fal, és remegő hangon így szólt: „Bocsássa meg, gondolja, hogy... gondolja... úgy értem... biztos, hogy az ön állapotában nem ártalmas az utazás?” Elröhögtem magam, és azt feleltem: „Csak nem képzeled, hogy egy ilyen apróság miatt nem ülök fel a vonatra!” Az utasok halkán pusmogni kezdtek, az egyik nő pedig az állomás előtti telefonfülkéhez szaladt. Én viszont azt tettem, amit mindenki más, kimentem a peronra, és vártam a vonatot.

Egy teljesen üres kupéban találtam helyet. A csomagtartón újság hevert. Szétteregettem a térdemen, így a hírek eltakarták a hatalmas foltot. Az első állomáson vége lett a magánynak. Egy asszony jött be két gyerekkel. Hogy eltereljem róluk a figyelmemet, a szénnyomott bogár földi maradványai után kutatva egy gyufaszállal turkálni kezdtem a fülemben. A kutya se törődött vele, mit művelek. Megnéztem a gyufaszálat. Egy szűnyogszárnyat láttam a végére ragadva. Mutatóujjammal és nagyujjammal letisztogattam a gyufát, majd felemeltem a hamutartó fedelét, és a szárnyat a csikkek közé pöccintettem. A gyerekek odavoltak az ámulattól. „Bácsi fül” – mondta izgatottan anyjának az egyik kölyök. „Csend legyen!” – torkolta le az asszony. Nem akartam túlságosan felizgatni a gyerekeket, így hát a gyufaszálat becsúsztattam ingem zsebébe. „Elnézést, belenézhetnék?” – kérdezte az asszony a térdemre terített újságra

mutatva. Am mielőtt számat válaszra nyithattam volna, az események felgyorsultak.

Váratlanul kinyílt az ajtó, és a kalauz vagy féltucatnyi kiránduló kíséretében berontott a kupéba. „Kedves aszszonyom, lenne szíves átfáradni egy másik fölkébe, sürgős intézkedést kell foganatosítanunk. Kedves uram, ne izgassa fel magát, csak semmi meggondolatlanság, dőljön kényelmesen hátra, a vonat hamarosan befut az állomásra, a helyi vezetőséget mindenről értesítettük.” Az egyik kiránduló elkezdte a pulzusomat tapogatni, egy másik nedves ruhával törölgette a homlokom. „Mindjárt hozunk egy jó meleg takarót is, úgy ám!” Üvöltöttem: „Kifizettem a jegyemet, bazmeg, szálljanak le rólam!” De már moccani sem maradt időm. A vonatkerekek csikorogtak. Ettelbruck, csak ennyit tudtam leolvasni egy odakinti tábláról, a szűk folyosón keresztül máris beslisszant két mentősegeny. Négy fickó felráncigált az ülésről, és secpec a hordágyon találtam magam. „Hű, bazmeg, gondoltam, tíz pontos szinkronugrás vonatból egyenest a peronra! Ez a két mentős tökéletes összhangban megugrott jó egy métert! Álmodom, vagy mi van? Nem semmi!” De már pakoltak is be a mentőautóba. „Nem lesz semmi baj! Nem lesz semmi baj!” – gagyogott szünet nélkül a fülemben egy ápolónő. Még éreztem, ahogy a nő ujjai megoldják övemet, és a sliccem cipzárját tapogatják, de aztán valami gázálarc-félét nyomtak a pofámba, s a koponyámban egyszerre minden habkőnyű lett. Kútnál is mélyebb verembe zuhantam.

„Szép kis eset!” – szólt az orvos, amikor visszanyertem az eszméletemet. Először nem fogtam az egészet. Úgy leittak kloroformmal, hogy még most is őszi ködben úszott a világ. Ágyamat csomó fehérköpenyes állta körül. Úgy bámultak, mintha valami roppant jelentőségű nyilatkozatot várnának tőlem. De bedagadt nyelvem meg se moccant a számban, meg aztán nem is igazán tudtam, mit kellene mondanom... A köd lassanként oszladozni kezdett. Nagy nehezen összeszámoltam, hányan vannak a szobában. Őt ápolónő meg a doktor. Úgy néztek ki, mint valami tabernákulum előtt térdeplő minist-

ránsgyerekek. „Valamit mindenképpen mondanod kell nekik”, gondoltam. „Beszállt a fülemben egy szúnyog” – szólaltam meg végül. Az egész csapat nevetésben tört ki. Ott fetrengtek a röhögéstől. Ezt nem igazán díjaztam. „Mi van már? Mit vihognak itt, mint egy rakás hülye?” Ezek meg juszt is, hasukat fogják neveltükben. „Kész vagyunk, Brennewald úr” – szól a doki. „Dennewald” – ugattam le. „Nocsak, nocsak, szóval már a nevünkre is emlékszünk? Vége a szundizásnak? Na, Dennewald úr, meséljen szépen! Hogy történt a dolog?” „Miféle dolog?” – néztem rájuk, mint egy tulok. „Hát a kasztráció!” – mondta az orvos. „A kasztrációsoda?” – kérdeztem. „Hát, nem volt egy szép látvány, amikor ide behozták” – mondta az orvos. „Hogyhogya nem volt szép látvány?” – kérdeztem. „Az egész alteste, mint egy adag darált hús, mondta, csupa alvadat vér meg húscsapatok. Mint a lecsó. A megmaradt csimbókokat lenyesegettük. Tiszta munka. Amputálva. Nővérke, mutassa meg Dennewald úrnak az új alsó fertályát!”

A szívem megállt a rémülettől. A nővérke felhajtotta a takarót. Fel akartam emelni a fejem, hogy megnézzem, de nem ment. Úgy hevert a párnán, mint valami vasgolyó. Megtapogattam a lábam közét. Még minden megvolt. A doki és a hittanos banda nem bírta tovább. Fuldokló röhögésüktől rázkódni kezdett a felakasztott infúziós palack. „Teljesen új szervet varrtunk fel – tikácsolt a doktor –, vigyázzon vele, eleinte könnyen leeshet.” A köd, mely agyamat megülte, egy csapásra szertefoszlott. Jól láttam, mit művelnek ezek. Egymást hátba csapkodva nevettek. Azt hiszem, ez az eset pedig az orvostudományjal kapcsolatos szkeptikus álláspontomat alapozta meg. Hogy ne keltsek rossz benyomást, én is velük nevettem. Bár inkább sírni lett volna kedvem. Ennek az anarchista bandának volt pofája hipermangánnal bemázolni a füttyikémet, a tökömet meg körben a szórt is. Igazán nem sajnálták tőlem, mert az elmúlt két hétben hiába csutakoltam, mindmáig nem sikerült teljesen eltüntetni a nyomát.

Lackfi János fordítása

GUY REWENIG (1947) író, drámaíró, esszéista. 1984-ig Esch-sur-Alzetteben dolgozott tanítóként, ma Nospeltben él, szabadúszó író. Németül, luxemburgi nyelven és franciául ír. Regényei közül a *Mass mat dräi Hären* (Hárompapos mise, 1989) egy fokozatosan konformizálódó baloldali értelmiségi és nagyvárosi hóbortban szenvedő édesanyja (aki az amúgy antiklerikális munkás-édesapának hárompapos gyászmisét akar rendezni a főváros katedrálisában) közötti konfliktusra épül, és egy egész generáció küzdelmeinek, benső vívódásainak látélete, alapvető identitásregény, mely ráadásul luxemburgi nyelven íródott. E regény Jean Portante által *La cathédrale en flammes* címmel, a szerző együttműködésével franciára átültetett kiadása szolgál fordításunk alapjául. Roger

Manderscheiddel és Nico Helminggerrel együtt ahhoz a generációhoz tartozik, amely a németről luxemburgi nyelvre átváltva modernre hangszerezte az addig szinte csak szóban használt dialektust. Mint megannyi más kollégája, ő is alkot a szintén luxemburgi nyelvű, satirikus, aktualitásokra érzékenyen reagáló kabaré műfajában. Önmagát mint „a luxemburgi nyelvű irodalom fenegyerekét” határozza meg, vitriolos stílusban ír, olykor a cinizmustól sem riad vissza. Franciául több színmű és tanulmány szerzője, és első verseskötete is ezen a nyelven jelent meg (*Projet pour une Guerre perdue d'avance* – Egy előre elvesztett háború terve, 1978). Kötetbe gyűjtött színművei *Ventilator* (Ventillátor, 1999) címmel jelentek meg.

GUY REWENIG

Lappáliák és lábjegyzetek**Repedések és barázdák**

Kezüinket ezután hőtani okokból
gyakrabban dugjuk zsebre, mivel
a cudar hőmérséklet okozta folytonos
tágulástól kirepedezett, a sokéves ökölbe
szorítástól pedig megráncosodott, így fokozottan
érzékeny a hidegre, és védelemre szorul.
Ám néha szép, enyhe időben még a családi
asztalra tesszük, és megmutatjuk unokáinknak:
Nézzétek, minden repedése tiltakozás,
minden ráncsa egy bátor tett volt!

Melankólia

Egy könnyű felhő hirtelen elnehezedve
az égről a rétre zuhant, és ott is maradt
mozdulatlanul kuporogva a kerítés vasoszlopai
között. Öt nap múlva még mindig ott hevert
otrombán, mereven, és minden rábeszélés
ellenére az esőt sem volt hajlandó
kiönteni magából.

Kis litánia a magántulajdonról

Az én határom. Az én hazám. Az én nemzetem.

Az én területem. Az én földem. Az én tájam.

Az én táblám:

Erődítményembe tilos belépni

Az én városom. Az én utcám. Az én házam.

Az én kertem. Az én kutyám. Az én kukám.

Az én matricám:

Hűtőszekrényembe tilos belépni

Az én autóm. Az én bankom. Az én csekkfüzetem

Az én gondom. Az én ellenségem. Az én dühöm.

Az én kiáltásom:

Fejembe tilos belépni

Az én kórházam. Az én transzfúzióm. Az én morfumom.

Az én hullám. Az én csontvázam. Az én porom.

Az én sírfeliratom:

Síromba tilos belépni.

Igazi utópia

*Milyen szép is volna, ha aggastyánként
jönneink világra, egyéves korunkban
halálgondolatokkal tusakodnánk, és
nyolcvanévesen a homokozóban hancúrozva
nevetve kérdegetnénk: hogy hívják ezt
a csudaszépen csapongó, szárnyaló, ezt
a pihekönnyen táncoló színfoltot,
hogy hívják ezt a tüneményt?
de senki nem tudná megmondani, hogy ez
egy lepke, te kis vakarcs!*

Halálos üzlet

*Egy szociálisan érzékeny üzletember
feltalálta a családi urnát. De az már egy tíz fős
kísérleti családdal csődöt mondott az első
tesztelés során: az urnában olyan
heves családi perpatvar támadt,
hogy por poron nem maradt.*

Nyugalmazott rebellis

*Azelőtt fekete bárány voltam.
Ma szürke birka. Ennél bátrabban
nem állította fejtetőre senki még
a biológia törvényeit.*

Ircsik Vilmos fordítása

NIC KLECKER

Fák

Mindenki ismerte a fákat. Az öreg bükkfasort, amelyről májusban cserebogarak, ősszel ragacsos termés potyogott. Három fehér mézruhába öltöztetett almafa egy elvadult gyümölcsös sarkában: júniusban a lomb közt itt-ott egy darázsraj. És a százéves cseresznyefa, melynek sok elhalt ága közül kinyúló egyetlen élő ága fekete gyümölcstől roskadozott nyaranta. Vakmerő fiú kúszott rajta a magasban, a hosszú létra utolsó fokáról elrugaszkodva ölelte az ágat, és egy kampó segítségével hajlítgatta maga felé a kisebbeket: a szikrázó cseresznyével teli vödörök kötélén ereszkedtek alá.

A fákat és az embereket egyazon fény és forróság bugyolálta körül, tiszteletben és ámulatban adakoztak és fogadták el egymás adományát.

Zajok

Hajdan a falu maga volt a csend. A csend birodalma. Az alkonyat a mezőn már-már rémítő némaságban nyújtózott a láthatárig.

Voltak persze zajok, főként emberi és állati hangok. Ott volt a nevetés, a gyereksírás, a közös családi imádság, a szárnyasok dala a baromfiudvaron vagy a fán, a kutyák izgatott ugatása, a fejesre váró vagy heves vágy gyötörte tehének, bikák bögése. Ott a misére vagy gyászszertartásra szólító harangszó. Ott a tűz ropogása, az eső dobolása a háztetőn, az üllözengés, a ministránssok csengő válaszlai a pap monoton latinjára, a romos várfal tövében táborozó cserkészek kürtjelei.

Minden hang és hangzat az átható csendet törte meg csupán, a csendet, mely szakrális vagy gyászos jelleget öltött a telente ünnepélyesen és tisztán beálló éjben.

A valódi zaj első tapasztalatát a németek hozták el drasztikusan a völgybe. Robbanás. Kattogás. Ju-52-esek moraja a tetők felett. Oldalkocsis motorkerékpárok fékcsikorgása a porban. Tankok lánctalpainak fülsiketítő zörömbölése. Katonák, akik egyre üvöltöznek, Denn wir fahren gegen England.⁴ Kis fémtáblán Churchill-portré, nyakában kötéllel. Katonák beszéde, szitkozódása!

Azóta nem szűnnek a zajok. Nem találunk vissza a csendhez. A kukoricaföldeken ott a traktor, az autók, a rádió, miniszteri beszédek a szántás széle-hosszán. Ott a tévé. Meg az összes elektromos szerkentyű.

Mostanában a csend hasztalan csusszan be a két zaj közötti részbe. Hasztalan, hisz a fülnek már nincs ideje pihenni. A csendnek nem sok esélye van, hogy figyelmet vívjon ki magának. Meg már nem is nagyon tudja megkedveltetni magát. Manapság a csend a zaj sajnálatos hiánya.

A töprengés bölcsessége pedig összezsugorodott a parasztek fejében.

A derű lassan növvő virágának táptalaja ugyanis a csend.

Gyönyörűség

Vajon tudatában vannak-e ma a falusiak, miféle múltról tanúskodik a romos várfal megingathatatlanul?

Ez a múlt ott él bennük a testüket munkára alkalmassá tévő ösztön, egyfajta fáradsággal dacoló, a pihenést csak végkimerülés határára engedélyező dühödt konokság formájában. Annak idején némelyek szinte megszállottan ráhangolódtak a köznapok ritmusára, eladdig, hogy csak a kilátásban lévő feladathoz szükséges mennyiséget ettek, nem aludtak többet, mint amennyire a jóleső kimerültség letaglózta őket, hiszen a munka is gyönyörűséget szerzett nekik.

Ünnepnapokon, vasárnap határozottan boldogtalanul festettek, ódöngtek a ház körül, ténferegtek az istállóban, a csűrben, útjukban megigazítottak ezt-azt, elvégezték a nem túl sok erőbefektetést igénylő aprómunkákat, melyek még nem estek a nap megszentelésével járó tilalom alá.

E tennivalók közös nevezője a szag volt. A tehénistállóban trágyalé bűzlik. A disznóólban szúrós ammóniák csapja meg orrunkat. A lóállásban langyos lócitromszag. Aki végighalad a fal mentén, melyen a párnázott bélésbe ivódott verejtéktől, megszáradt tajtéktól foltos hámok, lószerszámok sorakoznak, majd belép e sajátos kis világba, ha kívülálló, először visszahököl, ám ha ismerősként jár erre, a paraszt arcáról leolvashatja a pusztta élettani egyensúly kiváltotta gyönyörűséget.

Fogat

Hogyan érthetnénk meg leginkább a völgybeliek vérmérsékletét? A lényeg a táj földrajzában, egyedi elrendezésében rejlik. A kaptatás és az aláereszkedés itt mindennapos dolog. Ki aludni akar vagy enni, jószágot gondozni, templomba, kocsmába menni, az mindig völgybe tér. Elsősorban viszont a mezők szolongatják,

4 Mert Anglia ellen vonulunk!

kötik le, kötik röghöz a képzeletet. Odafönt kell hát szorgoskodni, trágyát teríteni, vetni, gyomlálni, kapálni, aratni. Meredek utak visznek felfelé. A lovak nagyon kifáradnak. Ugyanígy az ökrök és a tehének is, melyek fejüket előreszegve gyűrik le a konok emelkedőt, szarvuk két oldalán nyikorog a bőrszíjazatú fájárom. Szüntelen csapkod felettük az ostor, igaz, bőrüket alig éri, akkor is inkább simogatja, mintsem sebezne. Csak hát a paraszt keze megszokta a szertartást.

A paraszti helyváltoztatás ritmusát a fogat adta. Lomha tempóját átvette az emberek lépte, beszéde is. Az állatokéval egylendületű munka rutinja, az azok nógatására, megállítására, jobbra-balra térítésére szolgáló szótagok-jelzések, ez a nyelvi takarékoság szabta meg az élet menetét. Beállt a hallgatás.

Sarló

A parasztok a második világháború után még jó néhány évig kézzel aratják a rozst vagy a hajdinát a meredek dombháton.

Mára, mikor a bőrgyárosoknak már nincs szükségük tölgykéregre a csersav előállításához, a lejtők kinézete megváltozott. Komor fenyvesek váltották fel a tölgyeseket, melyek egykor szerelmes odaadással szolgálták ki az évszakok szeszélyeit, legfőként télen, mikor az ágak és törzsek csak úgy kéklettek a fehér hó hátterén, no meg nyáron, mikor a részegítő illatú friss nedvek fel-

buzogtak, a rügyek felpattantak, a fodros, habos lomboszat kibomlott.

A háta meggörnyedtek, akár a sarló íve. A szem növényszálakat keresett a bozótban. A kéz bőrét tüskék ejtette sebek rovátkolták. Az ember hátába minden fel-egyeneseledéskor fájdalom nyilallt.

Számolgatás

Minden házban állandó számolgatás folyt. Ehhez akkor még nem volt szokás – nem is volt szükséges – papírt, füzetet használni. Fejben zajlott a nagy számítás. Az emlékezet rögzített mindent: hány tehén, borjú, disznó van az istállóban, hány tyúk a baromfiudvaron, hány hektár művelés alatt, mennyi legelő, mennyi erdő. Tudták, melyik terménynek mi a hozama. Megsaccolták, melyik föld hány véka krumplit ad majd. Ha egy nyúl megfialt, rögtön megolvasták a kicsiket. Mihelyt a koca megellett, malacait rögtön számba vették, s ha az alom népesre sikeredett, azonnal elkezdtek házalni a malacokkal a szomszédságban.

Az efféle számításokat aztán összevetették, mondhatni versengtek egymással. Egyes házakban pénz lapított, és alig várta a napot, hogy kigyóként felágaskodhasson, amint ez vagy amaz a lánc föld árverésre kerül. Mindenki tudta, hol szunnyad az efféle hulló.

Lackfi János fordításai

LÉOPOLD HOFFMANN

Párbeszéd

Az embernek
Beszélgetőtárs kell
Cervantesnek
Don Quijote kellett
Don Quijotének
Sancho Panza
Istenről és a világról
Vagy a semmiről

Goethének
Faust kellett
Mefisztó
kellett
hogy beszélhessen velük
a maga világaról
és környezetéről

Freudnak
neurotikusok kellettek
hogy felszabadítsa önmagát
a neurotikusoknak
Freud kellett
gyóntatóatyának

A profilneurózisban
szenvedő
feltörekvő
buzgó
ifjú
irodalmár
mesterséges ellenségképeket
teremt magának
hogy belső párbeszédekben
végezzen velük

Teodornak
azért kellene az emberek
hogy kikészítse őket
Anzelmnek
pedig azért
hogy ők
készítsék ki őt

A komputereket
arra idomítják
hogy életet leheljenek
az ember
és emberséma közötti
párbeszédbe.

Vonatok

Kezdetben
a beszállás volt a fő
most már
a kiszállás
Van
aki
szilárdan betonozott
és számozott
peronokon
siet
fel-alá
van aki rossz vonatra száll
van aki kiszállna
van aki lekési
a vonatot
van aki óvakodik tőle
van aki kollégái
kisiklott
vonatára vár

Gyümölcsfák

Kis kertemben
 minden egyes
 unokám
 születésekor
 ültettem egy gyümölcsfát
 Nem díszcserjét
 Faluról származom
 és nem bízom
 az élősdí pózban
 pöffeszkedő és pompázó
 díszcserjékben
 Gyümölcsfáim
 a mindenséggel eljegyezve
 hálásak nekem
 levelük és gyökerük
 élvezi az égi harmatot és esőt
 a nappal fényét
 az éjszakák szelét
 Dacolnak
 faggyal és hideggel
 És együtt harcolunk
 lisztharmat hernyó meg mindenféle
 féreg ellen
 Dús nektárjukat
 méhek és tarka pillék szürcsölik
 A lombjukban megbúvó madárfészkeket
 macska és szarka rabolja
 Én tehetetlenül védtelenül döbbenettel
 tapasztalom meg újra
 a lét egyik alaptörvényét:
 Vagy pusztítasz vagy elpusztítanak
 Ám az alma körte szilva mégis mindig
 megterem
 Utódaim ha felnövekszenek
 a végső búcsú után
 majd látni fogják
 hogy érik a gyümölcs

Fejtörés

*A folyók már halottak
Az erdők haldokolnak
A földeket beton borítja
Tüdőnk szmogtól zihál
Az atom nemzedékeket zilál szét
A hulladékhegyek az égbe nőnek
Az öregek egyre öregednek
A gyógyszertárak egyre gazdagodnak
A betegbiztosítók csődbe jutnak
A politikusok a fejüket törik*

*Pedig egy költő
minden bajt
rég
megoldott*

*csakhogy
őt nem kérdezte
senki sem*

Ircsik Vilmos fordításai

NIC KLECKER (1928, Brandenburg) költő, író, irodalomtörténész. Franciaül ír. Franciatanárként dolgozik, az Amnesty International luxemburgi szekciójának alapítója és elnöke. Publicistaként a *Letzeburger Land* és a *Tageblatt* munkatársa. Hazája egyik első modern költője, Paul Palgen műveit rendezi sajtó alá, Edmond Dune és Marcel Noppeney költészetével foglalkozik. *Les Crevasses du chemin* (Az út hasadécai, 1983), *Dans le Désert du temps* (Az idő sivatagában, 1987) és a *Les Dormeurs* (Alvók, 1991) című verseskötetei után, 1997-ben jelent meg *Les Créneaux du souvenir* (Az idő oromzata, Les Cahiers Luxembourgeois) című emlékfűzér-kötete, melyben gyerekkora falusi környezetét idézi meg rövid prózai szövegekben. Az itt közölt írások e kötetből valók.

LÉOPOLD HOFFMANN (1915, Clervaux) költő, író, kritikus. Németül ír. Tanulmányait Luxemburgban, Párizsban, Bonnban, Leuvenben és Amszterdamban végezte, 1979-es nyugdíjaztatásáig német nyelvet és irodalmat tanított gimnáziumban, illetve főiskolai kurzusokon, írók, költők nemzedékei voltak a tanítványai. Egyebek közt szatírák, rádiójátékok, aforizmák, irodalomtörténeti munkák szerzője. Életművéért megkapta a Batty Weber-díjat, hazája legnagyobb irodalmi kitüntetését. Újabb kötetei: *Gebrochener Zeitschein*, (Az idő megtört fénye, 1993), *Der Pelz der Reisswölfe* (kb. A farkasológép/kártológép bundája, 1997), *Vor offenem Feuer* (Szabad tűznél, 1999).

LEX JACOBY
A szőnyeg

Ezen az áprilisi délelőttön tervbe vettem, hogy kilátogatok a hetipiacra a Száhel gyöngyének tartott Szuzában. Szuzát valaha a föníciaiak Hadrumentumnak, a bizánciak pedig Justinianopolisznak hívták, de akkoriban még a történelem repülőszőnyegei szálltak a füstölgő oltárok, a gladiátorviadalok, a pun háborúk, a berber sátrak és a lesben álló kalózhajók fölött. Ezenközben, majd aztán később is, egyre újabb és újabb népek érkeztek a virágzó kereskedővárosba: rómaiak, vandálok, törökök, spanyolok, franciák, végezetül pedig a nyaralóvendégek, akik most immár esztendők óta folytatják évenkénti, kéretlen keresztes hadjárataikat a Földközi-tenger partvidékeire, és akik többnyire csak napszemüvegből és fürdőnadrágból álló öltözkükről jól felismerhetőek.

A keresztes lovagok inváziója ma már a tunéziai partokon is alig ütközik ellenállásba, igaz, Száhel lakói már két évezrede, jóval Karthágó virágkora és pusztulása előtt hozzászoktak a vándorsáskák gomolygó rajaihoz.

A gomolygó vándorsáskarajok ma is ugyanolyan zavartalanul röpködnek és kavarognak a kereszt és a félhold alatt, mint kétezer évvel ezelőtt, még a Tunisair és a Luxair megjelenése sem jelentett számukra komoly konkurrenciát, hiszen jó előre felosztották maguk között a legelőterületet.

Szóval ezen az áprilisi délelőttön tervbe vettem, hogy kilátogatok a szuzai tevépiacra. Indulásomkor jobb kéz felől a Hammamet-öböl apró hullámai sózták a parti homokot, bal kéz felől magányos olíva fák várták a tunéziai tavaszt, előttem pedig az országút keskeny szalagja húzódott, amelyen a taxisofőr, akire rábíztam magam, kisdéd játékait úzte.

Szuzába érve az első házaknál kiszálltam a kocsiból, csupa libabőr voltam, és az örült száguldás után úgy éreztem, hogy Allah jóságos kegyelméből ajándékkal visszakaptam az életemet, így aztán cserében vonakodás nélkül szép kis borralalót adtam. Hiába, a pogány érzések még nem vesztek ki belőlünk egészen, és ezúttal én is örömmel mutattam be áldozatot az isteneknek, amiért mindig időben elkapdosták előlünk az útszéli pálmafákat.

A borzongás csak lassanként hagyott alább, miközben a taxis barátságos mosoly kíséretében tovább indult újabb hajmeresztő kalandok felé. Persze könnyű neki, hiszen meg van győződve róla, hogy száguldásainak kezdete és vége meg vagyon írva az élet könyvében, én viszont komolyan kételkedtem benne, hogy Allah akkoriban, amikor időtlen idők előtt megírta az élet könyvét,

számításba vette volna az ész nélkül száguldozó berbe-
 reket, és még a Peugeot-hoz is értett volna.

Szerettem volna mélyet lélegezni, de hogyan lélegeztem volna mélyet, mikor a szívem még mindig örült száguldás ritmusában kalapált, és mikor a legkisebb korty oxigént is annyi homok dúsította fel, mintha minden lélegzetvétellel egy darabka sivatagot szívtam volna magamba?

Aztán lassacskán csak hozzászoktam a szilárd talajhoz. Kissé még kábultan átvergődtem egy keskeny kapun, az óriási tömegem és néhány nyüzsgő kecskenyájon, és arannyal szegélyezett mélyutakon, amelyeknek aranyát a napsugarak színe és ragyogása adta, eljutottam a piacérré.

Ezer meg ezer nádsíp és kis kézi dob zenéje közepette hamarosan réz- és kerámiahalmok meg ezüstdúnék lábához értem, egyre áradó és apadó szóáradatok közepébe, amelyekből jó ezerháromszáz évvel ezelőtt Mohamed a maga szúráit alkothatta.

Labirintusokban tévelyegtem, amelyeknek nádból vagy puha kecskebőrökből font falai voltak, aztán szőnyegkertekben, ahol a szőnyegkertészek szakadatlanul dicsőítették a szivárvány színeit és a selyem illatát. De tevét, amit kerestem volna, sehol nem találtam. Pedig ezen a bizonyos áprilisi reggelen tulajdonképpen a szuzai tevévásárra indultam.

És egyszerre szinte úszni kezdtem a szuzai piacon, úsztam a kereskedők szavaiban, amelyek hol feldagadtak, hol elapadtak, és én csak ügyyel-bajjal tudtam a felszínen maradni. Barátnak és mon aminak szólítottak, becsaltak, betoltak, beráncigáltak a standjaikhoz, ellenállást alig tudtam tanúsítani, és csak egy csillogó fülbevaló, Fatima rézből készült keze és egy üveg egzotikus parfüm árán tudtam kiváltani magam, sőt a végén nem is maradtam ennél az egyetlen üvegnél, hanem vásároltam még hozzá muskátli, kaktusz, poison, ámbra, jázmin, levendula, fleur sauvage és soufflé d'orient⁵ parfümöt is.

Amikor végül elhagyni készültem a piacot, úgy gondoltam, hogy a fülöngyökkel, Fatima kezeivel és az illatozó üvegecskével viszonylag olcsón megúsztam. De ki tudja azt, hogy két lépés megtétele közben mi állhat számára az élet könyvében.

Mindenesetre nekem Allah e két lépés megtétele közben egy szőnyeget írhatott be oda, s ez be is teljesedett, mikor egy szőnyegárús pompázó standja előtt utolért a sorsom.

Pedig tudnom kellett volna, sőt, már régóta tudom is, hogy a szőnyegeknek egyszerűen nem vagyok képes ellenállni, a kereskedőkkel pedig mindig meggyűlik a bajom: nem születtem alkudozásra, és folyton bedőlök az árajánlataiknak. Természetesen ennek megfelelően

5 Vadvirág és Kelet lehelete.

élvezem is minden utazó ügynök és vérbeli üzletember jóindulatát és határtalan nagybecsülését.

Ez a jóindulat pedig a következőképpen működik: amint félrenézek, ezek az utazó ügynökök és vérbeli üzletemberek hunyorogni kezdenek, dörzsölik a tenyerüket, a markukba nevetnek, és egész bevásárló utcák figyelmét terelik rám: Figyelem, itt jön a mi kortársunk, akire mindent, de mindent rá lehet sózni, aki a legszemérmertlenebb áraknak is bedől, és akiben az embernek kedve telik, kasszája pediglen megtelik!

Én pedig áldozati báránként állok ott a seftelők és a lobogó pénzsóvárság színe előtt, a lábam földre gyökerezik, végig kell nézmem, amint a kalmárnépség kiveti rám a hálóját, amelynek csillogó szemei egy szempillantás alatt foglyul ejtenek, még csak egy tétova kézmozdulattal sem próbálom kiszabadítani magam a megszoruló hurkokból.

Ezen a reggelen a szuzai tevévásáron a szóban forgó kereskedő is rögtön észrevette, hogy aranyhal tűnt fel előtte. Bizonyára azzal vontam magamra figyelmét, hogy hirtelen lelassítottam lépteimet, és hogy szememben egy szikrányinál némileg több kíváncsiság parázslott. De addigra már be is kerített a sovány berber, teljesen bekerített, utána lehengerelt beszédével és gesztusaival, még egy igenlő vagy tagadó fejmozdulatra sem maradt időm. Mindenfajta színű és nagyságú szőnyeget kezdett el lobogtatni a szemem előtt, aztán a karomra, vállamra terítette őket, néhány pillanat múlva már szőnyegekbe voltam burkolva, öltöztetve, szőnyegek fogságában vergődtem, szőnyegek alá voltam temetve. Valóságos szőnyegszobor lett belőlem, kiszolgáltva a szomszédos Monastirból és Skanesből a szuzai tevévásárra átrándult bel- és külföldi tömegek ámulatának.

Miközben mozdulatlanul túrtem a szőnyegek terhét és a bámészkodók kíváncsiskodását, a kereskedő egy különösen értékes selyemszőnyeg magasztalásába fogott, amelyet a *ma madame* csomózott, méghozzá szintiszta selyemből.

A kereskedő teljesen belelovalta magát az ügybuzgóságába és a mozdulataiba, már úgy éreztem, hogy egyszerre beszél mellettem is, alattam is, fölöttem is, és egyszerre több helyen is látom. Folyton azt hajtogatta, hogy selyem, *soie*, meg hogy *ma madam*, és hogy ez a *ma madam* hosszú évekig, sőt emberöltőkön át csomózta a szőnyeget, amely az évek és emberöltők folyamán szívének egy darabkájává vált.

És most ezt kínálja nekem ő, a szuzai szőnyegárus.

6 Nem drága, te, nézd meg, nekem barát!

De hogy kínálta?

Err-khecce! Err-khecce barsha! Olcsó! Nagyon olcsó! Pas cher toi, mon ami, regarde!⁶

Aztán közvetlenül a szemem elé dugta a szőnyeget, úgy, hogy már a mintáját sem láthattam, majd az összes többit lerángatta a karomról és vállamról, a selyemszőnyeget, a *ma madam* szívének egy darabkáját pedig összességön gyölte, egy tépett újságpapírba csavarta, fél kezével kigombolt kabátom alá dugta, és a másikkal belemarkolt a tunéziai levegőbe, onnan előkapott egy olyan árat, amelyből nyilvánvalóvá lett, hogy csakugyan a *ma madam* szívének egy darabkáját szándékszik eladni.

Persze, én már az első pillanatban láttam, hogy a selyem se nem selyem, se nem *soie*, a csomózást pedig nem a *ma madam* végezte, hanem egy közönséges csomózógép, és a szuzai piacon drága pénzen egy olcsó tucatárut akarnak a nyakamba varrni, amelynek a színe és mintája viszont mégiscsak tetszett nekem. Így történt aztán, hogy ezen az áprilisi reggelen a szuzai piacon a *ma madam* szívének egy darabkája nemcsak könnyelművé tett, hanem még csínytevésre is hangolt, hadd lássak legalább egyszer életemben egy meghökkent kereskedőt, gondoltam magamban, miközben lassan és érthetően megismételtem a légből kapott árat... és öt dinárt még rákínáltam.

Erre a szőnyegkereskedő egyik pillanatról a másikra olyan elképedt arcot vágott, amihez hasonlót ember még nem látott a szuzai piacon.

Fizettem, az árus némán engedett utamra, a *ma madamról* többé egy szó sem esett.

Mikor azonban kértem a standok között szűken kiszabott utcácskákra, mardosni kezdett a lelkiismeret: ezen az áprilisi reggelen Szuzában galádul megszegtem a sok ezer éves üzleti eljárás szabályait, egy világ tartóoszlopait rengettem meg, egy világét, amely az eladás ártatlan fufangjaira és boldog örömére épül.

De aztán lassacskán megnyugtattam magam, hiszen a kereskedő egy halom pénzhez jutott, odahaza pedig bizonyára úgy meséli el a szőnyeg eladásának történetét, hogy mindenképpen kivívja vele a *ma madam* feltétlen csodálatát.

Igen, gondoltam magamban, az ezeregy szőnyegtörténethez minden bizonnyal hozzá fog költeni egy ezerkettőt, csak úgy, a hasára csapva, ugyanúgy, ahogy a szuzai tevépiacon a szőnyegek, mindenekelőtt selyemszőnyegek árát találja ki, amelyeket a *ma madam* csomózott a tulajdon kezével sok-sok emberöltőn keresztül.

Ircsik Vilmos fordítása

LEX JACOBY (1930, Junglinster) író. Németül ír. Gimnáziumi tanár, pályáját egy franciayelvű verseskötettel kezdi. A legjelentősebb luxemburgi németnyelvű prózairók között tartják számon, tucatnyi könyve,

regénye, naplójegyzetei, illetve novelláskötete jelent meg, utóbbiak közül legjelentősebbek a *Nachts gehen die Fische an Land* (1980), a *Der fromme Staub der Feldwege* (1990) és a *Wasserzeichen* (1995).

ANNE SCHMITT

Köhögéscsillapító és lepedékoldó

– Mit gondolsz, elég melegen van öltözve? Tudjátok, roppantul érzékeny. Ügyelni kell rá! Jaj, vajon nem lesz kevés az a ballonkabát?

– Nem leszünk sokat a szabadban. A kocsitól Jasmin lakásáig még csak megfázni se lesz ideje.

– De a kocsiban sincs elég meleg. Kinn az utcán parkol, a házatok előtt. Olyan párás az idő mostanában, és amíg átérünk töletek mihozzánk, a fűtés még be se melegszik rendesen. Az ülések is hidegek és nyirkosak.

Cécile nem felelt, tudta jól, hogy Marie-Jeanne-nak igaza van.

Beült a kocsiba Jean-Loup mellé, hogy a lehető leggyorsabban elfuvarozza Jasminhez.

Jasmin ugyanis pompás sonkás lepényre hívta meg őket.

Cécile tegnap három garnitúra alsóneműt vásárolt Jean-Loupnak, de egyelőre még nem tudta, melyik bizonyul a legmegfelelőbbnek. Képtelen volt eldönteni, vajon a Bleyle, a Hanro vagy a Schiesser mellett tegye le a voksát.

A Bleyle 50% birkagyapjú, 30% poliamid, 45% sztreccs, 26% teveszór, vagyis lehet géppel mosni, csak centrifugálni nem, de hát ez magától értetődik – annyi szent, hogy nem nyúlik ki majd, bolyhos törülközőbe csavarva relatíve hamar szárad, ha az ablak közelébe tesszük, és jár mellette a levegő, a fürdőszobaablak ugyanis nem zár tökéletesen, ráadásul meg a fűtés is éri alulról...

Ezzel szemben a Hanro 75% gyapjú és 50% angóra. A fazonja kicsit modernebb, a szabása kicsit kényelmesebb, csak a színe nem túl előnyös, pedig hosszban jobban passzolt, igaz, Jean-Loup nadrágjai, melyeket Marie-Jeanne vásárolt neki, kicsit régimódiabbak, úgyhogy a Hanro modell talán mégis bő lesz.

A Schiesser amolyan egybe-dressz, olaszul tuta, ami „kezeslábas” is jelent, Cécile obszcénnek érezte ezt a szót, kedvesen obszcénnek, „kezeslábas”, guszustalan, olyan, mint a „lábaköze”, trágár dolog, akár egy kövér bácsi, aki sikamlós vicceket mesél – ki tudja, miért, „rendes gyerekeknek” tartják –, csak mert kicsit felöntött a garatra, vagy mert úgy érzi, megengedhet magának ennyi kis malackodást, ha egyszer a szemben ülő kövér hölgyet megnevetteti vele, vagy ha hozzá hasonlóan kövér és kopasz cimboráinak tetszik a dolog, semmi több, máskülönben nagyon illedelmes fiú. Kedves és derék fiú, remekül számol, persze folyton verejtékezik és szüntelenül törülgeti magát, bűzös a lehelete, ujjai pedig kövér virsliujjak.

Cécile soha életében nem mondja többé, hogy kezeslábas.

A szürkéskek Schiesser-modell amúgy egyáltalán nem kezeslábasra hasonlított. Inkább olyan bodiszerűség volt. Kerek kivágásán majd előnyösen kidomborodik Jean-Loup bodor mellkasa. Hosszú ujjait könyöktájt rugalmas szalaggal erősítették meg, így hát nem férközhetnek be alá az álnok légáramok. A derék-bőség megfelelő, a sliccvarrás diszkréten hangsúlyos, a száraz éppoly hosszúak, mint az ujjak. Igaz, ami igaz, vécezések nem túl praktikus, de persze a „praktikum” sokszor mindenféle közönségességre szolgáltat ürügyet – amúgy nem valószínű, hogy Jean-Loup kombidresszéből a kelletnél gyakrabban kibújva megfázna, hiszen általában székrekedése van.

A „praktikum” szent nevében számos cég mindenféle rikító színű, de olykor még pasztell árnyalatokban is kapható, rémes ruháskosarakat, edénytartókat, ételt frissen tartó dobozkákat fröccsöntet műanyagból: az említett cégek perverzítése olykor odáig fajul, hogy rácsos mintázattal, virágmotívumokkal vagy éppen domborított ananással cicomázzák ezeket a szörnyűségeket. Cécile soha, de soha nem enged a praktikumnak!

Szóval a Schiesser kombidressz *fésült pamutból* készült, bár igazán nem könnyű elképzelni egy gondosan kifésülgetett gyapotmezőt, úgy bizony, fésült pamutból, efelől szemernyi kétséget sem hagyott a nyakrészbe varrott kis címke, mely valami ostoba konoksággal folyton előbukkan a varrás mögül.

Persze ez is kapóra jött, hiszen holmi kócos pamut még a végén mindenütt felkaristolta volna Jean-Loup bőrét. A szövet visszája pelyhesen gyapjas volt, akár egy fészek. Jean-Loup pizsamának is használhatja, nyáron akár még hálósáknak is, bár ez vajmi kétes eshetőség, Cécile legalábbis nehezen tudta volna elképzelni Jean-Loup-t, mint bős kempingezőt.

A *Divatkalauz* azt írja, hogy a Schiesser cég fehérben és hússzínben is kihozta ugyanezt a modellt. A hússzín változatot azonban sem Rosenstielnél, sem a Marks and Engelsben, sem az Élégantban nem lehetett kapni. Cécile, ha legközelebb Párizsban jár, majd utána néz a Samaritaine férfi-osztályán, mert a hússzín vagy a pezsgőszín árnyalat sokkal jobban állna, igaz, van benne valami olyan dögös torreádos.

A pamutot lehet centrifugálni, úgyhogy gyakran mosható. És magas hőfokon is, márpedig így a kellemtelen szagok is könnyedén elűzhetőek. Jean-Loup nem használ dezodort, nehogy az kikezdje hónalja érzékeny bőrét, hiszen a fésült pamut még a végén kibolyhosodna a verejték savanyagai és a mit tudni miféle alkoholt tartalmazó, golyós vagy fújós izzadásgátló

sprayk keverékétől. Vagyis célszerűbb nem élni efféle kemikáliákkal, ehelyett mondjuk úgy két naponta kimosatni az alsónemüket.

A Haro tagadhatatlanul szélesebb választékot kínált. Először is ott voltak a pólóujjú trikók, melyekhez ugyanolyan anyagból készült forrónadrág, illetve tanga, alsónadrág vagy boxeralsó is választható, rajta az ifjú hölgyek vagy fiatal urak vagy szívét meghódítandó a „hullámok”, „Mickey” vagy „kisrepülő” felirattal, határozottan csinos kis együttesek. Az egyes darabok felcserélhetők, kombinálhatók, meg természetesen egymás fölé is vehetők. Mindegyikből vesz egy teljes kollekciót Jean-Loupnak Mikulásra. Neki személy szerint mindenesetre a kasmír tetszik a legjobban. A bordó alapon smaragdzöld betűk olyan remekül illenek majd Jean-Loup nagy barna szeméhez!

Pofonegyszerű az egész, majd megkéri, ugyan, hordja már együtt ezt a sok kis szívmengető apróságot, akkor először is sosem fog fájni, másrészt pedig olyan édiédi egy ilyen kis tip-top pasas néhány réteg angórába és gyapjúba begöngyölgetve.

Cécile nem igazán szívesen viszon a Bleyle csomagolását. A borításon balra főt látható fiatalember szakasztott olyan, mint a tornatanárunk, amikor úszni vitte őket. Az úszógatyáját valószínűleg sosem vasalták, tisztára mint a harmonika: nem csoda hát, ha a tornatanár cseppet sem festett snájdígul.

Persze Cécile-nek épp csak végig kellett simítania langyos vasalóval a tapadós alsót, Jean-Loup máris úgy nézett ki benne, mint egy első osztályú sztriptíz táncos. Nem ártana, ha Bleylék is haladnának a korrallal.

Az ujjatlan trikó a „Singlet” fantázianévre hallgatott. Jó, rendben, ennek volt valami kis walesi hercegeket és tweedzakókat idéző angolos stichje, de ugyanakkor nyuszis, szégyenlős hangulata is. Mindenesetre az atléta-pántos vállrész miatt kizárólag verőfényes napokon tanácsos hordani...

A lépcsőházban Jasmin sonkás lepényének illata terjengett.

Ették-ittak. Aztán Cécile kiment a fürdőbe, és megalapította, hogy Jasmin kizárólag Calidát hord. Meglehetősen közönséges dolog. Kicsit meg is ütődött rajta, kifinomultabb fickónak gondolta barátjukat. Hallotta, amint Jean-Loup a huzatra panaszkodik.

– Nem tudná leállítani a klímaberendezést? Vagy csak a tetőablak nem zár rendesen? Tudja, erre roppant kényes vagyok. Nagyon oda kell figyelnem.

Aztán nagy jövés-menés, dobogás, széktologatás. Cécile először megijedt, de persze tudta ő jól, hogy Jean-Loup létének értelme alapjában véve a huzat elleni hadakozás. És ez már nem csak az ő személyes ügye,

ez a kérdés képezi tárgyát a Café du Commerce félelemletén havonta tartott összejöveteleknek is. A hagyományos időpont minden hónap első csütörtöke, többnyire ötödike, hatodika vagy hetedike, innen a barátságos „csütörtöki összejövetelek” elnevezés. Mondhatni titkos gyűlések ezek, ám egyszersmind, ha úgy vesszük, egyetemes jelentőséggel bírnak.

Ilyenkor Marie-Jeanne összes nővére és sógornője összejön, és együttesen veszik fel a harcot Jean-Loup lúdbőrzése, hidegrázásai és jóindulatú váladékai ellen, megkísérelvén egyszersmind megelőzni holmi rosszindulatúak képződését is.

Éppen ezért a megjelentek köszöntése és a gazdasági beszámoló elhangzása után minden összejövetel ünnepélyes hőmérőzéssel kezdődött. A mért testhő fokától függően, és ha már épp kéznél volt a páciens, a biztonság kedvéért benyomtak neki egy-két végbélkúpot, hogy gyökerében fojtsák el a kötőhártya-, a középfül- és a torokgyulladást, a gégehuratot, a bronchitist, és persze legfőképpen a tuberkulózist. Simone horgolt neki egy lába közt apró patentos selyemoverallt, így aztán Jean-Loup-t nem kellett teljesen levetköztetni, s nem fenyegette a megfázás veszélye. Cécile kissé még féltékeny is volt, mert férje talán ezt a ruháját kedvelte legjobban.

Ő maga nem tudott varni, a horgolásról meg az volt a véleménye, hogy szaporátlan munka. Thérèse viszont egyfajta kesztyűt kötött Jean-Loup-nak, afféle tapanccot, telis tele aszúrozott likacsokkal, nehogy természetes szőrzete, nevezetesen az ujjperceken ágaskodó sörtek még a végén csúnyán lelapuljanak.

Thérèse úgy találta, és ez nem is volt ostobaság, hogy a gondosan kikévelt szőrzet valósággal ruhaként borítja be, és következképp óvja is a testet. A kesztyűvel együtt egy emberi testbolyhok csutakolására kitűnően alkalmas, mangalicasörtéből készült kefék is átadott.

Madeleine mahagóni-szín gyapjúzoknit is készített neki. Több párat egyszerre, hogy ne okozzon problémát, ha egyik vagy másik fele elvész, no meg egy örvédőt is, ugyanabból az anyagból.

Paule de Limpertsberg már évek óta ragaszkodott hozzá, hogy minden csütörtökön felpróbálják a raglán ruhaujjakat. Paule már nagyon idős volt, és rosszul is látott. Különféle színű ujjakat gyártott, de onnan már nem bírta tovább cérnával. Jean-Loup nagy tisztelettel mondott köszönetet, és különösen hideg napokon vallásos áhitattal felhúzta egyik-másik ruhaujját az anorákja alá.

Catherine egy ideje tökéletesen egyforma szabású zekéket varrt, ám mindig más anyagból. Múlt hónapban sanszából, korábban gyíkbőrből, egy ízben bádogból is, ezzel általános rosszallást váltva ki.

Jean-Loup nem szenvedhette a fejfedőket. Komoly fejtörést okozott hát, miképpen vehetnék rá, hogy mégiscsak hordjon valamit. Az átlátszó maszk mellett döntöttek, hiszen ezzel Jean-Loup rosszállását sem vívják ki, és a hidegtől is megóvhatják őt. Marie-Jeanne kocsonyás, tapadós anyaggal permetezte be Jean-Loup haját, fülét és nyakát, s így steril, filmszerű védőréteg képződött, mely azonban sajnos nem sokáig őrizte meg vízhatlanságát.

Gisèle tudományos kutatóként dolgozott külföldön, sikerült is külön e célra kikísérleteznie egyfajta rugalmas plexiüveget. Meglelte a módját, hogy a védőréteg helyben felhordható legyen. Fúvóka segítségével spriccelte a masszát a kritikus helyekre, egészen pontosan Jean-Loup tarkójára, füle peremére és tonzúrája kerületére.

Nagy elővigyázatossággal keskeny sávot fröccsenített oldalsó válaszfékára, ahol Jean-Loup-nak pillanatnyilag nem volt haja. Csodálatos kezűgyességre vallott, ahogy szemüvegszerűséget formált neki, így látása se romlik majd. Az anyag sem túl merevnek, sem túl képlékenynek nem mondható. A jelenlévők Gisèle leleményessége láttán vastapsban törtek ki. Gisèle enyhén elpirult. Végre elnyerte ügybuzgalma méltó jutalmát, hiszen ő volt az, senki más, aki a legnagyobb titokban szemváladékmintát vett Jean-Louptól, s azt ki is elemezte. Méltán tekinthetjük előfutárnak, valósággal üzemanyagként hajtotta ő az összejövetel bizalmi motorját. Évente kétszer teljes körű kivizsgálást végzett a vörös bársony bélésű dobozkában tartott levágott körmökön, megállapítva, vajon tartalmazzák-e a növekedésükhöz nélkülözhetetlen összes nyomelemet. Most hát eljött a dicsőség pillanata, hiszen a hosszú töprengések során általa kiérlelt rugalmas védőburkolat egy csapásra elhessenti a számközhögs és a mumpsz rémeit.

Cécile a terem egyik szegletében ülve valósággal tajtékozott. Nem volt evvel a Gigivel semmi baj, míg csak a kémcsöveket lötyögtette a távoli, homályos Mexikóban. Eltúrta ő egyfajta hierarchia és szertar-

tásrend kialakulását is az asszony nép között. De hogy Gisèle-t efféle nimbusz, bajnoki dicsfény övezzé, nos, ettől már mérhetetlen rosszkedve támadt. Szemügyre vette Jean-Loup-t.

Férjura amúgy kiöltött nyelvvel szokta tisztogatni a fülét: általában a válaszféket is kissé orra felé hajlított, kinyújtott nyelvvel húzta meg a hajában...

Most viszont mintha egyenesen olvadozna, de ebben az asszony nem volt biztos. Egy széksorral előbbre lépett. Mintha ütemes kopogást hallana a Café du Commerce linóleumpadlóján. Potyogó massa hangja. Szíve mind erősebben dobogott, már-már ott lüktetett a szemidegében. Még eggyel előrébb sorolt. Jean-Loup valóban kezdett szétfolyni, és Gigi vegyszerében feloldódva lassan lecsurgott a földre.

Cécile orrát mosdatlan test szaga csapta meg. Jean-Loup körül mindig ilyesféle terjengett. Bőre már a szappanhajos mosdókesztyű érintésére rögtön összerándult. Meg aztán a közönségesen lúdbőr nevezetre hallgató enyhe ekcéma tüneteit, apró hegycsúcsait sem árt elkerülni. A túlzott tisztálkodást az üléseken uralkodó közhangulat is ellenezte.

Így aztán mintegy varázsütésre ruhája, lába, szeme, füle, mindene csak úgy árasztotta magából ezt a nem igazán emberi, még csak nem is emlősökre jellemző szagot. Mint valami súly, úgy zuhant ki belőle az áporodottság, a penészillat, a kihült dohánybűz, némi láb-szaggal, hajspray-bukéval, fülzsír-aromával, horkolás-foszlányokkal, fog közé beszorulva rothadó húscscafatok kipárolgásával vegyülten.

Cécile-t az ájulás környékezte. Ez a súlyos, formátlan szaghalmoz mindinkább holmi fakó árnyalatú, olvasztott sajt állagát idézte.

Az összejövetel lassan véget ért, a résztvevők a bejárat felé tolongtak, Marie-Jeanne öt-hat nővére, Cécile, Gisèle, mind kifelé igyekeztek, sorra beültek a dagadt járda mentén leparkolt kocsijukba. Az utolsó vizsgálókat a kocsiajtók csapódása nyelte el.

Lackfi János fordítása

ANNE SCHMITT (1953) író, kritikus. Balett-táncosnői pályafutása és számos általa rendezett, vagy épp szövegeivel, koreográfiáival egységbe komponált táncszínházi előadás után a képzőművészet iránt érdeklődik, művészeti kritikákat ír, nemzetközi táncművészek krónikása, különböző luxemburgi lapoknak ír németül és franciául. Vonzódik a keleti kultúra iránt, az álszent kispolgári morál fellazulásának, élehetővé oldásának lehetőségét a fantáziában látja. Ennek szellemében születnek több kötetnyi, hosszabb-rövidebb elbeszélései

(*Le Destin d'un philatéliste* – Egy bélyeggyűjtő életútja, 1997; *Shampooings et Chagrins* – Sampon és senyvedés, 1996, *Qui a cueilli les fleurs?* – Ki szedte le a virágokat?, 1999). Újabban egyre inkább a vizuális művészetek (fotó, képzőművészet) és az irodalom összekapcsolása felé keresi útját, *L'Eau du crocodile* (A krokodil vize, 1998) című, Joseph Tomassini fotográfussal közösen készített könyvében e kettő összefonódik. Jelenleg *Bollywood* című kötetén dolgozik.

Az irodalom csobbanás az ismeretlenbe

Beszélgetés Anne Schmitt luxemburgi íróróval

– *Először gyerekkoráról, családjáról kérdezném...*

– 1953-ban születtem, itt Luxemburgban. Édesanyám francia, édesapám luxemburgi. Mi franciául beszélünk otthon, ez máris nem jellemző egy luxemburgi családra. Luxemburgiak luxemburgiul beszélnek a családban. Két és fél évesen már bölcsődébe adtak. Testvéreim nincsenek, így el kellett mennem otthonról, hogy más gyerekek közt lehessenek. A gyermekközöveget a bölcsőde, az óvoda, majd az iskola pótolta. Ebben az időszakban Clairvaux-ban laktunk.

– *Nem a fővárosban nevelkedett?*

– Luxemburgvárosban születtem, de édesapámnak cipésműhelye volt Clairvaux-ban. Így pár évig itt éltünk, és persze itt kezdtem a bölcsődét, majd az ovit. Az ottani légkört nagyon szerettem. Többek között egy kedves apáca is foglalkozott velünk, a neve emlékezetembe vésődött: Innocenciának hívták. Ő tanított meg imádkozni, hiszen otthon nem imádkoztunk. Ekkoriban igazán ájtatos, szentéletűen viselkedtem. Ez az atmoszféra bensőséges érzéssel töltött el. A virágok a templomban...

Ez volt az első intézmény-élményem. Hétéves voltam, amikor a fővárosba jöttünk. Ekkor kezdtem az első osztályt. A tanítónők luxemburgi akcentussal tanították a francia nyelvet. Ez arra készítetett, hogy én is akcentussal ejtsem ki a szavakat. Meg akartam felelni a tanítónők elvárásainak. De ez egyáltalán nem volt természetes, mindig is zavart engem. Szerettem a franciát, a nyelv használatát, de sokszor nehezen boldogultam osztálytársaimmal, akik hibásan beszéltek. Legszí-

vesebben elbujdostam volna előlük... Én is tudtam luxemburgiul, de mi otthon mindig franciául beszélünk. Így alakult ki egy külső és egy belső nyelvem.

– *Hol tanulta meg a helyi nyelvet? Már otthon, vagy az iskolában?*

– Tulajdonképpen a barátoktól az iskolában. Sőt, rögtön az óvodában elkezdtem tanulni. Amikor már folyékonyan beszéltem luxemburgiul, nagyon büszke voltam magamra. Egészen kicsi lehettem, amikor egyszer az asztalnál luxemburgiul szóltam édesanyámhoz. Értette persze, Metzről származott, nem laktak messze a határtól, ismerte a nyelvet. Büszkén gagyogtam luxemburgiul, mire letorkolt: „Itthon franciául beszélünk.”, és lekevert egy nyaklevest. Ezért aztán a francia az egyetlen nyelv, amelyet igazán magaménak mondhatok. A többi általam beszélt nyelvvel való kapcsolatomban sokkal külsődlegesebb.

– *Hol folytatta tanulmányait?*

– Gimnáziumba jártam, de aztán tizenhat éves koromban kimaradtam. Ekkor férjhez mentem, majd állapotos lettem, így tanulmányaim egy időre abbamaradtak. Első lányom hamarosan megszületett, és nemsokára – tizennyolc évesen – már elvált asszony voltam. Szép kis kezdés, mondhatom! Egy gyermekgyógyászati osztályon helyezkedtem el, négy évig dolgoztam itt. Majd Olaszországba, Firenzébe mentem lányommal együtt, ahol művészeti tanulmányokat folytattam. Tulajdonképpen bútorrestaurátor iskola volt ez, délelőtt a műhelyben dolgoztunk, délután pedig elméleti órákon vettünk részt. Sok művészettörténetet tanultunk, legfőképpen mégis bútorokról esett

szó. Nagyon tetszett nekem a dolog, két év után „papírt” is szereztem ebből a szakmából.

– *Dolgozott később ezen a területen?*

– Amikor visszajöttem Luxemburgba, ezt csináltam egy darabig, mégpedig egy olyan üzemben, ahol beilleszkedési nehézségekkel küszködő munkásokat foglalkoztattak. Én például rabokkal dolgoztam együtt, akik a munka fizikailag nehéz részét elvégezték, én pedig finomítottam rajta. Szerettem ezt a munkakört, de aztán jöttek az ikreim.

– *Mikor jelent meg életében az írás szenvedélye?*

– Mindig is írtam valamiről. Szükségem volt rá, ebből merítettem erőt. Felvértezett, hogy a csatákat, nehézségeket átvészelhessem. Édesanyám mesélte, hogy amikor kilencéves voltam, egy barátnőm édesapja nem akarta elengedni hozzá a lányát, mert különködőnek tartott engem. Erre a lányát azt kérdezte: „Miért nem mehetek el hozzá, hiszen még operákat is ír?”. Persze soha nem írtam operát, de sokat táncoltam, és néha írtam hozzá szövegeket. Ezeket csak szűk családi vagy baráti körben mutattam be. Mindig volt egy-két apróság, ami közelebb vitt ehhez a passzióhoz.

Első újságcikkem 1980-ban jelent meg, rögtön miután visszajöttem Firenzéből. Azt írtam le, hogyan végezhet egy nő asztalosmunkát, vagyis olyan munkát, ami férfiaknak való. Egy asztalos mindennapjait mutatom be, meg hogy milyen gondokkal jár, ha egy nő dolgozik ebben a szakmában. Jól esett volna ugyanis akkor nekem egy kis finomság, érzékenység. Főleg a fa illatát, érintését szerettem, nem pedig a fűrészelés zaját. Abban semmi költői nincs, csak számok, mérés, fűrés-faragás... Ettől kezdve rendszeresen írok különböző lapoknak. Először a *Luxemburger Wort*-ba írtam kritikákat a táncművészetről. Majd kisebb lapok után már csaknem húsz éve írok cikkeket, kritikákat a *d'Letzebuenger Land* kulturális rovatba.

– Miként alakult írói pályája?

– Első irodalmi értékű munkám 1983-ban jelent meg. Ez tulajdonképpen önéletrajzi mű is egyben. Afféle önanalízisbe fogtam bele, ugyanis nem éreztem jól magam a saját bőrömben. Ott voltak még az ikrek is, akikkel egyedül tényleg nehezen boldogultam... A könyv nagyjából firenzei napjaimat meséli el, de egyfajta „torzszülöttnek” írom le benne magamat. Az elbeszélés folyamán szépen rájövök, hogy édesapám, akit Schmittnek hívnak, nem az én apám, s én voltaképpen házasságtörés gyümölcse vagyok. Ezt írom le firenzei környezetben, gyerekkori emlékeimet felhasználva. Ez volt az első hosszabb irodalmi művem, egy folyóiratban jelent meg.

– Vagyis ez a novella identitás-problémákat feszeget...

– Általa próbáltam megtalálni helyemet a világban. A nevem Schmitt, ez az egyik leggyakoribb név itt, Luxemburgban, de közben egyáltalán nincs schmittes fejem, vonásaim inkább zsidósak. Miután papírra vetem gondolataimat, me-

lyek a valóságból általában a fantázia irányába terelődnek, egyből jobban érzem magam.

– *Műveiben mindig elrugaszkodik a valóságtól?*

– Írásaimban mindig nagy szerep jut a fantáziának, a mindennapok valósága többnyire egyfajta metamorfózison megy át. Szeretem az abszurdot. Sok társadalomkritikát írnak napjainkban, ez a didaktikus zsáner azonban nem igazán az én kényerem. Inkább azt szeretem, ha egy mű egészen másféle világba kalauzol minket. Olyan ez, mint egy álom, ahol bármi megtörténhet. Egy fantasztikummal „dúsított” műnek úgy áll neki az ember, mint az úszásnak. Még nem tudja, hogy hideg, langyos, esetleg meleg-e a víz, de végül beleugrik. Ilyen ez a műfaj, hatása késleltetett. Ki tudja, mi vár ránk a műben, ott belül... Ha úgy ugrunk bele, hogy csak a logikust, ésszerűt vagyunk hajlandóak elfogadni, akkor nem fog menni, nem lesz kellemes érzés a csobbanás...

– *A nyelvekre visszatérve, a francia mellett több nyelven, németül, luxemburgiul, angolul és olaszul is beszél. Mégis szinte csak franciául ír. Mi az oka ennek?*

– A francia a szó legszorosabb értelmében az anyanyelvem. Sokkal több árnyalatot tudok kifejezni rajta, mint más nyelveken. Túlzó általánosításnak tartom viszont, hogy franciául könnyebb lenne írni, vagy hogy ennek a nyelvnek nagyobb az eszköztára. Bizonyos dolgokat sokkal jobban ki lehet fejezni németül vagy más nyelven.

– *Egy 1984-es törvény mindhárom nyelvet, a franciát, a németet és a luxemburgit is hivatalossá tette a közigazgatásban. Ön szerint melyik nyelvet használják többen?*

– Nehéz kérdés. Érzésem szerint körülbelül egyharmad-egyharmad arányú az eloszlás. Luxemburgban sokan beszélnek franciául. Nagy szá-

zalékban élnek itt portugál és spanyol bevándorlók, akiknek nyelve közelebb áll a franciához. Ezért ők is ezen a nyelven kommunikálnak. A luxemburgiak viszont, amellet hogy a hétköznapiakban a luxemburgit használják, inkább németül tudnak általában. A luxemburgi gyerekek is könnyebben tanulják a németet. Érdekes, hogy a luxemburgiak több mint ötven százaléka a német nyelvű tévécsatornákat nézi. A kultúra területén is a német nyelv az elterjedtebb.

– *Milyen nyelv valójában a luxemburgi?*

– Voltaképpen egy moselle-i dialektus (úgynevezett franco-mosellan), melynek germán gyökerei vannak. Idővel azonban francia és német szavak is bekerültek az „ösnyelvbe”, hol egy az egyben, hol kicsit megváltozott átvétel formájában.

– *Vajon a luxemburgiak kulturális identitása értelmezhető-e a két szomszédos, a német és a francia kultúra nélkül?*

– Nem igazán. Mindkét kultúra része kulturális identitásunknak. Afféle szülő-gyermek viszonyban állunk velük. A gyermek önálló személy. Apjából is, anyjából is van benne valami, ám végül saját, új egyénisége alakul ki. A mi esetünkben is hasonlóképpen történt. Hogy pontosan milyen is ez az identitás, azt bajosan lehetne röviden meghatározni. Éppen ezt próbáltam kifejezni valamiképp a közelmúltban általam rendezett, öt részes balettelőadásban. A táncosok Luxemburg egy-egy történelmi eseményét mutatták be. Az első jelenet például egy szirénről szólt, aki ugye, félig hal, félig nő. A szirénben ráismerhetünk Luxemburg identitására. Félig ez, félig az.

– *Milyen Ön szerint a luxemburgi karakter?*

– Nehéz erre pontos választ adni. Ami érdekes, hogy a luxemburgi erődítmény sziklára épült. A népben, a luxemburgiak mentalitásában

is megvan ez az erődtémény, ez a társadalmi kohézió. Amikor zenés felolvasóestemhez külföldi muzsikust kértem fel, rögtön szóvá tette valaki, miért nem itthonról választottam. Ez mutatja, hogy a helyiek nagyon ragaszkodnak ahhoz, ami a sajátjuk. Ez így is van rendjén. Persze az én esetemben másképp nézett ki a dolog, ugyanis ebben a kis országban nem olyan egyszerű hárfaművészt találni. Hogy milyen is a luxemburgi jellem? Talán a történelem alakulásából következően is, mindig egy kicsit védekező állásba helyezkedünk. Ugyanakkor a történelem arra is megtanította ezt a népet, hogy befogadó legyen. A napi politikában erre egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek. Említésre méltó, hogy Luxemburgban egyre kevesebb az „echte” luxemburgi. Az itteni családokban maximum két gyermek születik. A születési arányt általában a bevándorlók javítják. Erre nekünk szükségünk is van, különben ki végeznék el a sok – részben fizikai – munkát, amelyet a luxemburgiak egyrészt nem lennének hajlandóak elvégezni, másrészt nincsenek is hozzá elegenden. Egymásra vagyunk utalva. Mégis egy kicsit úgy érzem, hogy olyanok vagyunk,

mint a halak az akváriumban: jó viszonyt tartunk fenn a többiekkel, mégis szeretünk elkülönülni.

– *Milyennek látja a művészek lehetőségeit Luxemburgban?*

– Először is Luxemburg minde- nek előtt nem egy művészeti köz- pont. Aki igazán elismert akar lenni, annak külföldre kell utaznia. Túl- túl kicsi ország ez ahhoz, hogy bár- mely művész alkotásai nagy érdeklődésre tarthassanak számot. Aki tehát műveit nagyobb publikum elé szánja, annak valamelyik európai nagyvárosba, Párizsba, Berlinbe, Brüsszelbe vagy akár Budapestre kell utaznia, ahol mindenesetre pezsgőbb a kulturális élet. A művé- szek helyzetét talán még a nagyvá- rosok közelségének „elszívó hatá- sa” is nehezíti. Párizs a francia, Ber- lin a német nyelvű irodalom köz- pontja, így aztán elvonják rólunk a figyelmet.

– *A luxemburgi íróknak milyen lehetőségeik vannak?*

– Kicsi az ország, kevesen is va- gyunk írók, de közülünk is csak egy- kettőnek adatik meg, hogy „hírnév- re” tegyen szert. Tulajdonképpen igény sincsen rá. Nem nagyon olvas- sák a mai luxemburgi irodalmat, le- gyen az luxemburgi, francia vagy

német nyelvű. Bár be kell vallanom, hogy az utóbbi évtizedekben eléggé kiszélesedett a luxemburgi irodalom skálája. Ez nagyon pozitív. Azt azon- ban hozzá kell tenni, hogy ebből nem lehet megélni. Valami más fog- lalkozást is kell mellette üzni. Vagy külföldre kell utazni.

– *Ön szerint jó megoldás elutazni?*

– Mindenesetre több esélyt adha- tunk magunknak. Nagyobb persze a kockázat, de ott van az újrakezdés lehetősége is. Ugyanakkor persze lehet, hogy illúzió az egész. Igazá- ból minden a kiadóktól függ, attól, hogy akad-e olyan francia vagy akár kanadai kiadó, aki érdeklődik a műveink után.

– *Gondolt Ön arra, hogy külföl- dőn „próbálgjon szerencsét”?*

– Most, hogy a gyerekek már „kirepültek a fészekből”, gyakran eszembe jut. Ugyanakkor nagyon jól tudom, hogy az ötvennégy évemmel senki sem pont rám vár... Az új hazában mindeneke előtt új munkát kellene találnom, lehetőleg olyat, ami közel áll jelenlegi, újság- írói tevékenységemhez. Kellems persze az itteni élet, de egy író időn- ként kissé másra vágynak...

Lakatos Szabolcs

GEORGES ERASME

Hogyan legyünk, akik vagyunk

Avagy amit már régen szeretnél volna tudni
Luxemburgról,
de még senki nem merte elmondani

A kompromisszumkésztség napjainkban jobban működik, mint valaha.

Luxemburgban mindenki vagy klerikalista, vagy antiklerikális, kivéve a nagy többséget, amely képtelen választani.

Őrült hosszú éveken át a kormányt, ahogy az illik, kleriko-antiklerikális koalíció alkotta. A francia forradalom fiai és leányai sasszemmel fürkészték a láthatárt, hátha akad még némi lábbal tiport kis szabadság-morzsa Luxemburgban.

Tüzetes kutatómunka után (melyet eleinte Arlonban, Trèves-ben és Metzben, majd Brüsszelben, Berlinben és Párizsban folytattak le) megállapították, hogy Nagyhercegségünkben a repedt sarkú hölgyeknek nincs joguk vízszintes helyzetben keresni meg a mindennapi betevőt. A szokásos sajtófelzúdulás után a (női taggal természetesen nem bíró, ám szigorúan kleriko-antiklerikális) vegyes bizottság bemutatta törvénytervezetét.

„Minden nőnemű személy, aki az (orvostudományt kivéve) legrégebbi mesterséget kívánja gyakorolni, azt az alábbi feltételek mellett teheti meg...” Itt a szokásos felsorolás következett, miszerint vállalkozói igazolvánnyal, állampolgársággal, állandó lakcímmel, büntetlen előélettel és orvosi bizonyítvánnyal kell rendelkezni, majd utalás egy másik oldalon olvasható paragrafusra, melynek értelmében „minden munkavállaló köteles igazolást beszerezni

feddhetetlen magaviseletéről a vonatkozó egyházkerület plébánosától”.

*

A Nagyhercegségben a korrupciót végleg felszámolta a korrupcióellenesség szelleme. Ne dőljenek be a közelmúltbeli statisztikának, mely szerint a leginkább korrupciómentes ország Dánia. Ez csak a hajdan Hamlet – korának csődőre – által a Gertrudgate-ügy kapcsán, Helsingörben lefolytatott könyörtelen nyomozás kései utóhatása lehet...

Való igaz, Luxemburg a korrumpálhatatlanok toplis-táján mindössze a tizenkettedik helyet foglalja el, ám ez csak ama sajnálatos terminológiai kavardásnak betudható, mely különbséget tesz korrupció és működésképtelenség között, s ez utóbbit az egyszerű mechanikai jelenségek körébe sorolja.

Luxemburgban a korrupció egyszerűen lehetetlen.

Szeretne némi hűtlen kezeléssel közpénzeket megcsapolni? Nosza, felkapja a telefont, és beszélni óhajt a miniszter államtitkárával. Micsoda pech! Az illető éppen az ön egyik unokaöccse, mégpedig az a komisz természetű fiú, aki egyetlen alkalmat sem mulaszt el, hogy jól kitoljon önnel.

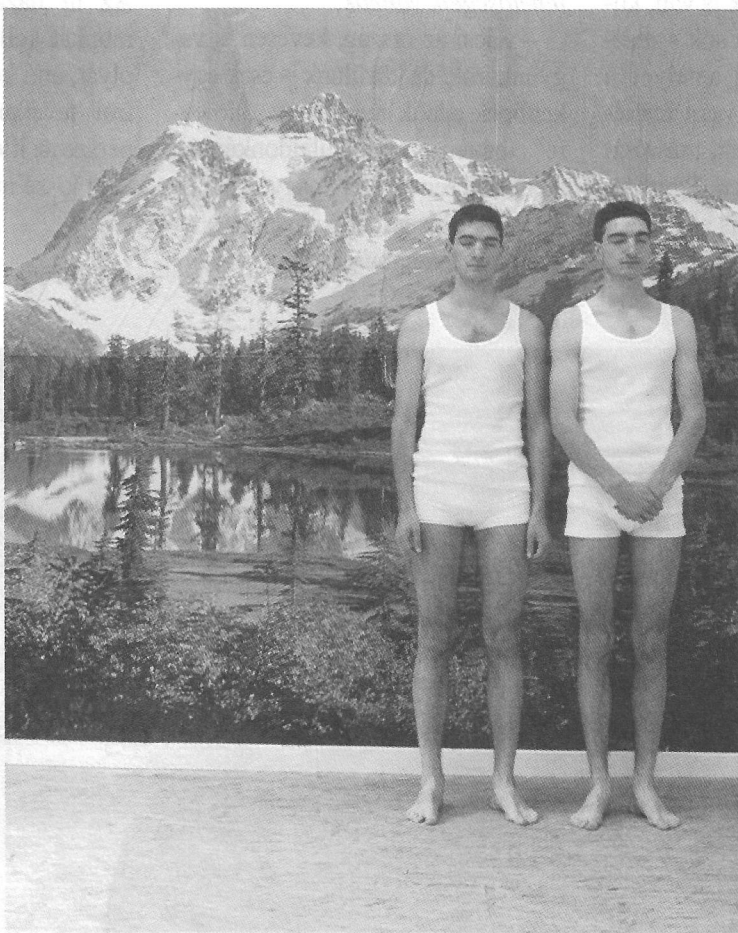
Ez persze cseppet sem szegi kedvét, felhívja hát a miniszter titkárát, vele ugyanis hajdan együtt koptatta az iskolapadot. Sajnos a titkár úr emlékezetében még

mindig élénken él, hogy ön nem hagyta lemásolni a matekdogáját. Ezért megbukott szegény, és kénytelen volt ilyen nyomorúságos állást vállalni.

Na de miért is ne beszélhetne magával a miniszterrel? Kész katasztrófa! Hiszen ő az ön egykori barátnőjét vette feleségül, és soha nem bocsátja meg, hogy nem ön vette el azt a nőt...

*

Luxemburgban a demokrácia oly tökéletes, hogy a közismert szakadék helyi karrier és központi hatalmi pozíciók között errefelé teljességgel ismeretlen.

Ha önt megválasztották a városi bowling-egylet elnökének, biztos lehet benne, hogy ez az első lépcsőfok későbbi államtitkári pályafutása felé.

Amint átveszi cukrászmesteri szakiskolai oklevelét, a legjobb úton halad, hogy a elhelyezkedhessen a közegészségügyi vezetésben.

Amint megnyer egy kerékpárverseny-futamot, biztossra veheti országgyűlési képviselői mandátumát.

Ha sikerül rászóznia egy plébániai tombolajegyet valamely notórius kommunistára, rögtön kitűnő politikai tárgyalókészségről tett tanúbizonyságot.

Minek eredményeképpen kormányunk tagjai igazságtalosan sétafakálnak az európai sakkasztalon. E különös önszerveződésből furfangos módon tudunk előnyt kovácsolni. Mert ugye a külföldi diplomaták legmerészebb álmukban sem gondolják, hogy az országot ilyen egyszerű emberek is képviselhetik. Úgyhogy pokoli összeesküvést szimatolva a háttérben inkább kompromisszumot kötnek, minthogy kockáztassanak, és belesétáljanak valamely ördögi csapdába.

Az egyházi karrier már jóval bonyolultabb dolog. Először is meg kell tanulni latinul, aztán perinde ac cadaver engedelmessé válni a feljebbvalóknak, a prelátusok gyanúinak elaltatása végett Rómában tölteni kis időt ösztöndíjjal, majd visszatérni a Nagyhercegségbe, ahol példás hazafíúi érzelmekkel tüntetve majd az ultramontan integrizmus védelmezőivé szegődünk.

A nyomorúság évszázadai, az idegen uralom, a politikai jelentéktelenség, a kivándorlási és bevándorlási hullámok a luxemburgiakban különleges együttérzést fejlesztettek ki minden elnyomott iránt.

A zöldfoki bevándorló itt nem színesbőrű, hanem az afrikai napon kicsit jobban leburnult luxemburgi.

A francia entellektüel nem afféle idegesítő nyüzsi-alak, hanem hiperaktív agykapacitással megvert szerencsétlen.

Az angolok jobb szeretik, ha Luxemburgban kicsit a bolondját járatják velük, mintha barátságos kávácsészé-koccanások közepette eszi őket az unalom.

A németek fellélegeznek Luxemburgban, mert végre valahol lehetnek rendetlenek és végezhetik trehányul munkájukat.

A skandináv országok lakói szomorúan morgolódnak a végeérhetetlen tél miatt, az ibériai napsütés pedig veszélyesen felkorbácsolja a spanyolok véréit.

A túl magas vízállású tenger és a túl alacsony égbolt közé beszorult hollandok kénytelenek szolidaritást vállalni velünk.

A belgák úgy viselkednek, mint a luxemburgiak, csak kicsit eltúlozzák a dolgot.

Az olaszoknak az élet egyetlen hatalmas családi összejövetel.

A luxemburgiak korántsem rasszisták, a portugálok még kevésbé. E két nép megegyezik hazaszeretetében, úgyhogy remekül megértik egymást.

Az összes hányatott sorsú nép nemzetiségi kalamajkái megoldódnának, ha mind csatlakoznának Luxemburghoz.

Még nem is említettük az íreket, a svájciakat, a walesieket, a skótokat, a baszkokat, a korzikaiakat vagy a katalánokat... Büszkébb népek ezek annál, hogysem problémáik megoldását a luxemburgiakra bízzák. Isten legyen hozzájuk irgalmas!

A luxemburgiak visszautasítják a nacionalizmus minden formáját, ám a nyelv kérdését illetően újabban mintha végtelen álláspontra helyezkednének.

Egy kínai lakos luxemburgi állampolgárságért folyamodott. A bizottság megkérte, írjon le pár szót luxemburgiul. A kínai gyönyörű piktogramokat kanyarított. A bizottságnak hízott a mája, az állampolgárságot megadta, ám a kínai nem érte be ennyivel: „Kélem, Ulaim, ígélek meg, hogy szilárdan kitaltanak a luxemburgi nyelv ügye mellett!”.

Megértette ugyanis, hogy ha az őslakosok felhagynának a „Lëtzebuergesch” (a „lëtzebuergesch” vagy a „lëtzebuergesch” forma alkalmazása szigorúan tilos), utolsó privilégiumukat is elvesztik, és nagyhercegségi mandarin-nyelv híján képtelenek lesznek összetartani az ország területén élő nemzetiségeket.

Valójában a kínaiak sosem jelentettek problémát Luxemburgban. Egy luxemburgira mindössze 3.000 jut belőlük. Ha rendeznénk egy seregszámot, melyen minden egyes luxemburgi után háromezer kínai vonulna fel, a menet három évig is eltartana, de megérné, hiszen végül mind a luxemburgiakat, mind a kínaiakat teljes létszámban szemügyre vehetnénk.

Lackfi János fordítása

GEORGES ERASME (1925) neurológus, pszichiáter, író. Édesanyja, Jeanne Muller-Grandwohl írónő novelláit és naplóját *De Friedland au Blizkrieg, 1807–1940* (Friedlandtól Blitzkriegig, 1990) című memoárkötetében publikálta. Dokumentum-igénnyel íródott *Témoins des tourments, 1940–1948* (Kínok és tanúk, 1940–1948) című könyve, szépirói-lélekbúvári vénáról árulkodik

a csak áttételesen életrajzi *Armand et les chimères hypocratiques* (Armand és a hippokratészi szörnyek, 1996). Drámát is ír, de legnagyobb sikert négy különböző nyelvre fordítva publikált, angol eredetiben hét kiadást megért könyve, a *How to remain what we are* című, a luxemburgi identitást boncolgató, szatirikus esszékötetével aratta (1989).

TONY BOURG
A kicsinység dicsérete

Bizonyos nevek nem illenek viselőikre. Franciaország nem csak a frank törzs leszármazottainak gyűjtőhelye, és Németország, azaz 'Allemagne' sem pusztán az alemannokból áll. Luxemburg azonban ezúttal is boldog ország, szerencsés tulajdonnévvel. Pontosan illik rá a neve, amelynek az etimológusok szerint a *luetzel* vagy *little* adja meg sajátos jelentését. Hiszen mi magyarázhatná meg jobban lényegünket és létezésünket, a létezőkről és dolgokról vallott fel fogásunkat, ha nem a bennünket hordozó terület szűkösége és a bennünket fenntartó közösség kicsinysége?

Kétezer-ötszáznyolcvanhét négyzetméter! Icipici terület, ahol nemzeti egyetértésben élünk, ahol parasztjaink a saját módszerükkel szántják a barázdákat, ahol a csak ránk jellemző módon szeretünk, szenvedünk, fizetjük az adót, ahol helyben vagyunk, ahogy manapság mondani szokás. Törpe föld, amely befolyásolja a világról alkotott elképzeléseinket, rejtett módon hat tudatunkra és össze van kötve népünk lelkével, akár csak a test az egyén mentalitásával. Ez utóbbi bizonyító erejű analógiát köszönjük kortárs pszichológusainknak! Hiszen azt tanítják ők is, hogy a nyakigláb ember másképp mosolyog, gondolkozik, gyűlöl mint alacsony, kövérkés embertársa. De akár Swiftre is hivatkozhatnánk, hiszen a liliputiaknak is eltértek hagyományaik, szokásaik a Gullivert Brobdingnagban fogadó óriásokéitól.

*

Olvassák csak el nemzeti himnuszainkat! Felsorolunk bennük mindent, ami kicsiny földünket boldoggá és az emberek számára széppé teszi: a Sauer és tajtékzó vizek koptatta szikláit, az Alzette-et békésen elterülő mezőivel, a Moselt és ígéreates szőlőit, a völgyeket megtöltő, hegyekről leereszkedő vidámságot. Íme, egy kicsiny *home*, egy apró „*Hémecht*” idillikus boldogsága kikiáltva a világba, hogy igazolja független létezését. A gyengébb rejtett félelme ez, aki azt bizonygatja nagy és veszélyes szomszédjainak, hogy teljesítette minden kötelességét, hogy a kicsinység senkinek sem árthat, és aki a „*Feierwon*” éles füttyeivel ellenőrzésre hívja őket, mert megnyugtató dicséretre vágyik. De ugyanígy bennük van annak a rendkívül bensőségesen ismert, legeldugottabb hajlataiban is bejárt földnek a szeretete, mely szeretet létrejöttében a tanárok itt kisebb szerepet játszanak, mint máshol. Mások javai, cselekedetei és gesztusai felé bölcsen nyitott iskoláink folyamatosan hódoló tiszteletüket fejezik ki a külföld iránt; anyanyelvüktől eltérő nyelveket tanítanak nekünk, fogékony fejünkbe ültetik mindazt, ami határainkon túl látható és hazánkon kívül történt – a csúcsos hegyeket és kanyargós fo-

lyókat, a bátor kardforgatókat és reszkető csontvázakat, a pergamenszerű királyokat és elegáns szeretőket. Nemzeti érzelmünk (mely ezért aztán kevésbé könnyvívű) ilyenformán több, mint a nagy államoké, mert a konkrétéhoz kötődik, a földhöz, mely itt a rekettje, ott a friss göröngy, amott pedig a vas és az érlelődő bor illatát árasztja. Melyik német vagy francia mondhatja el magáról őszintén, hogy annyira ismerné országának városait és falvait, erdeit és mezőit, mint ahogy közülünk mindenki, a legszegényebbeket, leginkább otthonülőket is beleértve, ismeri a mieinket? De nemcsak a föld, hanem az azt benépesítő is közel állnak hozzánk. Legtöbbjüknek ismerjük kereszt- és vezetéknévét, tudjuk, hogy ők és felmenőik honnan házasodtak, és azt is meg tudjuk jósolni, fiaik, lányaik hol remélhetik majd, hogy társra találnak. Homályos rokonsági kutatások nyomán talán távoli, oldalági rokonainkká is válnak. A föld és a hús melengető, megnyugtatóan bizalmas viszonya az, amely atavisztikus igényként naphosszat együtt tartja diákjainkat az egyetemvárosokban, és amely Amerikában a régóta elvándoroltak között élteti a „*Letzeburger Bruderbond*”-ot. E bensőségesség sajátos bájjal ruhazza fel újságjaink alappilléreit, a helyi tudósításokat, és oly sok embert készítet a számunkra ismeryős dolgokkal és személyekkel teli *Revue* olvasására. A folytonosan jelenlévő bajtársiasság a politikai viszályokban is kifejti hatását és enyhíti, kiengesztelhetőbbé teszi azokat. Egy, a témában jártas miniszter mondta nemrégiben Echternachban, a *Journée des Anciens* folyamán: a sógor-ságok, vér szerinti rokonságok talán szükségessé tennének egy születésénél fogva kívülálló államfőt, akit távolsága miatt lehet tisztelni és nem vádolható urambátyámozással. Ez a helyzet megnehezíti a kezdést az emigrálásra kényszerülőknél, és nem szoktat hozzá bennünket a hosszú távollétekhez, valamint a legyőzésükre használható eszközökhöz. Nagy csodálattal tekintünk arra a néhány honfitársunkra, akik repülőgépre mernek ülni. A kis vicinálisok, beleértve a ma már bicikliútként funkcionáló hajdani gőzmozdony, a Charly vonalát is, a járművekhez kapcsolódó sorsunk részét képezik, hozzánk tartoznak, bennünket szolgálnak, sokkal inkább, mint a gyorsvonatok, amelyek az érkezők, átutazók, elutazók, nem pedig az itt maradók eszközei. Távolságérzetünknek is megvan a maga jellegzetessége. Dudelange-ból Troisvierges-ig utazni egy átlag luxemburgi számára a mai napig, a XX. század közepén is jelentős, a legdélebbi és a legészakabbi pont közötti helyváltoztatásnak számít. Minden relatív. Voltaire szíriuszi és szaturnuszi lakosai a Földre érkezvén a Földközi tengert pocsolyának, az Óceánt halastónak, Európát pedig vakondtúrásnak látták. Ők a csillagok távolságához, mi pedig a kétezer-ötszáznyolcvanhét négyzetméterhez vagyunk hozzászokva.

... * ...

Kisiskolás éveink elbűvölő szereplője, *Gernegroß*, nagyobbak akart látszani, ezért belebújt apja nadrágjába, zakójába és cilinderébe. Kisebbségi komplexusokból fakadó kompenzáció, mondják erre a pszichológusok. Olykor hasonlítunk rá egy kissé, amikor olyan érdemekkel akarjuk felruházni nemzetünket, amelyek nem is az övéi, vagy amikor kissé túl mohón gyűjtjük egybe mindazt, ami fontosságunkat növelheti. A „Neves luxemburgiak külföldön” – újságjaink szinte állandó rovata, mely ügyesen hízeleg az olvasóknak. A haza nagyobb dicsőségére felsoroltatik az Újvilágban keresztelődő és temető plébános, a küldött, aki aelnöke lett valamely speciális bizottságnak, a fiatal lány, aki Nancyban megszerezte az Alliance Française diplomáját. Milyen hálásak vagyunk a sorsnak, amely annak idején iskoláink padjába ültette Robert Schumant, amely megengedte, hogy – még ha egész vékony szálon is, de – rokonságot szőhessünk a Rooseveltek és a Clervaux-i De Lannoy-k között, és amely Hollandia királynőjét a viandeni grófok távoli leszármazottjává tette! Oly édes tudni, hallani, hogy kicsinységünk ellenére közrejátszottunk a világpolitikában... vagy akár a világirodalomban. Racine – ki is felejthetné el – megcsodálta nálunk a jól táplált rákokat, Goethét megérintette fővárosunk bája. Victor Hugo az Our partjainál dolgozott *A rettenetes éven*, és Gide is járt országunkban. Hízogató és felemelő kapcsolatok, a dicsőség biztos forrásai, sokkal kevésbé kétségesek, mint a nagy hódítók látogatásai, példának okáért az a néhány nap, amíg XIV. Lajos lencsét evett nálunk, vagy amíg az egyszerre pökhendi és hízelgő Napóleon megengedte, hogy városunk egyik kulcsa a Szomorúak Vigasztalója kezében maradjon. Micsoda öröm, mikor azt olvashatjuk egyik nemzeti történelmi kézikönyvünkben, hogy már a XVIII. századi őseinket nagyra becsülték szomszédjaik, és Barcelonában, Velencében, Madridban, Bregenzben, Mainzban, Brüsszelben, Párizsban és még sok más helyen dolgoztak! Folytonos jelenlét, amely megvigasztal bennünket kicsinységünkért, gyengeségünkért, akár a nemzet erejét jelképező oroszán, akinek szeme és karma halált és bajt jósol mindazoknak, kik csak egy ujjal is hozzáérnek.

... * ...

Góliát annak idején becsúszó dolgokat mondott az apró termetű Dávidnak, aki egy parittyalövedéssel leterítette az óriást. Mi, hála Istennek, nem vagyunk ilyen vérszomjasak, ám amikor nemzetünk becsületéről van szó, majdnem ennyire érzékenyen reagálunk. A hazugokat és rágalmozókat, legalábbis a szó átvitt értelmében eltaposjuk. Amikor a *Tat* című magazin Svájcban furcsa történeteket mesélt Nagyhercegségünkről, zürichi egyetemistáinknak köszönhetően összetépett újságok és kis híján betört kirakatok formájában megismerhette a lázadást. És milyen keményen lesújtottunk

az újluxemburgi Splittbergerre, csírájukban fojtva el szadista, kocsmái áldozatokat követelő nemzetisztogetási ötleteit. Bármennyire is jóban vagyunk derék francia barátainkkal, még tőlük sem tűrjük el, hogy vaskos gall humorukat kárunkra gyakorolják. Tanúja a *Tribune des Nations*, mely ellen nemrég keményen felléptünk, mikor heveny szellemeskedési rohamában azt merete állítani, hogy Luxemburgban a bécsi operett levegőjét szívjuk, és hogy Parlamentünk a tyúkpestissel, az Esch pizstrángállományával, a Mosel compó-szaporulatával vagy egy méheket pusztító járvánnyal foglalkozik. Nehezen tűrjük a külföld gúnycacáját, hamar felforr tőle a vérünk... éppúgy felbőszít, mint a felejtés, amelynek néha szintén áldozataivá válunk. Őseink mind egy szálig forradalmárrá váltak, amint I. Vilmos megfeledezett róla, hogy országunk az ő Nagyhercegsége, nem pedig Hollandia tizenharmadik tartománya. Ám ha kisebb léptékben gondolkodunk is, hány és hány honfitársunk küldte volna szíve szerint melegebb éghajlatra a rádióriportereket, akik a Tour de France alatt elfelejtették felsorolni országúti hőszeink hőstetteit! Éppilyen jogos felháborodással reagálna minden tisztességes ember a világ bármely pontján. Hiszen a felejtés, tanítják az elme specialistái, nem egyszeri véletlen eredménye, hanem az érdektelenség, a tudatalatti semmibe vétel jele is. Márpedig a világ aligha fog felvirágozni mindaddig, amíg egyedül a területi nagyság a megbecsülés és a figyelem záloga... Ugyanez a figyelem hiányzik azoknál is, akik nem illő modorban beszélnek rólunk, és felnagyított fogyatékoságainkkal torzítják el a rólunk alkotott képet. Oly kicsinyek vagyunk, a világegyetem sorsa igazán nem a luxemburgi részletektől fog függeni, miért is kellene venni a fáradságot és pontosan utánanézni a dolgoknak? Ezt hallgassák meg! A *Quillet Enciklopédia* tudatja a világgal, hogy a dohány az egyik legfőbb terményünk, egy ismert újságíró (akit nemrég tüntetett ki a szőlészeti ügyekért felelős miniszterünk) felfedezte a cseresznyefákat, amelyek gyümölcséből készül a csodálatos szilvapálinka, vagy egy, a párizsi Odé kiadónál megjelent szép könyv a Benelux államokról 350 000 lakost előlegez meg nekünk (vagy ez lenne a családpolitika előre kiszámított hatása?), és sajnálkozva írja le, hogy a régi echternachi apátságból (apát úr, figyelem!) csak kaszárnyává átalakított épületek maradtak fenn. A *Knours Lexikon* 1950-ből azt meséli, hogy hercegeink távozása után a spanyolok és az osztrákok megszakítás nélkül uralkodtak nálunk 1815-ig. (Mikorra is várhatjuk, hogy a Habsburgok visszaköveteljék, ami nekik jár?) Még minisztereink sem kapják meg az őket illető tiszteletet. A *20. század Larousse lexikona* 1950-ből, nemes egyszerűséggel (ő micsoda felségsértés!) miniszteri ümi főosztályvezetőknek titulálja őket. És kell-e emlékeztetnünk arra, hogy ugyanezen lexikon 1931-es kiadása szerint képviselőinket cenzusos szavazati jog alapján választanánk,

a Moselle partjait rózsabokrok szegélyeznék, Mesenichet pedig nemes egyszerűséggel hozzánk csatolnák – ez utóbbi említést netán vehetjük buzdításnak, és nyugodtan terjeszkedhetünk kelet felé? Az 1939-es *Meyers Lexikon* pedig hamisítatlan ostobaságait egy olyan luxemburgvárosi látkép-pel illusztrálta, mely legnagyobb megdöbbenésünkre Esch-sur-Sûre városát ábrázolta...

Ó, jövel Vak János, ki zsákba varratva vízbe dobattad az álhírek terjesztőit!

*

Országunk büszkén viseli a nagyhercegség nevet. Szép elnevezés, a régi időket idézi, mikor még a kis közösségek uralkodtak, és a bölcsen meghúzott határok nem tették lehetővé a vezéreknél, hogy négy milliő frissen élesztett bajonettel dicsekedjenek, mint a közelmúltban némelyek. Ezt a szép címet egy igen vidám hangulatú kongresszuson kaptuk, amely megcsonkított bennünket, és így tudta nélkül sorsunk különös és láthatatlan alakítójának szolgálójává vált. Szerény történelmünknek megvan a maga sajátossága, vonala, iránya. Pireneusi béke, bécsi kongresszus, londoni szerződés! Területi csonkítások, melyek révén végül kialakulhatott e hasonlíthatatlanul bájos, cipellő formájú ország, ahol is oly jó élni. Vagyis minket visszametszettek, törpeállam lettünk, miközben körülöttünk mások folyamatosan duzzasztják területeiket, és mind nagyobb potentátokká híznak... Vajon érdemes keseregni ezen? Netán hirdessünk keresztes háborút a valamikor a mi kárunkra gyarapodó szomszédjaink ellen, s aztán soha nem térjünk vissza a háborúból, akárcsak a népdalbeli Malbrough? A mostanában a világban zajló csatározások hatására egyes irredenta körökben valóban felmerült az ötlet, hogy szerezzük vissza erőszakkal Bitbourg-ot. Ám vajon boldogabbak lennénk-e ma, ha nem az Our és a Sauer alkotnák határainkat? Rendben, a történelem nem igazán kedveli a „mi lett volna, ha” típusú kérdésfeltevéseket... De azért gondoljunk csak bele egy röpke pillanatra, mennyi gonddal járna mindez! A németek még Adenauer ideje alatt is verekedős kedvűek, potenciális ünneprontók maradtak. Egy év sorkatonaság sem lenne többé elég... De miért is foglalkozunk ilyen sötét gondolatokkal, hiszen nem terjeszkedünk kelet felé, megmaradtunk egészen kis embereknek... A gyengékhez nem illenek a nagy vállalkozások. Ermesinde, ez az intelligens asszony már akkor így gondolkodott, amikor azt tanácsolta a luxemburgi piactéren összegyűlt parasztnak, hogy ne hallgassanak a keresztes háborúról prédiká-

ló Jákob szerzetesre, hanem menjenek szépen haza, térjenek vissza hasznos munkájukhoz. Amit a parasztnak állítólag kesedelem nélkül meg is tettek.

*

A Bibliában azt olvashatjuk, a kisdedekhez kell hasonlítani, ha az égiek kedvében akarunk járni. Gyönyörű vigasz! Ezek szerint mi lennénk a példa ország-világ színe előtt? Nemzeti lelkiismeretünket – ahogy azt Splitterger úr is kifejtette – valóban nem terheli sem igazságtalanság, sem erőszak. Sok más nemzetnél jóval kevésbé járultunk hozzá a világ nyomorúságához. Vajon erényt kovácsolhatunk-e pusztán gyengeségünkéből? Ez esetben bizonyítottá válna, hogy az embereket elég legyengíteni, s máris sokkal elviselhetőbbé válnak. Az aranykort mindenestre pontosan azóta várjuk hiába a földön, mióta hatalmi törekvések és nemzeti nosztalgia egyesítették a korábban széttagozott régiókat, és létrehozták a világpolitikát azóta irányító nagyhatalmakat. Hiszen ki indította el a nagyszabású gyilkolást? Ki hadonászik most is atombombáival? Ki áll a világegyetemet gyötrő mérhetetlen félelem háttérében? Nekünk bizony nincs miért meakulpáznunk néhány eldördült ágyúlövés és pár tucat hadtáppal ellátott katonánk miatt. A Béke ezzel nagyon is tisztában van.

Szent Szabadság, te is jól tudod, hogy nem a kicsinyek okozták neked a legtöbb gondot a századok folyamán. A hatalmas királyságok, a kiterjedt birodalmak alig hoztak neked bármi jót. Uralkodtál az agorán a görög városállamok idején, ám elhagytad, amint Filipposz és Nagy Sándor felbukkantak. Jelen voltál a még aprócska Róma Forumján, majd ahogy növelte életterét, te fokozatosan távolodtál, és teljesen el is tűntél, amikor hatalmasra növe Caligulákat és Nérokat kezdett kinevelni. Jusson eszedbe, hogy ókori balsorsodat látva Montesquieu és Rousseau is olyan kijelentést tettek, miszerint a demokrácia csakis a kis államokban virágozhat.

A fentebbi filozófusok alighanem túlzásokba estek, könnyen általánosítottak. Mi azonban a legmélyebb alázattal elfogadjuk a szavaikból meríthető vigaszt. Mint ahogy a legutóbbi *Journal de Corrado Alvaró*-ban olvashatót is, ahol Paul Valéry azt javasolja, hogy térjünk vissza a civilizációnak a Toszán Nagyhercegséghez, vagy a burgundiai hercegséghez hasonló kicsiny bölcsőihöz...

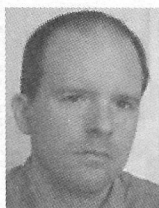
Bárdos Zsuzsa fordítása

TONY BOURG (1912–1991) franciayelvű luxemburgi irodalomtörténész. Gimnáziumi és főiskolai tanárként dolgozik, esszéivel, többek között a Colpach-i Mayrisch-kastély szellemi életét (a kastély úrnőjének, Alyne Mayrisch-nak rendszeres vendége és jóbarátja volt többek között André Gide) és Victor Hugo ismétlődő luxemburgi tartózkodásait feldolgozó, valamint helyi szerzőkről írt tanulmányaival a modern luxemburgi iro-

lomtörténet úttörője. Az országot érintő utalások után nyomozva hihetetlenül gazdag anyagra bukkan a francia irodalomban, s vizsgálódásait mindig eleven stílusban tárja olvasói elé. Műveit számos folyóiratban és konferencia-kiadványban publikálta, kötetbe gyűjtve közülük nem egy csak halála után, 1985-ben jelent meg a *Recherches et Conférences littéraires* című impozáns, nyolcszáz oldalas, állami kiadású gyűjteményben.

Bárdos Zsuzsa (1976, Budapest) műfordító, a Pécsi Tudományegyetem francia-néprajz szakán végzett 2002-ben. Jelenleg a Pécsi Francia Kulturális Egyesületnél dolgozik. Fordításában jelent meg: J. Daniélou *A történelem misztériuma* (tanulmánykötet, 2005).

Csábi Domonkos (1976, Budapest) A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar-kommunikáció szakán végzett 2003-ban. 2004 szeptemberétől ugyanezen egyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Írásai a *Lukasorában*, az *Új Dunatájban* és a *Magyar Naplóban* jelennek meg.

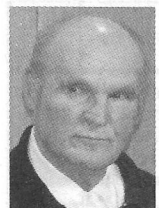
Dobozi Eszter (1956, Cegléd): költő. A kecskeméti Kodály Zoltán Ének-zenei Általános Iskola, Gimnázium, Zeneiskola és Zeneművészeti Szakközépiskola igazgatója. 1989 óta a *Forrás* szerkesztőségi tagja. Kecskeméten él. Többek közt Pilinszky- (1992), Kölcsey- (2000) és Arany János-díjas (2004). Legutóbbi kötete: *Másolhatatlan* (versek, 2005).

Erős Kinga (1977, Brassó) kritikus, a Magyar Napló szerkesztője, Budapesten él. Írásai többek között az *Új Könyvpiac*, *Irodalmi Jelen*, *Szépirodalmi Figyelő*, *Kortárs* és *Hitel* című folyóiratokban jelennek meg. Legutóbbi kötete: *Könyvbölcsőm* (interjúk, kritikák, tanulmányok, 2007)

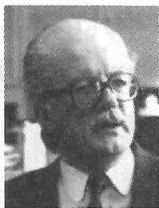
Horváth Jenő (1956, Budapest) költő. Raffai Sarolta biztatására kezdett verseket írni. József Attila és sógora levelezését feldolgozó könyve 1995-ben jelent meg. Tamásiban él.

Ircsik Vilmos (1944, Városlőd) író, műfordító, az ELTE magyar-német-orosz szakán végzett. Irodalmi munkásságát a Tiszta szívvel nemzedékében kezdte műfordítóként. Veszprémben él. A Magyar Írószövetség és a HM pályázatának nivó- (2003) és különdíjában (2005) és Szabó Zoltán-díjban (2005) részesült. Legutóbbi kötete: *Augusztus hava* (regény, 2006), amely az *Irodalmi Jelen* regény-pályázatán különdíjat kapott (2006).

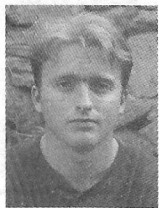
Jahoda Sándor (1976, Budapest) költő. 2004-től publikál különböző lapokban. Első kötete: *Etiódiák üvegporakára* (2006). Második könyve előkészületben.

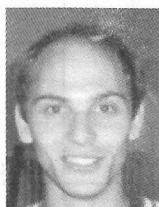
Jávorszky Béla (1940, Budapest) író, műfordító, diplomata. Finn, svéd és észt irodalmat fordít. Csoóri Sándor, Kassák Lajos, Nagy László és Weöres Sándor műveit fordította finn és svéd nyelvre. Finn állami irodalmi díjas (1976), Füst Milán- (1998) és József Attila-díjas (2002). Legutóbbi fordítása: Kross: *A hamutartó* (elbeszélések).

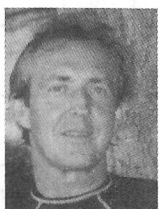
Jókai Anna (1932, Budapest) író, Kossuth-díjas, Magyar Örökség-díjas, Prima Primissima közönségdíjas, Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Godot megjött* (2007).

Lackfi János (1971, Budapest) költő, író, műfordító. A Nagyvilág és a DOKK internetes irodalmi fórum szerkesztője. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanít. Gérecz Attila- (1992), József Attila-díjas (2001). Legutóbbi kötete: *Halottnéző* (regény, 2007),

Lakatos Szabolcs (1979) műfordító. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem francia szakán végzett. Ősztöndíjasként Luxemburgban tanult.

P. Papp Zoltán (1949, Budapest) 1976 óta publikál irodalmi folyóiratokban. 2002-ben megalapította a *Dunatükör* című irodalmi, kulturális és művészeti folyóiratot, jelenleg is annak főszerkesztője. Budapesten él. Legutóbbi verseskötete: *Hamulékony portünét* (2004).

Stanczik-Starecz Ervin (1956, Budapest) költő, író, tanár. A szegedi egyetemen végzett magyar-művelődésszervezői, drámapedagógusi szakon. 1993-94 között műfordító feleségével Chilében kulturális antropológiát tanított. Dél-amerikai utazásáról írt, *Csendes áldozat* című „tudományos regénye” előkészületben kiadónknál.

Szabó T. Anna (1972, Kolozsvár) költő, műfordító. 1997-ben végzett az ELTE magyar-angol szakán. Tagja, majd tanára az Eötvös József Collegiumnak. Petőfi- (1996), Déry- (2000), József Attila-díjas (2002). Legutóbbi kötete: *Elhagy* (versek, 2006).

Szauer Ágoston (1963, Pápa) költő. A szombathelyi főiskolán és a pécsi egyetemen szerzett magyartanári diplomát. 1995 óta a szombathelyi Bolyai János Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium tanára. Legutóbbi kötete: *Kódolt krónika* (versek, 2005).

Szakály Sándor (1955, Törökkoppány) hadtörténész, az MTA doktora. Előbb a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum főigazgatója, majd a Duna Televízió alelnöke, jelenleg a Semmelweis Egyetemen tudományos szaktanácsadó. Kutatási területe az 1868 és 1945 közötti magyar hadtörténelem, társadalom-, illetve sporttörténet. Legutóbbi kötete *Múltunkról – kritikusan?* (2005). Megjelenés alatt: *Katonák, csendőrök, ellenállók* (tanulmányok).

Tornai József (1927, Dunaharaszti) költő, író, műfordító. 1977-1997 között a Kortárs munkatársa. 1992-től 1996-ig a Magyar Írószövetség elnöke. József Attila- (1975) és Babérkoszorú-díjas (2001). Legutóbbi kötete: *Villámsújtotta kor* (esszék, 2003).

Unsen, Jeanine (1975, Luxemburg) 1999-ben diplomázott fotóművészetből Brüsszelben. Kiállítása volt többek között Indiában, Belgiumban, Luxemburgban és Németországban. Fényképei több albumban és prospektusban szerepelnek.

Varga Csaba (1941, Pécs), jogász, egyetemi tanár. Tanított az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, majd megalapította a Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogbölcseleti intézetét, amelynek vezetője. Budapesten él. Monográfiái és tanulmányai többsége angol nyelven is olvasható. Legutóbbi kötete: *Jogfilozófia az ezredfordulón. Minták, kényszerek – múltban, jelenben* (2004). Megjelenés alatt: *Jogállami? átmenetünk?* címen legújabb közéleti írásai.

MAGYAR NAPLÓ ELŐFIZETÉSI AKCIÓ

Fizessen elő vagy újítsa meg régi előfizetését a Magyar Napló irodalmi folyóiratra most, és egy ajándékkönyvet küldünk Önnek!

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot példányban.

Név:

Kézbesítési cím:

Telefonszám:

E-mail cím:

Számlázási cím:

Adószám a számlázáshoz:

Előfizetés kezdete:

Kedvezményes előfizetői ár:

fél évre 3864 Ft egy évre 7392 Ft
 negyed évre 1932 Ft

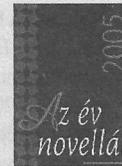
Aláírás:

Magyar Napló Kiadó Kft. (Írott Szó Alapítvány)
 1092 Bp., Ferenc krt. 14. Levelezési cím: 1450 Bp., Pf. 77.
 Tel/fax: 413-6672 413-6673 • E-leveél: info@magyarnaplo.hu
 Világháló: www.magyarnaplo.hu

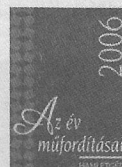
Válassza ki az alábbi könyvek közül, melyiket küldjük el Önnek ajándékba!

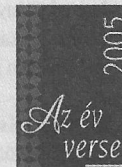
Halász Péter:
Nem lehet nyugtunk
(Írások a moldvai magyarokról)

Az év novellái
2005
(szerk. Bíró Gergely)

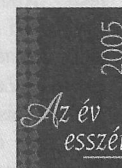
Az év műfordításai
2006 (szerk. Turczy István)

Az év versei
2005 (szerk. Szentmártoni János)

Rott József:
A pokol orma
(válogatott és új novellák)

Az év esszéi
2005
(Szerk. Molnár Krisztina)

2007. június számunk rejtvényének megfejtése: „Ő természet, hozzád jövőnk, kebleden gyönyörködünk (Áprily Lajos: Kirándulók)
 Nyertes: Szabó Ferenc (Biharkeresztes)

Sópipa a mobil sóbarlang

Szabadalmaztatott termék Csak a Sópipa nevű és a képen látható terméket keresse!

- ALLERGIA, ASZTMA
- NÁTHA, HÖRGHURUT
- ARCÜREGGYULLADÁS
- DOHÁNYZÁS OKOZTA IRRITÁCIÓK
- EGYÉB LÉGÚTI MEGBETEGEDÉSEK

Bővebb információ: www.sopipa.hu

Érdeklődni: SÓPIPA - PHARMA KFT.
 1146 Budapest, Francia út 57/c.
 Tel.: 467-0802, 222-0259
 Ajánlott felhasználói ár: 5 400,-Ft

	✿	JÓ EROBEN LEVŐ	ELLEN-TETE: ELLENT-MONDÁS	GALLON JELE	ÁRJEGY-ZEK BEN SZEREPEL!	ALÁ ZIVATAR, EGI-HABORÚ	PIROS, NEMETUL	LONDONI VILLAMOS	EGYKORI RÁDIO-MÁRKA	
BEKÜLDENDŐ, 1.							ARC, NÉP.		KELVIN JELE SAKKOZÓ (ISTVÁN)	
EREDETI, VALÓDI							KEREK PEREC			
CSEH ÍRÓ (JOSEF KAJETÁN)				PARIPA						... MARK, VÉD.JEY
				TOLL, ANGOLUL						
				EGYHÁZI SZEMÉLY TŐ ANGOLUL			MOLDBEN, TRÍCIUM VEGYJELE KIKÖTŐI MEDENCE			
ÉSATÖBBI	ESNI KEZD								MISTER, ROVIDEN	
MINMAR EGYIK SZÓV, ALLAMA STABIL EGYIK FELEI	SZÁLASTA-KARMANY								P.Ú.	
						TÜZES TÁNCOT JÁR HALMIS			AMPER JELE FÉLHOLD!	
NÉP-CSOPORT LAKÓ-HELYE	FECSE-GÉS, ARGO	DARVAS... SZIN-MŰVESZ V.	A CITROM NEDVE KAMION-FELIRAT	ISMERET ÁGA PISZKÁ-LÁS NÉP.		ÁTRÁNYÍT ÁSVÁNY				
BEKÜLDENDŐ, 2.									AZONBAN	
EGY HÓNAPRA JÚTÓ			REND-FOKOZAT RAKPART, NEMETUL			FÉLTŐI ZENEI FELHANG				
BOLDOG-BOLDOG-TALAN				VAGYIS						
				ÜRES TOK!						
A BUDDHIZ-MUS. JAP. ÁGA			MEZTELEN NŐI TEST KELVIN JELE		TIBETI EMLŐS OSZTRÁK G.I.					
ARGON VEGYJELE		KÜLSŐ HELYRE FÜGGESZT								

A rejtvény besatírozott fősoraiban Zrínyi Miklós hősi eposzának egy részletét idézzük. Ezt küldje be a kivágot pályázati szelvényvel együtt címünkre. A helyes megfejtést beküldők között egy nyertes könyvjutalomban részesül.

Magyar Napló Szerkesztősége
 1450 Budapest, Postafiók 77.

Beküldési határidő: 2007. augusztus 31.

**PÁLYÁZATI SZELVÉNY
 MAGYAR NAPLÓ
 2007. AUGUSZTUS**

40 éve olvassuk!

MAGYAR HÍRLAP

KÖZLETTÉ NYILVÁN | ÁRA: 130 FORINT | WWW.MAGYARHÍRLAP.HU | TELEFON: +36 1 007 3230 | E-MAIL: HIR@MAGYARHÍRLAP.HU | 40. ÉVFOLYAM, 61. SZÁM, 24. OLDAL

LÉGTÉRZÁRLAT LESZ AZ Ü... AZT ÍGÉRIK A RENDŐRÖK, HOGY FÜTYÜLESÉRT, BEKIABÁLÁSÉRT SEM...

A bezárásra ítélt kórházak orvosai jövőjüket, a beteg...

Az újabb reformlépés

MR-ÖSSZEÁLLÍTÁS

Három meghatározó fővárosi kórházat szüntet meg április elejével az egészségügyi tárca. A sajtóközlemény szerint a kórházak egyesítéséről a kormányzat már tavaly októberben döntött. A kórházak bezárásáról a kormányzat már tavaly októberben döntött. A kórházak bezárásáról a kormányzat már tavaly októberben döntött.

Az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézzel (OPNI) kapcsolatos döntés az újabb reformlépés. A sajtóközlemény szerint a kórházak egyesítéséről a kormányzat már tavaly októberben döntött.

A kórházak bezárásáról a kormányzat már tavaly októberben döntött. A kórházak bezárásáról a kormányzat már tavaly októberben döntött.

MAGYAR HÍRLAP

KÖZLETTÉ NYILVÁN | ÁRA: 130 FORINT | WWW.MAGYARHÍRLAP.HU | TELEFON: +36 1 007 3230 | E-MAIL: HIR@MAGYARHÍRLAP.HU

SZORONGÓ ORVOSOK BIZTONSÁGUK ÉRDEKÉBEN CÍMET, TELEFONSZÁMOT CS...

A köztársasági elnök távolléte a Kossuth téren Vihart kavart Sólyom László

A BÉK TENDIS

Ma keddi meg négy napos erdélyi magánlátogatásán Sólyom László államfő a köztársasági elnök nevében a magyarországi elnöki hivatalban tartotta a szertartást.

A köztársasági elnök távolléte a Kossuth téren. A köztársasági elnök távolléte a Kossuth téren. A köztársasági elnök távolléte a Kossuth téren.

A köztársasági elnök távolléte a Kossuth téren. A köztársasági elnök távolléte a Kossuth téren. A köztársasági elnök távolléte a Kossuth téren.

A RÉGI-ÚJ ELNÖKNEK HÚZZÁK...
A régi-új elnökök húzzák a szertartást. A régi-új elnökök húzzák a szertartást. A régi-új elnökök húzzák a szertartást.

A gazdák az átlátható támogatások és birtokpolitika mellett, Orbán Viktor határozottan kiáll a vidéki Magyarorszáért

MR-ÖSSZEÁLLÍTÁS

A vidéki Magyarorszáért kiáll Orbán Viktor. A vidéki Magyarorszáért kiáll Orbán Viktor. A vidéki Magyarorszáért kiáll Orbán Viktor.

A vidéki Magyarorszáért kiáll Orbán Viktor. A vidéki Magyarorszáért kiáll Orbán Viktor. A vidéki Magyarorszáért kiáll Orbán Viktor.

A vidéki Magyarorszáért kiáll Orbán Viktor. A vidéki Magyarorszáért kiáll Orbán Viktor. A vidéki Magyarorszáért kiáll Orbán Viktor.

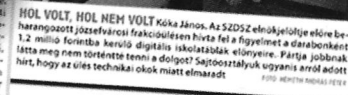
Kórházakat szüntetnek meg, a betegek... Még mindig titok, mikor...

MR-ÖSSZEÁLLÍTÁS

Még mindig titok, mikor szüntetnek meg a kórházakat. Még mindig titok, mikor szüntetnek meg a kórházakat. Még mindig titok, mikor szüntetnek meg a kórházakat.

Még mindig titok, mikor szüntetnek meg a kórházakat. Még mindig titok, mikor szüntetnek meg a kórházakat. Még mindig titok, mikor szüntetnek meg a kórházakat.

Még mindig titok, mikor szüntetnek meg a kórházakat. Még mindig titok, mikor szüntetnek meg a kórházakat. Még mindig titok, mikor szüntetnek meg a kórházakat.

HOL VOLT, HOL NEM VOLT...
Hol volt, hol nem volt. Hol volt, hol nem volt. Hol volt, hol nem volt.

Két „iskolás család” költözhet tanérvédelmi társaságra

MR-ÖSSZEÁLLÍTÁS

Két „iskolás család” költözhet tanérvédelmi társaságra. Két „iskolás család” költözhet tanérvédelmi társaságra. Két „iskolás család” költözhet tanérvédelmi társaságra.

Két „iskolás család” költözhet tanérvédelmi társaságra. Két „iskolás család” költözhet tanérvédelmi társaságra. Két „iskolás család” költözhet tanérvédelmi társaságra.

Két „iskolás család” költözhet tanérvédelmi társaságra. Két „iskolás család” költözhet tanérvédelmi társaságra. Két „iskolás család” költözhet tanérvédelmi társaságra.

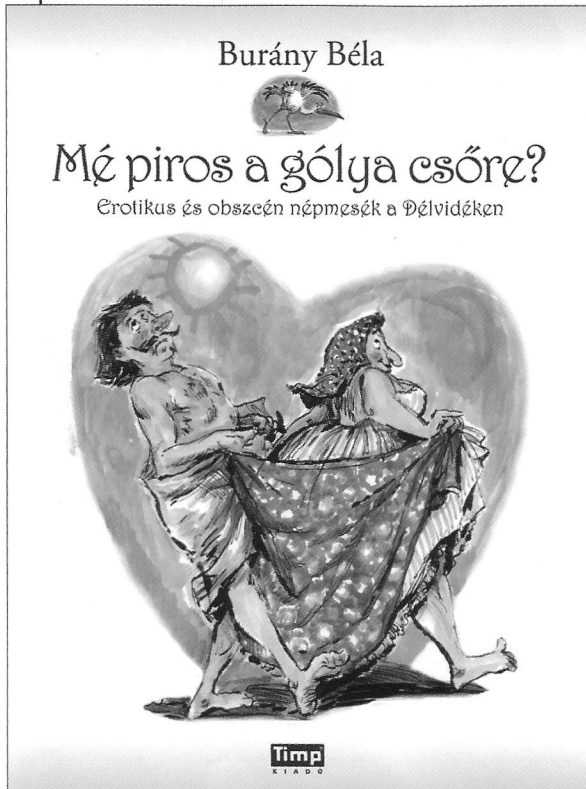

A SZDSZ-elnök új...
A SZDSZ-elnök új. A SZDSZ-elnök új. A SZDSZ-elnök új.

A SZDSZ-elnök új. A SZDSZ-elnök új. A SZDSZ-elnök új.

A SZDSZ-elnök új. A SZDSZ-elnök új. A SZDSZ-elnök új.

MAGYAR HÍRLAP

Burány Béla:

Mé piros a gólya csőre

Erotikus és obszcén népmesék a Délvidéken

Néprajz

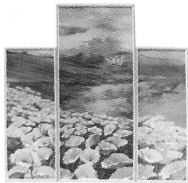
170 x 240 mm • 1072 oldal • Cérnafűzött, keménytáblás, védőborítás

ISBN: 963 9614 32 7

7700 Ft

Sok tekintetben rendhagyó gyűjteményt tart kezében a Tisztelt Olvasó. Rendhagyót a könyv tartalmát illetőleg, hisz a magyar nép erotikus értelemben vett szerelmi világáról, kultúrájáról vajmi keveset tűrt meg mindmáig a nyomdafesték. Az utóbbi években egy-egy ilyen tárgyú munka szinte felfedezésszámba ment. De nyelvében is rendhagyó. Az ok, amiért ilyen néprajzi gyűjteménnyel mindmáig adós maradt a magyar nyelvű könyvnyomtatás, jórészen e mesék nyelve. A nép az erotikus értelmű és obszcén szavaktól sosem félt. Miért is félt volna?

Eme ezerszáz-valahány erotikus és obszcén szöveg ezernyi villanás népünk erotikus szerelmi életéből, hét nyalábnyi merítés egy roppant gazdag, feltáratlan anyagból. Nem kenyér, „élet”, és csak részint rendbe rakott asztag, de tudjuk, egy tenyérben szétmorzsolt kalásznyi magban a lefűjt pelyva után mégis benne van az egész napsütötte búzatábla.

BALÁZS-ARTH VALÉRIA

DÉLVIDÉKI MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI LEXIKON

Balázs-Arth Valéria:

Délvidéki magyar képzőművészeti lexikon

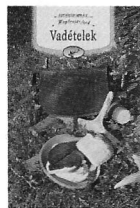
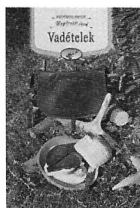
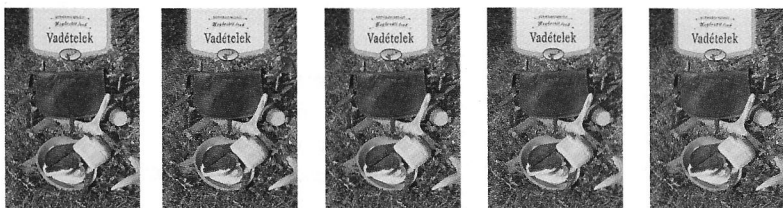
Művészettörténet

170 x 240 mm • 672 oldal • Cérnafűzött, keménytáblás, védőborítás

ISBN: 963 9614 25 4

11 990 Ft

A lexikon a XX. századi délvidéki magyar képzőművészetet összegzi. Délvidéki, azaz a történelmi Magyarország I. világháború után leválasztott déli részein, majd a volt Jugoszlávia, később Szerbia, főképp a Vajdaság, Horvátország és Szlovénia területén született, élt vagy ma is ott él, illetve onnan elszármazó és pályájukat külföldön folytató magyar képzőművészek (festőművészek, grafikusok, szobrászok, keramikusok, iparművészek, grafikai formatervezők, díszlet- és jelmeztervezők, divattervezők, fotográfusok stb.) életét és pályáját, valamint a délvidéki magyar képzőművészettel foglalkozó művészettörténeteket, művészeti írókat, képzőművészeti filmek rendezőit mutatja be 402 szócikkben és több mint 600 képből. A kötetet Tolnai Ottó esszéje vezeti be.

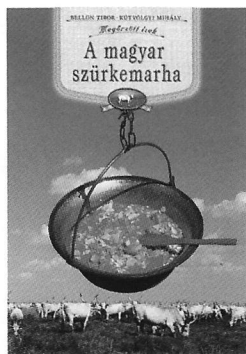
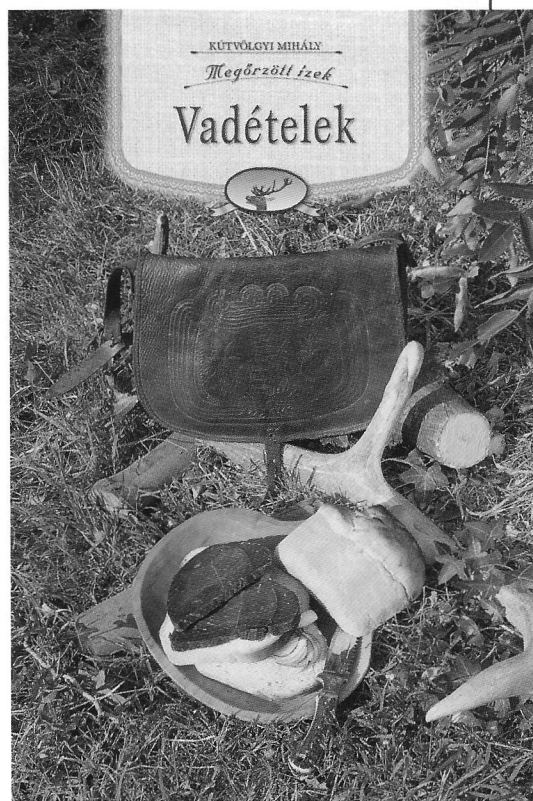

Kútvolgyi Mihály: Vadételek

Megőrzött ízek, VIII. kötet

Néprajzi szakácskönyv
210 x 297 mm • 112 oldal • Cérfűzött,
keménytáblás • ISBN: 963 86678 6 9
3800 Ft

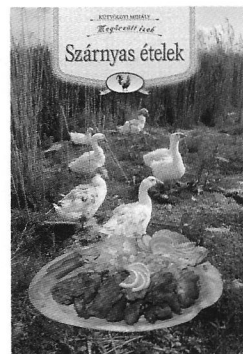
A vadhús igen értékes tápanyagforrás: alacsony a víz- és az energia-, magas a fehérje- és az ásványianyagtartalma. Napjainkban nem csak a vendéglők kínálatában találkozunk vadételekkel, hanem mind többen ünnepeken és hétköznapokon egyaránt nagy körültekintéssel készítik ezeket az ételeket. E könyv is így jöhetett létre.

ISBN: 963 00 7761 2
3800 Ft
Magyar, angol,
német

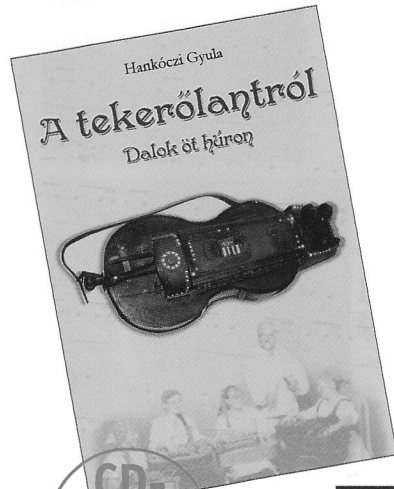
ISBN: 963 210 479 x
3800 Ft
Magyar, angol,
német, spanyol

ISBN: 963 86478 8 4
3800 Ft
Magyar, angol,
német

ISBN: 963 9614 02 5
3800 Ft
Magyar

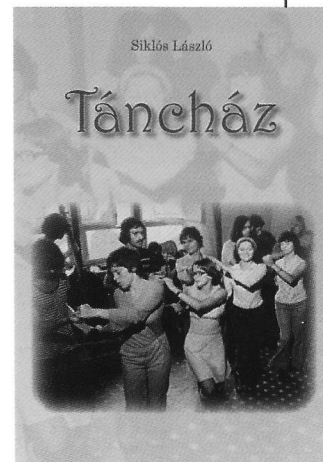
CD-
MELLÉK-
LETTEL

Néprajz
ISBN: 963 9614 06 8
2700 Ft

Gyűjtőknek, tanároknak,
hangszerjátékosoknak,
hazai és külföldi kutatóknak,
szakembereknek s
általában minden,
a magyar hagyományok és
a szomszéd népek kultúrája
iránt érdeklődőnek ajánljuk.

Riportkönyv
ISBN: 963 9614 10 6
2.700 Ft

165 x 236 mm
180 oldal
Cérfűzött,
keménytáblás

Timp®
K I A D Ó

A kiadóban vagy a kiadó honlapjáról történő vásárlás esetén
20 % kedvezményt biztosítunk. LaVik 92™ Kft. Timp® Kiadó
• 1139 Budapest, Frangepán u. 12-14. • www.timpkiado.hu •
e-mail: konyv@timpkiado.hu • Tel.: 412-5251 Fax: 412-5248

ISMÉT EGYÜTT A MAGYAR ÉS A VILÁGIRODALOM!

Az év esszéi 2007
(szerk.: Ekler Andrea és Rosonczy Ildikó)
Az év műfordításai 2007
(szerk.: Turczy István)
Az év novellái 2007
(szerk.: Bíró Gergely)
Az év versei 2007
(szerk.: Szentmártoni János)

A/5, keménytablás, védőborítás, az antológiák egységes ára: 2730 Ft

Kiadónk ismét jelentkezik a már évek óta népszerű antológiákkal, amelyek – mintegy negyven magyarországi és határon túli magyar kulturális és irodalmi folyóirat áttekintése után – az elmúlt év legjobbnak ítélt esszéiből, műfordításaiból, novelláiból és verseiből nyújtanak színvonalas, sokoldalú válogatást.

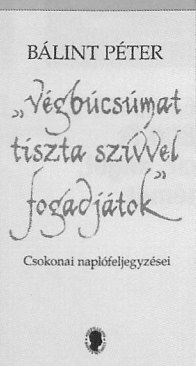
Az antológiák kedvezményes áron megvásárolhatók a Magyar Napló szerkesztőségében (1092 Bp., Ferenc krt. 14. I/5., tel.: 413-6672), illetve megrendelhetők könyváruházunkban a www.magyarnaplo.hu weboldalon.

A 4 kötet együttes vásárlása esetén szerkesztőségünkben 50%-os kedvezményt adunk az antológiák árából!
Így a 4 kötet ára 10 920 Ft helyett csak 5 460 Ft!

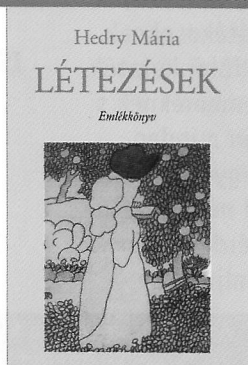
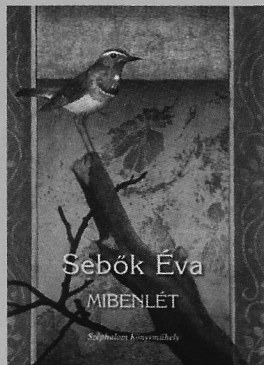
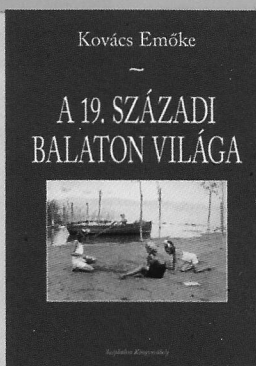
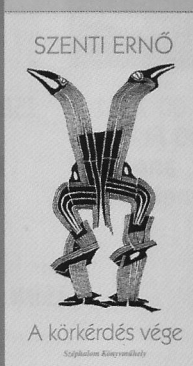

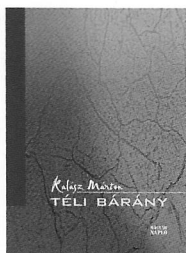
SZÉPHALOM KÖNYVMŰHELY

www.szephalom-konyvmuhely.hu

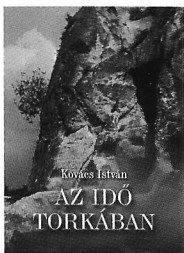
Címünk:
ÍRÓK ALAPÍTVÁNYA
1068. Budapest.
Városligeti fs. 38.
Tel./fax: +36-1-351-0593
E-mail: iroszak@t-online.hu
Kiadónkban vásárlóinknak 20%-os árkedvezményt biztosítunk!
Ügyfeleinket hétköznaponta 9-16 óráig fogadjuk.

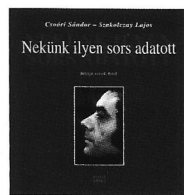
Kalász Márton
Téli bárány
(regény, 2. kiadás)
A/5, keménytáblás
272 oldal
1995 Ft

Az önéletrajzi regény egyszerre lírai emelkedettséggel és dokumentatív pontossággal kíséri végig a magyarországi németiség sorsát, megrendítően, lélektanilag is hitelesen szól szülőföldjének tragikus fél évszázadról.

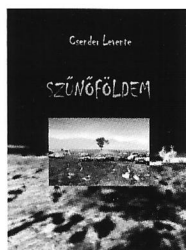
Kovács István
Az idő torkában
(válogatott versek,
szerk.: Ekler Andrea)
A/5, keménytáblás
248 oldal
2415 Ft

A kötet Kovács István József Attila-díjas költő – akinek A gyermekkor tiündöklete című önéletrajzi regényéből Erdőss Pál készített mozifilmet az 56-os forradalom évfordulójára – harmincöt évrnyi lírai terméséből nyújt keresztmetszetet.

Csoóri Sándor – Szakolczay Lajos
Nekünk ilyen sors adatott
20x20 cm, keménytáblás
96 oldal
1995 Ft

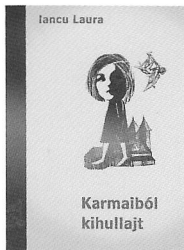
A kiváló kritikus és irodalomtörténész Szakolczay Lajos képekkel, versekkel illusztrált mélyinterjúban mutatja be a nagyhatású költő életét és munkásságát, miközben valamennyi fontos életútállomásra igyekszik kitérni.

Csunder Levente
Szünőföldem
(novellák)
Fr/5, keménytáblás
118 oldal
1490 Ft

„Egyetlen hosszú mondat. A faluról városra, az agrárszegénységből a posztindusztriális nyomorba, a paraszti életformából a lumpenbe, a kisebbségből a nagy büdös semmibe való átkerülés mondata.”

(Ferdinandy György)

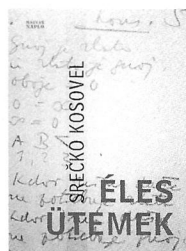
Iancu Laura
Karmaiból kihullajt
(versek)
Fr/5, keménytáblás
114 oldal
1490 Ft

A fiatal és tehetséges költőnő második verseskötetében a népi-romantikus elemek természetesen ötvöződnek a városi ember problémáldatásával. Expresszív, tömör nyelvezete e két világ szókincséből, képanyagából egyszerre táplálkozik.

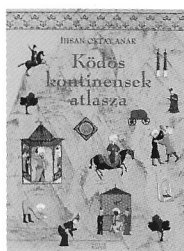
Csontos János
Para. Hódolat a magyar költészetnek
(versek)
Fr/5, kartonált
80 oldal
1490 Ft

A kiváló költő és publicista ezúttal kedvenc költőinek egy-egy enigmatikus versére írt parafrázisait gyűjtötte csokorba, mintegy főhajtásként a nagy elődök és általa nagyra becsült kortársai előtt.

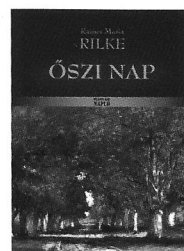
Kosovel, Srečko
Éles ütemek
(versek, ford.:
Lukács Zsolt)
Fr/5, kartonált
176 oldal
1449 Ft

Kosovel (1904-1926) – akinek életében egyetlen kötet sem jelent meg, de akit hátrahagyott versei alapján a modern szlovén költészet előfutáraként tartanak számon – konstruktív verseinek válogatását tartalmazza a kötet.

Anar, Ihsan Oktay
Ködös kontinensek atlasza (regény, ford.:
Tasnádi Edit)
A/5, kartonált
212 oldal
1890 Ft

A regény a modern török irodalom egyik alapműve. Keleti mesék, középkori hiedelmek keverednek a felvilágosodás éppen éledő eszméivel, s lengik be a különös helyszíneket...

Rainer Maria Rilke
Őszi nap
(válogatott versek,
ford.: Réfi János)
Fr/5, keménytáblás
92 oldal
1490 Ft

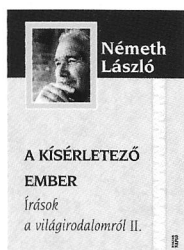
A legújabb válogatást Rilke (1875-1926) lírai életművéből Réfi János tolmácsolta. „Csak dicsérni tudom Réfi barátomat, amiért a legjobb és legszebb Rilke verseket válogatta gyűjteményébe.”

(Faludy György)

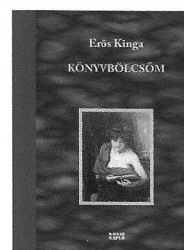
Jánosi Zoltán
„Szóltalak, hattyú”
Válogatott írások
Nagy László
életművéről
(tanulmánykötet)
A/5, kartonált
410 oldal
2982 Ft

A kötet Nagy László költői világának azokat a legfontosabb alapjegyét mutatja fel, amelyeken át a szakember és az érdeklődő olvasó egyformán jól tájékozódhat lírájának nemzeti és egyetemes jelentőségéről.

Németh László
A kísérletező ember
Írások a világ-
irodalomról II.
(Szerk.: Ekler Andrea)
A/5, keménytáblás
340 oldal
3360 Ft

Németh László magyar- és világirodalmi írásainak Babits Mihály és Szerb Antal irodalomtörténetei mellett a helyük. A kötet élvezetes olvasmányt, s ezáltal szinte észrevétlenül különleges műveltséget közvetít.

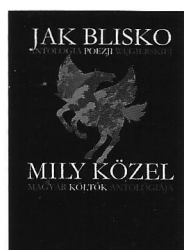
Erős Kinga
Könyvbölcsőm
(tanulmányok, kritikák,
interjúk)
A/5, kartonált
236 oldal
1575 Ft

Folyóiratokban publikált írások gyűjteményét veheti kezébe az olvasó, a kortárs és a XX. századi magyar és világirodalom szerzőinek műveiről. A kötetben közismert alkotókkal készített életútinterjúk is olvashatók.

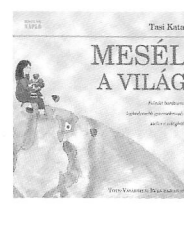
Piros a vér a pesti utcán
(Az 56-os forradalom
versei és gúnyiratai)
(Szerkesztette
Györi László)
A/5, keménytáblás
316 oldal
2492 Ft

Kuriózum értékű Györi László munkája. A forradalom évében röplapokon, újságokban stb. napvilágot látott verseket gyűjtötte össze, a komoly művektől kezdve a népköltészetet át egészen az alkalmi rigmusokig.

Mily közel.
Határon túli magyar költők antológiája
(lengyel-magyar,
szerk.: Sutarski, Konrad)
A/5, kartonált
248 oldal
1900 Ft

Az 1991-ben Krakkóban napvilágot látott kötet bővített változatában határon túli magyar költők egy-egy emlékeztető verse szólal meg magyarul és kiváló lengyel műfordítók jóvoltából lengyel nyelven.

Tasi Katalin – Tóth-Vásárhelyi Réka
Mesél a világ
(mesekönyv)
20x20 cm, keménytáblás
82 oldal
1995 Ft

A kötet egy-egy bangladesi, bolgár, chilei, japán, fehér-orosz, thai, brazil, indiai, maláj, szenegáli mesét tartalmaz. A gondolathoz méltó, igényes illusztrációkat Tóth-Vásárhelyi Réka rajzolt, iparművész készítette.

Iancu Laura *Karmaiból kihullajt* című verseskötetét az Ünnepi Könyvhétre jelentettük meg.

A fiatal és tehetséges költőnő 1978-ban született a moldvai Magyarfalun. 2006-tól a Moldvai Magyarság budapesti szerkesztője. 2006-ban Arany János kutatói ösztöndíjban részesült. Jelenleg a Pécsi Tudományegyetem PHD-hallgatója.

Második verseskötetében a népi-romantikus elemek természetesen ötvöződnek a városi ember problémalátásával. Expresszív, tömör nyelvezete e két világ szókincséből, képanyagából egyszerre táplálkozik.

„Szép világ sejlik föl Iancu Laura verseiből. Szép, mert a teljes értéket élő ember világa ez, ahol a fogalmak saját fényükben és jelentésükben csillognak, maguktól értetődő, egyetlen valóságként. Szép, mert átlebegi a verseket a legkisebb testvér mindent: a magányt, a kudarcokat, a megpróbáltatásokat is magába foglaló és megbocsátó szeretete.”

(György Attila)

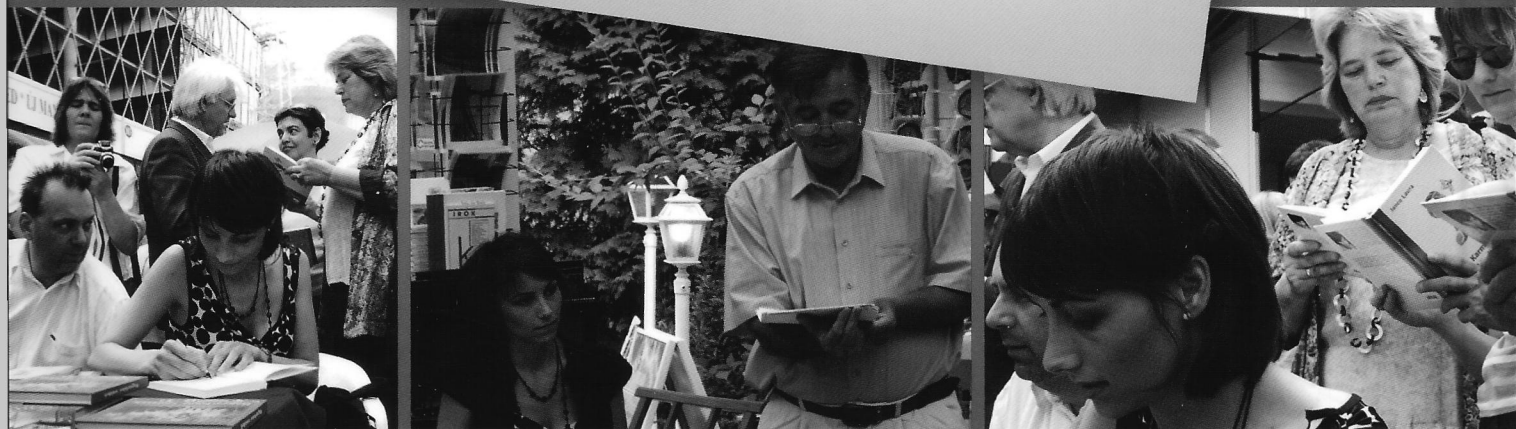
A kötet kedvezményes áron megvásárolható a Magyar Napló szerkesztőségében, és megrendelhető könyváruházunkban a www.magyarnaplo.hu weboldalon.

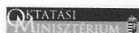
Iancu Laura

*Karmaiból
kihullajt*

Támogatóink:

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Ministère de la Culture, de l'Enseignement
Supérieur et de la Recherche
Grand-Duché de Luxembourg